

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav lingvistiky a ugrofinistiky

Obecná lingvistika – filologie

Judit R o m e u L a b a y e n

Vid ve španělštině a češtině

Aspect in Spanish and Czech

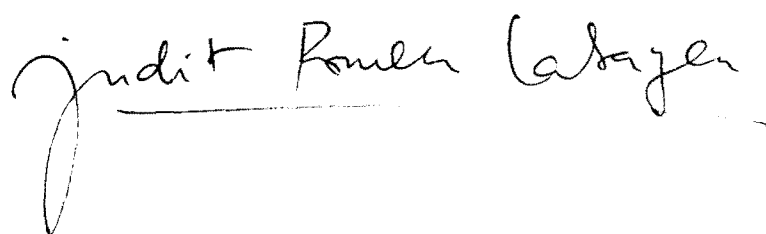
Disertační práce

vedoucí práce – doc. PhDr. Zdeněk Starý, CSc.

2010

Prohlašuji, že jsem disertační práci vypracovala samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.

V Praze, 31. března 2010

Handwritten signature of Judit Rouček Labajen in cursive script, underlined.

Tato práce se zabývá srovnáním vidu v češtině a ve španělštině. Vychází z předpokladu z *theory of grounding*, že v narativním textu se informace zachycuje ve dvou plánech vyprávění, které jsou formálně rozlišené. Při srovnání se pracuje s hypotézou, že oba jazyky používají vid k formálnímu rozlišování těchto dvou plánů. První analýza ukáže, že jeden ze základních rozdílů mezi oběma jazyky spočívá v odlišné roli lexikálních vlastností predikátu. V češtině mohou lexikální vlastnosti predikátu ovlivnit výběr vidu, zatímco ve španělštině nikoli. Toto zjištění potvrzuje i další část srovnání, která se zabývá vyjádřením částečné a úplné současnosti, předčasnosti a následnosti. Poslední část práce je věnována současnému vyjádření zmíněných časových souvislostí a významu habituálnosti.

This work compares some points of verbal aspect in Czech and Spanish. The starting point is the assumption, according to the theory of grounding, that in a narrative text the information is trapped on two planes, which are formally distinguished. This comparison works on the hypothesis that both languages use verbal aspect to formally distinguish both planes. The first part of the analysis shows that one of the main differences between both languages consists of the different role of the lexical properties of the predicate. In Czech lexical properties of the predicate can influence the selection of aspect, whereas in Spanish they cannot. This finding is confirmed in the next part of the comparison which deals with the expression of partial and total simultaneity, anteriority and posteriority. The last part of the work is dedicated to the simultaneous expression of these temporal relationships and habitual meaning.

OBSAH

1. Úvod	6
1.1 Trocha historie	6
1.2 Vid	8
1.3 Příznakovost ve vidu	10
1.4 Dokonavost a nedokonavost	11
1.5 Formální realizace vidu	12
1.6 Aktionsart	13
1.7 Čas	15
1.8 Vid v diskurzu	16
2. Vid v češtině a španělštině	19
2.1 Čeština	19
2.2 Španělština	24
2.2.1 Čas	24
2.2.2 Vid	26
3. Vid v diskurzu. Srovnání mezi češtinou a španělštinou	34
3.1 Cíl práce	34
3.2 Sekvence uzavřených dějů	36
3.2.1 Predikáty spojené s větnými členy s durativním významem	37
3.2.1.1 Slovesný lexém	37
3.2.1.2 Podmět věty	37
3.2.1.3 Přímý předmět	38
3.2.1.4 Nepřímý předmět	41
3.2.1.5 Příslovce	42
3.2.1.6 Přísllovečná určení	43
3.2.2 Iterativní anebo semelfaktivní predikáty	44
3.2.3 Stavové predikáty a predikáty se slovesy, která nemají dokonavý vid	47
3.2.4 Interakce různých větných členů	48
3.2.5 Závěr	50
3.3 Časové souvislosti	51
3.3.1 Současnost	51
3.3.1.1 Částečná současnost	51
3.3.1.2 Úplná současnost	54
3.3.2 Předčasnost	56
3.3.3 Následnost	59
3.3.4 Závěr	61
3.4 Opakovanost dějů	62
3.4.1 Iterativnost a habituálnost	62
3.4.2 Habituálnost	65
3.4.2.1 Opakované sekvence dějů	68
3.4.2.2 Opakovanost při vyjádření současnosti	68
3.4.2.2.1 Opakovanost při vyjádření částečné současnosti	69
3.4.2.2.2 Opakovanost při vyjádření úplné současnosti	72
3.4.2.3 Opakovanost při vyjádření předčasnosti	75
3.4.2.4 Opakovanost při vyjádření následnosti	80
3.4.2.5 Závěr	83
4. Závěr	85
Literatura	89

SEZNAM ZKRÁTEK

č.	číslo
dok.	dokonavý
dosl.	doslova
inf.	infinitiv
jedn.	jednotné
množ.	množné
např.	například
nedok.	nedokonavý
plusq.	plusquamperfektum
průb.	průběhový
předmin.	předminulý
přech.	přechodník
příč.	příčestí
přít.	přítomný
soumin.	souminulý
subj.	subjunktiv

1. ÚVOD

Cílem naší práce je srovnávat vid v češtině a ve španělštině. Po stručném výkladu v první kapitole o vzniku a historii pojetí vidu a dalších kategorií, které jsou s ním spojené – čas a povaha slovesného děje –, se soustředíme na popis těchto kategorií v češtině a ve španělštině (kap. 2). Další kapitoly jsou věnované naší výzkumné práci.

V kapitole 3 představíme hlavní body takzvané *theory of grounding*, která se zabývá časovou organizací informací v textu na základě jejich funkcí v rámci celého vyprávění. V této kapitole představíme naše postřehy v tomto ohledu o češtině a španělštině. Na základě těchto postřehů navazujeme na další část práce, ve které se zabýváme rolí lexikálních vlastností větných členů při výběru vidu v obou jazycích. Potom rozebíráme roli vidu při vyjádření časových souvislostí: posloupnosti v rámci sekvence dějů, současnosti částečné a úplné, předčasnosti a následnosti. V poslední části kapitoly 3 se zabýváme vyjádřením habituálnosti v kombinaci s uvedenými časovými souvislostmi. V poslední části naší práce, v kapitole 4, se pokusíme své postřehy shrnout.

1.1 Trocha historie

Slovo *vid* (видь) se vyskytlo poprvé v roce 1619 v gramatice staroslověnštiny mnicha Meletije Smotryčkého jako překlad řeckého slova *εἶδος*, které používal Dionysios Thrácký (asi 170–90 př. n. l.) ve své řecké gramatice *Technē grammatikē*. Tento autor však slovo používal k rozlišování jednoduchých a odvozených sloves, čili z hlediska hlavně morfologického. Slovo *vid* se potom ujalo ve slovanské tradici a později, v polovině 19. století, se díky překladu Charles-Philippe Reiffa jedné gramatiky ruštiny (*Grammaire raisonnée de la langue russe*, 1828-29) vyskytuje tento termín poprvé ve francouzštině přeložený jako *aspect*.

V kontextu vývoje srovnávacích metod v 19. století se lingvisté pokoušeli najít aspektuální jevy i v dalších (neslovanských) jazycích. Německý lingvista Georg Curtius (1820–1885) upozornil na spojitost mezi pojmy ze slovanské lingvistiky a těmi z řecké lingvistiky. Ve své *Griechische Schulgrammatik* (1852) používá termíny *Zeitstufe* (stupeň času) pro kategorii času a *Zeitart* (povaha času) pro svou verzi kategorie vidu, která však spíše odpovídá tomu, co později Brugmann pojmenuje *Aktionsart* (viz níže). Curtius jako první klade důraz na odlišení času od vidu, ačkoli z terminologie je zřejmé, že hranice mezi těmito

dvěma kategoriemi nebyla ještě přesně definována. Nicméně lze říct, že díky němu se prosadil v lingvistice rozdíl mezi časem a videm.

Lingvisté se pak často snažili ve svých jazycích najít ekvivalent slovanské opozice perfektivní vs. imperfektivní, místo toho, aby předem přesně definovali pojem vid a aby pozorovali, jak se tento jev v jednotlivých jazycích projevuje.

Ke konkrétní definici vidu došlo podle Isačenka (1960: 10) poprvé už v druhé polovině 19. století. Autorem byl český klasický filolog Emil Černý, který byl žákem Georga Curtia a v roce 1876 publikoval svou studii *O vztahu vidů ruského slovesa k řeckým časům*. Na rozdíl od jiných lingvistů té doby, kteří při posuzování vidových významů vycházeli z protikladů jako například trvací/zakončený, Černý za kritérium vidového významu považoval celkový pohled na děj.

Na druhou stranu, krátce potom se objevil poprvé termín *Aktionsart*, který je těsně spojený s videm. Slovo *Aktionsart* razil německý lingvista Karl Brugmann v roce 1885 ve své srovnávací gramatice indoevropských jazyků. Tento termín přitom používal Brugmann k označení významů z oblasti vidu jako dokonavost a nedokonavost, ale také z oblasti povahy slovesného děje jako durativnost, fázovost, atd.

Ve stejném duchu jako Brugmann použil tento termín další německý lingvista Wilhelm Streitberg v roce 1889 ve svém článku „Perfective und imperfective Actionsart in Germanischen“, aby popsal slovanský kontrast perfektivní vs. imperfektivní v germánské góštíně.

Dosud tedy existovala dvě slova – vid (anebo *aspect*) a *Aktionsart* –, která označovala významy podobné povahy. Teprve v roce 1908 se vyskytlo první přesné rozlišení mezi videm a povahou slovesného děje, čili mezi *aspect* a *Aktionsart*, a to v doktorandské práci o polském slovese švédského slavisty Sigurda Agrella. Pod pojmem *Aktionsart* měl Agrell na mysli morfologicky vyjádřené modifikace základního významu slovesa typické pro slovanská slovesa. Tato modifikace se v češtině a v dalších slovanských jazycích realizuje nejčastěji pomocí předpon (psát – přepsat, opsat, podepsat, vypsát, atd). Toto pojetí *Aktionsart* se pak ujalo ve slovanské lingvistické tradici. V tomto pojetí se jedná o lexikální kategorii s morfologickou realizací, která se však neuplatňuje u všech sloves. Tím však, že se slovesa prefixací zpravidla perfektivizují, označují se často tyto modifikace jako *vid*. Ve slovanské a

české lingvistické tradici se toto pojetí *Aktionsart* časem pojmenovalo *způsob slovesného děje, povaha slovesného děje* anebo *slovesná akce*. Toto poslední označení používá Isačenko (1960: 15) a odlišuje tím tuto kategorii od toho, co v neslovanské tradici zůstalo jako *Aktionsart: charakter děje*.¹

V neslovanském světě se naopak pod pojmem *Aktionsart* zpravidla chápe druh děje, který je vyjádřen slovesným lexémem. Podle tohoto pojetí lze všechna slovesa – anebo predikáty – klasifikovat do různých skupin podle různých parametrů výhradně na základě významu. Tímto pojetím *Aktionsart* se zabýváme v oddíle 1.6.

Skutečnost, že se o těchto kategoriích začalo mluvit ve spojitosti se slovanskými jazyky, hraje v tomto ohledu velmi důležitou roli. Jak jsme uvedli, oba pojmy – vid a *Aktionsart* – zahrnovaly na svém počátku významy jak z oblasti vidu, tak z oblasti povahy slovesného děje. V těchto jazycích mají tyto dvě kategorie často společnou formální realizaci: například předpony v těchto jazycích slouží často jak k perfektivizaci, tak k tvoření nového lexému.

Jak vidíme, vývoj pojetí vidu a významů, které jsou s ním spojené, nebyl přímočarý a jeho definice nebyly vždy jednoznačné. Významy z oblasti vidu jsou těsně spojené s významy z oblasti *Aktionsart*. Samostatnost těchto kategorií je dodnes předmětem debaty. Pohledy na toto téma jsou v různých lingvistických tradicích různé, což je pravděpodobně spojené s faktem, že se tyto významy kombinují a realizují v různých jazycích různě. Jak uvidíme, v tomto ohledu narazíme na podstatné rozdíly mezi češtinou a španělštinou.

1.2 Vid

Jednou z nejnvlivnějších prací o vidu z druhé poloviny 20. století je práce amerického lingvisty Bernarda Comrieho. Comrie (1976: 3) definuje vid jako „different ways of viewing the internal temporal constituency of a situation“, a dále „the perfective looks at the situation from outside, without necessarily distinguishing any of the internal structure of the situation, whereas the imperfective looks at the situation from inside [...]“.

Podobně jako někteří další autoři označuje Comrie (1976: 6) slovem *aspect* významy jak z oblasti vidu, tak i z oblasti povahy slovesného děje: „In the present book we shall speak

¹ „Zdůrazňujeme však, že rezultativnost (*u-vařit*) anebo semelfaktivnost (*píchnout*) stojí na jiné sémantické rovině než „průběhovitost“ (*vařit, psát, dělat*) anebo „stavovitost“ (*mlčet*). V prvních dvou případech jde o modifikaci výchozích významů vyjádřených i formálně předponou nebo příponou (*u-vařit, píchn-out*), a tudíž o slovesnou a k c i; v ostatních případech běží o formálně nevyjádřený imanentní sémantický rys sloves (*mlčet, vařit*), a tudíž o c h a r a k t e r děje.“

of semantic aspectual distinctions, such as that between perfective and imperfective meaning, irrespective of whether they are grammaticalised or lexicalised in individual languages.“ Pro Comrieho tedy vid a povaha slovesného děje poukazují na sémantické rozdíly podobné povahy. Jediný rozdíl mezi oběma kategoriemi je jejich formální realizace v konkrétních jazycích. Jedná se tedy o pojetí vidu jako lexikálně-gramatické kategorie.

Ve své knize Comrie mluví také o třetím vidu: perfektu. Řada lingvistů, píše Comrie (1976: 52), z důvodu odlišné podstaty perfekta nepovažuje tento jev za vid. Tento význam je odlišný od významů dokonavosti a nedokonavosti v tom, že nevypovídá nic o interní časové struktuře děje, ale vztahuje určitou situaci na předchozí děj, to znamená, fokalizuje výsledek anebo výslednou situaci děje. Tento vid se podle některých autorů projevuje v jazycích jako angličtina nebo španělština pomocí například předpřítomného anebo předminulého času, např. *Bill had arrived at six o'clock*. Tato věta má dva možné významy: buď Bill přišel v šest anebo přišel dřív a chceme z nějakého důvodu vyjádřit, že v šest už tam byl (třeba hodinu). U druhé možné interpretace se jedná o perfektnum.

Vznik a vývoj perfekta znázorňuje Kuryłowicz (1970: 67) v angličtině takto:

1. Přítomný stav, který vyplynul z minulého děje: věty *I have written the book* a *I have the book written* měly stejný význam s důrazem buď na konkrétní děj, anebo na výsledek děje. V této fázi bylo sloveso *have* ještě plnovýznamové.
2. Slovosled se stal syntaktickým nástrojem a věta *I have written the book* posunula svůj význam k silnějšímu odstínu předčasnosti. V této fázi se stalo sloveso *have* pomocným slovesem.
3. V další fázi ztratila vazba *have* + přídělní význam rezultativní a vyjádřila pouze děj minulý vzhledem k okamžiku promluvy.
4. V poslední fázi nahrazuje tato vazba tvary préterita. K tomuto bodu nedošlo v angličtině, kde kontrast mezi *I have seen* a *I saw* je ještě živý, ale například ve francouzštině tvar *j'ai vu* (perfektnum) plně nahradil *je vis* (préteritum).

V současnosti se však pod pojmem vid často rozumí schopnost slovesa morfologicky vyjádřit pohled na děj jako uzavřený celek (dokonavý vid) anebo v jeho průběhu (nedokonavý vid). V tomto pojetí se jedná o gramatickou kategorii.

Vid je nedeiktická kategorie: její významy můžou být chápané bez odkazu na konkrétní situaci anebo děj, ke kterým se vztahují. S tímto je spojený fakt, že si v některých jazycích a v určitých kontextech může mluvčí volně vybrat způsob, jak chce o daném ději anebo situaci

mluvit. Ačkoli to neplatí pro všechny jazyky a ve všech kontextech stejně, bývá vid proto občas charakterizován jako subjektivní kategorie.

Proti tomuto názoru lze namítnout například to, že v některých jazycích jsou případy, kde vid není otázkou osobní volby, ale je daný určitým sémantickým (*Co ses tam učil?* vs. *Co ses tam naučil?*) anebo syntaktickým (**začal napsat*) faktorem. Běžným argumentem je ve slovanské lingvistice také skutečnost, že v některých slovanských jazycích přezens u perfektivních sloves není kompatibilní s významem přítomnosti, což znamená, že v přítomném čase připadá v úvahu pouze nedokonavý vid. Na druhou stranu v některých jazycích hrají lexikální vlastnosti děje podstatnou roli při výběru vidu, což často nechává malý anebo vůbec žádný prostor pro osobní volbu.

1.3 Příznakovost ve vidu

Pojem příznakovosti byl poprvé do jazykovědy zaveden Pražskou lingvistickou školou. Na začátku se pojem uplatňoval v oblasti fonologie a morfologie, později také v syntaxi a sémantice. Princip příznakovosti vychází z Trubeckého pojetí fonému jako minimální fonologické jednotky, která se skládá z různých vlastností anebo distinktivních rysů. Uvnitř fonologického systému tvoří fonémy mezi sebou vztahy na základě přítomnosti anebo nepřítomnosti těchto rysů. Opozice můžou být trojí: privativní, kde má jeden člen (příznakový) o vlastnost více než druhý (např. *znělé/neznělé*), graduální, kde se stejná vlastnost vyskytuje v různé míře (např. *zavřené/střední/otevřené*), a ekvipolentní, kde mají oba členy stejný počet rysů, které jsou všechny stejné kromě jednoho, který má každý člen odlišný (např. u opozice *t-t'*, kde každý člen má jiné místo tvoření) (Trubecký 1977: 67).

V oblasti vidu se běžně uplatňuje sémantické kritérium, podle něhož má jeden z členů opozice obecnější význam, a tím pádem širší uplatnění než druhý. Jedná se v tomto případě o nepříznačový člen. Naopak člen, který má užší, specifikovanější význam, a proto se vyskytuje méně často, je členem příznakovým. Nejjasnějším příkladem v tomto směru je, když lze nepříznačový člen opozice použít i v těch případech, kde je možný i příznakový člen. Comrie (1976: 112-3) uvádí jako příklad opozice *průběhový/neprůběhový čas* v italštině a španělštině, kde jsou neprůběhové tvary možné i v případech, kde jsou možné průběhové (např. *Ayer leí [dok.] tu artículo* vs. *Ayer estuve leyendo [dok. průb.] tu artículo*, 'Včera jsem přečetl tvůj článek' vs. 'Včera jsem (pře)četl tvůj článek'), anebo ruský nedokonavý vid, který

lze mnohokrát použít i v případech, kde bychom očekávali dokonavý vid (*Vy čítali ,Vojnu i mir‘? vs. Vy pročítali ,Vojnu i mir‘?*).

Je třeba se ještě zmínit o tom, že příznakovost je odkázána na vliv jiných faktorů, jako například času (jeden vid může být příznakový v jednom čase a nepříznakový v jiném), anebo se může také vyskytovat v různé míře (Comrie (1976: 122) uvádí příklad španělského průběhového, neprůběhového a jednoduchého minulého času, kdy je podle jeho názoru první příznakovější než druhý, který je zase příznakovější než třetí). Příznakovost ve vidu se může ještě projevat tak, že u některých dvojic je nedokonavý vid nepříznakový, zatímco u jiných dvojic anebo v jiných kontextech je nepříznakový dokonavý vid (Dokulil 1958: 95).

1.4 Dokonavost a nedokonavost

Dokonavost a nedokonavost byly v průběhu lingvistického bádání charakterizovány na základě různých kritérií. Jedno z nejběžnějších kritérií bylo *durativnost* děje. Podle tohoto kritéria je nedokonavost schopností slovesa vyjádřit trvání děje. Pokud ale vycházíme z toho, že dokonavost je opakem nedokonavosti, vyplývá z předchozího tvrzení, že dokonavým videm označujeme děje, které netrvají, což samozřejmě neodpovídá skutečnosti (např. *Napsal článek*). Je proto důležité odlišit *trvání* jako skutečné a počítatelné rozložení jednoho děje v čase a *durativnost* jako abstraktní vlastnost některých dějů, to znamená jako jejich schopnost být chápány jako děje, jejichž provedení obecně vyžaduje určitý čas, nezávisle však na jejich skutečném trvání v konkrétním výskytu.

Další kritérium vychází naopak z vymezení dokonavosti: podle tohoto pojetí by hlavní vlastností dokonavosti byla *skončenost*. Tomuto přístupu bývá vyčítáno, že bere v úvahu jen konečnou fázi děje, a ne děj celkově. Navíc by z toho vyplývalo, že nedokonavý vid označuje děj, který je neukončený. Je zde znovu třeba odlišit ukončenost děje ve smyslu, že děj skutečně došel ke svému konci, od pohledu na děj jako celek, což nemusí obnášet, že děj skutečně skončil. V některých jazycích se můžou v dokonavém vidu vyskytovat i děje, které k žádnému konci nedošly (např. *Ayer no trabajé [dok.], porque estaba [nedok.] enfermo*, 'Včera jsem nepracoval, protože jsem byl nemocný'). Na druhou stranu může dokonavý vid v některých případech poukázat na začátek děje. Klasickým příkladem v tomto smyslu je dokonavý vid u některých stavových sloves, která tím nabývají významu začátku děje (např.

španělské sloveso *conocer* („znát“) má v dokonavém vidu význam začátku děje, tj. „seznámit se“).

Dokonavost byla také definována na základě kritéria *okamžitosti*. Děj v dokonavém vidu je podle tohoto přístupu chápán jako bod, jako okamžik. Jinými slovy, děj končí v samém okamžiku, kdy nastupuje. Najít protipříklady k tomuto kritériu není těžké (např. *Le esperé [dok.] media hora*, „Čekal jsem na něj půl hodiny“). Zásadně ho však lze vyloučit i ze stejných důvodů, z nichž jsme vyloučili kritérium durativnosti pro nedokonavý vid: opak by znamenal, že nedokonavý vid označuje vždy durativní anebo iterativní děje, což neplatí ve všech případech (např. *Když slyšel výstřel, rozběhl se*).

Další autoři se soustředili na *rezultativní povahu* dokonavosti při definici vidu, to jest na dosažení výsledku děje. Je sice pravda, že některá dokonavá slovesa tento význam vykazují (např. u dvojice *rozhodovat-rozhodnout*), tato definice však vylučuje celou řadu dokonavých sloves anebo slovesných tvarů, které tento význam nemají (např. u dvojice *čekat-počkat*).

Podle našeho názoru může každá ze zmíněných vlastností hrát určitou roli pro charakterizaci dokonavého anebo nedokonavého vidu v konkrétních případech, ovšem žádnou z nich nelze brát jako obecně platné kritérium pro rozlišení obou vidů.

1.5 Formální realizace vidu

Mnoho autorů se shoduje v tom, že vid je univerzální kategorie, která se však z formálního hlediska projevuje v různých jazycích odlišným způsobem. Ve slovanských jazycích jako čeština se vid projevuje jako systém dvojic, jejichž členy představují realizace dokonavého a nedokonavého vidu. Vidová opozice se může formálně realizovat různými způsoby: A. dvěma různými slovesy (*brát-vzít*), B. jedním slovesem se dvěma různými vidovými tvary (*dát-dávat, dělat-udělat*) anebo C. jedním slovesem s jednou jedinou realizací, která je schopná vyjádřit dokonavý i nedokonavý vid (*informovat, organizovat*). V jazycích jako čeština, kde se vid projevuje jako systém dvojic, bývají i slovesa, která nejsou zařazená do vidových dvojic. Mluví se v tomto případě o imperfektivech tantum (*mušet, chtít, ležet*) anebo o perfektivech tantum (*nadchnout, zaslechnout, zalyžovat si*).

Nejrozšířenější je případ B. V tomto případě je dvojice tvořena jednoduchým členem, na jehož základě se odvozuje pomocí derivace (prefixem anebo sufixem) druhý člen. Pokud je

výchozí člen dokonavý, nedokonavý člen se tvoří pomocí derivativního sufixu (*dát-dávat*), zatímco je-li výchozí člen nedokonavý, tak se dokonavý člen tvoří připojením prefixu (*vařit-uvařit*). Z dokonavého kompozita lze ještě tvořit nedokonavý protějšek (*zavařit-zavařovat*).

Z předchozího výkladu je zřejmé, že v jazycích jako čeština mohou mít významy dokonavosti a nedokonavosti společnou realizaci s významy z oblasti povahy slovesného děje. Jak uvidíme v oddíle 2.2, ve španělštině se vyjádření vidu prolíná s vyjádřením jiných gramatických kategorií, totiž času a způsobu. Na rozdíl od češtiny nemají ve španělštině tyto morfologické prostředky povahu derivační, ale flexivní. Jinými slovy, vidové významy dokonavosti a nedokonavosti nejsou vyjádřeny různými slovesy, ale různými slovesnými tvary, tj. při časování.

Co se týká významů, které vedle dokonavosti a nedokonavosti vznikají v češtině derivačně při vyjádření vidových kontrastů (např. fázové významy, násobenost, atd.), nemají ve španělštině společnou realizaci s videm. Jak uvidíme také v oddíle 2.2, tyto významy se zpravidla vyjadřují lexikálně, například pomocí perifrastických vazeb, které se můžou libovolně kombinovat s videm.

1.6 Aktionsart

V oddíle 1.1 jsme se zmínili o tom, že pojem *Aktionsart* bývá ve slovanské tradici nazýván *povaha* anebo *způsob slovesného děje*. Řekli jsme také, že ve slovanských jazycích se tímto názvem zpravidla označuje modifikace základního významu slovesného lexému pomocí derivace. V neslovanské tradici se ujalo pojetí *Aktionsart*, které zachycuje různé druhy dějového průběhu vyjádřené slovesným lexémem. Jedná se o lexikální kategorii: jejími členy jsou různé lexémy, a patří proto do lexikonu. Je to kategorie nedeiktická, protože může být chápána bez závislosti na určité situaci anebo kontextu. Fakt, že je tato kategorie těsně spojená s videm, se odráží v jejích různých názvech: „lexikální aspekt“, „objektivní aspekt“, „inherentní aspekt“, atd.

Kategorie *Aktionsart* má svůj původ v první klasifikaci sloves podle druhu slovesného děje od Aristotela. Tento filozof odlišuje predikáty jako *vidět*, *být šťastný*, *myslet* od jiných jako *postavit* anebo *naučit se*. Jde zde v podstatě o rozdíl mezi telickými a atelickými slovesy, jinými slovy mezi ději, které se rozvíjí k vnitřní hranici, a ději, které tuto hranici postrádají. Na tento přístup navazuje ve 20. století další filozof Zeno Vendler s klasifikací, která se měla

stát základem všech pozdějších prací o *Aktionart* a která byla poprvé stanovena na základě kritérií, která byla plně kompatibilní s lingvistickými metodami.

Zeno Vendler ve svém článku „Verbs and Times“ z roku 1957 stanovil čtyři kategorie slovesných významů: *states*, („stavy“, např. *mít*, *chtít*, *vědět*, *věřit*, atd.), *activities* („aktivity“, např. *běhat*, *plavat*, atd.), *achievements* („dosažení“, jako *poznat*, *narodit se*, *dosáhnout vrcholu*, atd.) a *accomplishments* („provedení“, jako *postavit dům*, *napsat román*, atd.). Tyto kategorie lze charakterizovat na základě tří parametrů: [±] telicita, [±] dynamičnost a [±] durativnost.

Telické predikáty označují děje, které se rozvíjí k vnitřní hranici, to znamená, které musí dojít k nějakému konci, aby byly splněny. Jsou to dosažení a provedení. Tyto dvě skupiny predikátů se od sebe odlišují tím, že první zahrnuje určitý proces, který předchází konci (např. *postavit dům*), zatímco druhá většinou tento proces postrádá (např. *probudit se*). Atelické predikáty naopak postrádají jakýkoli inherentní konec. Tento základní rozdíl mezi telickými a atelickými predikáty obnáší, že zatímco atelické predikáty (např. *Petr spí*) se splní v každém bodu jejich průběhu, telické predikáty (např. *Petr napsal dopis*) se splní pouze tehdy, pokud proběhnou až do konce. Ve španělské lingvistice si venezuelský lingvista Andrés Bello (1781 – 1865) všiml důležité role této vlastnosti a ve své gramatice (1988: 433) rozděluje slovesa na *desinentes* (z latinského *desinere*, „končit“, pro telická slovesa) a *permanentes* (z latinského *permanere*, „zůstat“, pro atelická slovesa).

Co se týká dynamičnosti, stavové predikáty (např. *Petr miluje Janu*) jsou jediné, které tuto vlastnost postrádají. Stavové jsou homogenní, nezaznamenávají žádnou změnu a nikam nesměřují. Dynamické predikáty se naopak skládají z různých fází anebo směřují k nějakému cíli (např. *Babička upekla dort*).

Vendler ještě konstatuje, že z těchto čtyř druhů predikátů jsou tři (stavy, aktivity a provedení) durativní, čili mají určité trvání, a jeden (dosažení) je nedurativní. U nedurativních dějů se začátek a konec potkávají ve stejném bodu, i když v některých případech vrcholu děje předchází určitá fáze, kdy děj směřuje ke svému cíli (např. *usnout*).

V prvních pracích o *Aktionart* bylo předmětem bádání a klasifikace pouze sloveso. Nicméně už ve Vendlerově práci se naznačuje, že v celé řadě případů není tato jednotka k určení povahy jednoho predikátu dostačující. Sám Vendler uvádí jako příklady pro provedení

predikáty skládající se ze slovesa a přímého předmětu (např. *postavit dům*). Pozdější práce vychází z předpokladu, že pro určení povahy slovesného děje je třeba brát ohled na vlastnosti nejen slovesa, ale i dalších komponentů predikátu nebo věty. Došlo tím k takzvanému *compositional analysis Aktionsarten*. Hlavní faktory, které přispívají k povaze predikátu, jsou: A. slovesný lexém, B. v určitých jazycích zájmena (ve španělštině *comer* vs. *comerse*, ‚jíst vs. sníst‘) anebo předložky (v angličtině *to eat* vs. *to eat something up*), C. přímý předmět: jeho určitost vs. neurčitost (*jíst jablka* vs. *jíst tyhle dvě jablka*), počitatelnost vs. nepočitatelnost (*pít alkohol* vs. *pít dvě piva*), jednotné vs. množné číslo (*to write a book* vs. *to write books*), atd., D podmět věty: individuální vs. kolektivní (*Profesor vstoupil do třídy (v pět hodin)* vs. *Vojsko vstoupilo do města (během dvou hodin)*), agentivní vs. neagentivní (*Toho dne policie obklopila budovu* vs. *Plůtek obklopoval budovu mnoho let*), E. vid: některé stavy a aktivity se mění v provedení v dokonavém vidu (*María tenía [nedok.] un hijo* vs. *María tuvo [dok.] un hijo*, ‚María měla syna‘ vs. ‚Marii se narodil syn‘; *Mi abuelo envejecía [nedok.]* vs. *Envejeció [dok.] mucho*. ‚Můj dědeček stárnul‘ vs. ‚On velmi zestárl‘).

1.7 Čas

Těsně spojená s kategoriemi vidu a *Aktionsartu* je kategorie času. Gramatický čas je kategorie, která zařazuje děje na časovou osu pomocí slovesné morfologie. Vedle tohoto prostředku mají jazyky k dispozici prostředky lexikální (*dřív, dnes, potom... minulý rok, dnešek, týden...*) anebo syntaktické (*Pět minut po tom, co Jan odešel...*).

Čas je deiktická kategorie: okamžik promluvy je osou, okolo níž jsou situovány různé události vyjádřené slovesy. Událost lze situovat buď do minulosti, do přítomnosti, anebo do budoucnosti od času promluvy. Pokud je výchozí bod v přítomnosti, mluvíme o *absolutních časech*. Některé jazyky mají ještě možnost používat jako výchozí bod okamžik odlišný od okamžiku promluvy. Tento do minulosti anebo budoucnosti „posunutý“ výchozí bod má zároveň svou minulost, přítomnost a budoucnost. Časy, které používáme v tomto případě, jsou *relativní časy*.

Jedna z nejvýznamnějších prací posledně jmenovaného přístupu je *Elements of Symbolic Logic* (1947) od logika Hanse Reichenbacha. Tento autor popisuje gramatický čas jako vyjádření vztahů mezi třemi elementy: čas promluvy, čas události a čas reference (bod

anebo interval, ke kterému se vztahují popisované události). Vztahy mezi těmito třemi elementy můžou být trojí: vztahy současnosti, předčasnosti a následnosti.

U absolutních časů se popisované události (anebo časy událostí) vztahují k času promluvy. Třetí element, čas reference, potřebujeme k formalizaci relativních časů. Reichenbach používá pro zdůvodnění potřeby času reference příklad anglického předminulého času. Ve větě *Peter had gone* se čas události vztahuje k bodu situovanému mezi okamžikem, kdy Peter odešel, a okamžikem, kdy je věta pronesena. Podle Reichenbacha je tento třetí bod, čas reference, povinný pro popis všech časových struktur zachycených slovesnými časy. Jak uvidíme v kapitole 2.2 o španělštině, někteří autoři se odvolávají na toto pojetí času pro svou obhajobu přítomnosti kategorie vidu ve španělštině.

1.8 Vid v diskurzu

V šedesátých letech 20. století se objevila myšlenka, že je třeba připojit k bádání o temporalitě další složku: funkce v diskurzu. Podle tohoto přístupu je třeba vid – podobně jako další gramatické jevy – analyzovat v kontextu celého textu, jednak proto, že výskyt jednoho nebo druhého času nebo vidu je charakteristický pro určitý druh textu, jednak proto, že tyto tvary plní určité funkce v kontextu celého textu. První pokus v tomto směru je od německého romanisty Haralda Weinricha (1964). Autor se zabývá výskytem slovesných časů podle komunikační situace, kde se vyskytují. Weinrich (1964: 59) klasifikuje tyto komunikační situace na „erzählte Welt“ (vyprávěný svět) a na „besprochene Welt“ (komentovaný svět). Různé druhy textů patří k jednomu, anebo k druhému druhu komunikačních situací. K „vyprávěnému světu“ patří podle Weinricha například romány, pohádky anebo povídky, zatímco ke „komentovanému světu“ patří například vědecké texty, filozofické eseje, články z novin, atd. Autor řadí časy do dvou skupin podle toho, jestli se používají k vyprávění, anebo ke komentování světa. K vyprávění slouží ve španělštině například všechny minulé časy, kromě složeného minulého času (Pret. Perfecto), a podmiňovací způsob. Ke komentování patří naopak složený minulé čas, přítomný čas (průběhový a neprůběhový) a budoucí časy.

Zajímavé je pro nás to, že si Weinrich všimá také různého užití minulého jednoduchého času k vyprávění toku událostí a souminulého času k prezentování sekundárních okolností. Nicméně podle Weinricha je výskyt jednoho anebo druhého času otázkou stylistickou, která je spojená jen s vůlí vypravěče, a nevidí v tom žádné gramatické

anebo sémantické funkce. Naopak se Weinrich ve své knize snaží dokázat, že rozdíl mezi těmito španělskými časy je rozdílem časového, a ne vidového charakteru, a zdůvodňuje to tím, že jazyk, konkrétněji sloveso, není schopen vyjádřit povahu děje: domnívá se, že punktuální děj by měl být vyjádřen zásadně dokonavým videm a durativní děj by měl být vyjádřen nedokonavým videm, což se, jak sám dokáže, nesplní: *La Guerra de los Cien Años duró* [dok.] *en realidad ciento dieciséis años*, ‚Stoletá válka trvala ve skutečnosti sto šestnáct let‘, anebo *Daba* [nedok.] *la una cuando entró*, ‚Odbila jedna hodina, když vstoupil‘ (Weinrich 1964: 199).

Po Weinrichovi se jiní autoři zabývali analýzou textu na základě časové organizace informací. Všimli si, že ve vyprávění často vznikají dva plány: plán toku události a plán podpůrných informací. Každý z těchto dvou plánů užívá k formálnímu označení informací odlišné prostředky.

Klasickou prací v tomto směru je článek „Aspect and Foregrounding in Discourse“ od Paula Hoppera (1979). Autor analyzuje různé formální prostředky, které jazyky používají pro označování informací na základě toho, zda se vyskytují v prvním plánu, který autor nazývá *foreground*, protože v rámci vyprávění vystupuje do popředí, anebo v druhém plánu, nazývaném *background*, protože tvoří pozadí událostí. První plán obsahuje sekvenci dějů, které jsou zařazené ikonicky, to znamená podle skutečnosti, zatímco druhý plán obsahuje podpůrný materiál. Mezi těmito prostředky se nachází i vid: autor ukazuje, že v některých jazycích se predikáty v prvním plánu vyskytují převážně v dokonavém vidu, zatímco v druhém plánu jsou predikáty hlavně v nedokonavém vidu. Navíc upozorňuje na korelaci mezi touto vidovou distribucí a distribucí predikátů podle povahy slovesného děje: „One finds, in other words, a tendency for punctual verbs to have perfective aspect (i.e., to occur in foregrounded sentences) and conversely for verbs of the durative/stative/iterative types to occur in imperfective, i.e. backgrounded, clauses“ (Hopper 1979: 215). Příklad dělení narativního textu na první a druhý plán vyprávění uvádíme v oddíle 3.1.

Ve stejném duchu Hopper a Thompson (1980) analyzují tranzitivitu jako jev, který se může projevat, nejen ve slovesné frázi, ale i v celku věty. Autoři chápou tranzitivitu jako kontinuum, které má na svých pólech maximální a minimální tranzitivitu. Menší anebo větší tranzitivita je spojená s efektivitou, s kterou děj probíhá, s vědomým jednáním podmětu,

s referencialitou předmětu a se stupněm zásahu tohoto předmětu. Faktory, které přispívají k vysoké tranzitivitě, jsou činnosti (oproti stavům), telicita (oproti atelicitě), okamžitost (oproti durativnosti), vůle podmětu (oproti nevůli podmětu), kladné predikáty (oproti záporným predikátům), reálnost (oproti nereálnosti), agentivita (oproti neagentivitě), úplnost zásahu předmětu (oproti částečnosti zásahu předmětu) a individualizace předmětu (oproti jeho neindividualizaci, ve smyslu vlastní-obecný, referenční-nereferenční, lidský-nelidský, atd.). Různé jazyky vyznačují tyto různé jevy jinak. Zajímavé pro nás je to, že autoři dokazují, že projevy vysoké tranzitivity jsou spojené s prvním plánem vyprávění, a naopak projevy nízké tranzitivity jsou spojené s druhým plánem, což znamená, že tranzitivita splňuje určitou funkci v organizaci informace v diskurzu. Studie navíc ukazuje jasnou spojitost mezi tranzitivitou a videm: vysoká tranzitivita se často vyskytuje s dokonavým videm, zatímco nízká tranzitivita je obvykle spojená s nedokonavým videm.

2. VID VE ŠPANĚLŠTINĚ A ČEŠTINĚ

V následujících oddílech představíme stručný popis kategorie vidu v češtině a ve španělštině a dalších kategoriích s ním spojených. Při tom se budeme snažit poukázat na hlavní podobnosti a rozdíly ve způsobu, jak každý z těchto jazyků vyjadřuje významy z oblastí vidu, povahy slovesného děje a času. V kapitole 3 budeme pracovat s konkrétními případy, které by měly tato fakta ilustrovat.

2.1 Čeština

V češtině je slovesný systém soustředěn kolem kategorie vidu. Většinu českých sloves lze zařadit do dvojic skládajících se z dokonavého a nedokonavého členu. Jedna z otázek, kterou se badatelé o vidu zabývali, je, zda jsou oba členy vidové dvojice dvěma tvary jednoho slovesa, anebo to jsou dvě různá slovesa. V průběhu badání o vidu v češtině neměli lingvisté na tuto otázku vždy stejný názor. Pro některé lingvisty tvořily vidovou opozici dvě různá slovesa se stejným lexikálním významem. Z toho vyplývalo, že vid v češtině není kategorií gramatickou, ale lexikální, protože se při změně vidu vytvoří nové sloveso. Jiní lingvisté naopak považují vidové dvojice za jedno sloveso, a podle jejich přístupu je vid gramatickou kategorií, protože se vid v tomto případě projevuje morfologicky. Třetí řešení analyzuje vid ve dvou různých rovinách: v rovině syntaktické a lexikální se jedná o různé tvary jednoho slovesa, zatímco v rovině morfologické – vzhledem k derivačním jevům při perfektivizaci a imperfektivizaci – je třeba oba členy opozice považovat za dvě různá slovesa.

Co se týká příznakovosti, často se nedokonavý vid považuje za nepříznakový, protože ho lze v určitých kontextech použít k vyjádření ukončených dějů, avšak za podmínky, že není třeba tuto ukončenost vysloveně vyjádřit. Nicméně jsou rovněž případy, kde není potřeba průběh děje zřetelně vyjádřit, a pak je možné děj vyjádřit dokonavým videm. Narazíme dokonce na případy, kde nejsou ani ukončenost, ani průběhovost děje relevantní, a děj lze proto vyjádřit dokonavým anebo nedokonavým videm.

Co se týká myšlenky, že je vid subjektivní kategorie, je sice pravda, že v mnoha případech si může mluvčí mezi vidy vybrat, tj. děj může být vyjádřen různými vidy, aniž by se význam změnil. Nicméně kromě již zmíněných sémantických anebo syntaktických faktorů můžou v češtině lexikální vlastnosti predikátů ovlivnit, anebo dokonce určit výběr vidu.

Z formálního hlediska česká slovesa podle kategorie vidu vypadají takto: většina sloves vystupuje ve dvou nebo třech podobách, které se mezi sebou liší videm, občas i významem. Vidové dvojice se tvoří dvojím způsobem: A. základ je dokonavé sloveso a nedokonavý tvar se tvoří příponami *-a-* (*sednout-sedat*), *-ova-* (*koupit-kupovat*) a *-va-* (*dát-dávat*); B. základ je nedokonavé sloveso a tvoří se dokonavé sloveso pomocí předpon. Předpony mohou být čistě vidové, to znamená, že slouží pouze k perfektivizaci, anebo mohou také modifikovat základní význam slovesa. *Příruční mluvnice češtiny* uvádí jako čistě perfektivizační předpony *na-* (*namalovat*), *o-* (*onemocnět*), *po-* (*postavit*; u sloves pohybu tato předpona neperfektivizuje), *s-* (*shořet*), *u-* (*uškodit*), *vy-* (*vykonstruovat*), *z-* (*zkazit*) a *za-* (*zaplatit*). U ostatních předpon dochází ke změně základního významu slovesa. Pokud se význam slovesa při perfektivizaci mění, bývá možné na základě takto vzniklého dokonavého tvaru tvořit ještě nedokonavý protějšek: *vařit – zavařit – zavařovat*.

Odchylky od těchto vzorů tvoří skupina sloves, kde dokonavý a nedokonavý tvar mají odlišný základ (*vzít-brát*, *klást-položit*, atd.), a další skupina sloves, kde jsou oba členy nedokonavé (*jít-chodit*, *nést-nosit*, atd.).

Ne všechna slovesa však vstupují do vidových dvojic. Význam stavových sloves se vylučuje s dokonavým videm, jsou to tedy imperfektiva tantum: *chtít*, *žít*, *vědět*, *moci*, *milovat*, atd. Existuje také menší skupina perfektiv tantum: *nadchnout*, *vydržet*, *zaslechnout*, atd., a skupina sloves obouvidových, to znamená, že mohou vyjadřovat jak dokonavý, tak nedokonavý děj: *věnovat*, *hodit se*, atd. anebo slovesa z cizích základů: *absolvovat*, *izolovat*, atd.

Úzce spojené s distinkcí dokonavý-nedokonavý je realizace celé řady významů, které v češtině bývají seskupené pod pojmem povahy slovesného děje. Tímto termínem bývají obecně označované různé možné změny významu slovesného základu převážně pomocí derivací (prefixací). Jak už bylo řečeno, velká část českých předpon slouží k perfektivizaci a zároveň k modifikaci významu slovesného lexému. Existuje ještě malá skupina sloves, kde se povaha mění pomocí přípony *-nou-*, jako *kopat–kopnout*, *bodat–bodnout*, *prchat–prchnout*, atd. Patří sem i takzvaná násobená slovesa, odvozená pomocí přípon *-íva-* a *-áva-* (*chodit–chodívat*, *plakat–plakávat*). Násobenost nemusí však být vždy morfologicky vyjádřena:

existuje celá řada sloves, která mají násobený význam, aniž by tento význam měl morfologickou realizaci.

Povaha slovesného děje zahrnuje podle některých přístupů nejen formálně realizované významové změny slovesa, ale i základní významy slovesných lexémů. Například Havránek píše: „Podle chápání průběhu děje můžeme slovesem vyjádřit děj jako *n á s o b e n ý*, tj. děj, který se stal nebo stává několikrát, opakuje se, nebo jako *n e n á s o b e n ý*“ (1960: 227). A dále: „Kromě dokonavosti a násobenosti vyjadřují slovesa občas i jiné odstíny průběhu děje, ale ne pravidelně, ne jako významy většiny sloves; [...]. Děj je vyjádřen jako *o k a m ž i t ě p r o b ě h l ý* nebo jako déle trvající, trvalý (např. *bodne, sekne, donese – bodá, seká, nese, jde...*) a mluví se pak o slovesech *o k a m ž i t ý c h* nebo *o t r v a c í c h*“ (1960: 229). Havránek se tedy neomezuje na morfologický charakter povahy slovesného děje.

Podobně se na to dívá akademická *Mluvnice češtiny*: způsob slovesného děje definuje jako „různé druhy dějového průběhu označeného základním slovesem s určitým vidovým určením. Např. *zapsat, nadepsat, popsat, opsat, podepsat*; [...]“, ale ve svém výčtu druhů slovesného děje zahrnuje i slovesa „pokračovací (*zůstat*, např. *zůstat stát*), okamžitá (*kousnout*), trvací (*pršet*)“, což se vztahuje na obecnější charakter děje.

Následující klasifikace obsahuje hlavní druhy dějového průběhu v češtině:

1. Násobený

→ opětovací (iterativum): *bodat // vyházet*

→ opakovací (frekventativum): *bodávat*

→ distributivní: *pozavírat*

2. Durativní: *pršet*

3. Okamžitý: *bodnout*

4. Fázový:

→ počínací: *rozběhnout se*

→ končící: *doběhnout*

→ omezovací: > malá míra: *pootevřít*

> velká míra: *naplakat se*

Úzkou propojenost těchto významů s významy dokonavosti a nedokonavosti nevidíme pouze ve společné realizaci v případech, jako je třeba prefixace. Velmi důležitá je také spojitost mezi lexikálními vlastnostmi predikátu a jeho pojetím jako ukončený děj anebo jako děj v jeho průběhu. Touto spojitostí se zabýváme zvláště v oddíle 3.2.1. Na základě srovnání

s jazykem jako španělština, kde jsou některé z těchto vlastností vyjádřené perifrastickými vazbami (např. fázové významy) anebo nemají vliv na vid (všechna slovesa se mohou vyskytovat v dokonavém anebo nedokonavém vidu, nezávisle na vlastnosti, jako je durativnost, okamžitost, atd.), je zřejmé, že v obou jazycích se tyto významy formálně propojují a realizují odlišným způsobem.

Co se týče vztahu vidu ke kategorii času, je asymetrický: nedokonavý vid se může vyskytovat ve všech třech časech, zatímco dokonavý vid najdeme pouze v minulém a budoucím čase. Důvodem tohoto omezení je neschopnost dokonavého vidu vyjádřit probíhající děj: dokonavý vid vyjadřuje ukončené děje v minulosti anebo v budoucnosti – v mimočasovém užití se dokonavý vid používá jako gnómičský a historický přezens.

Dnešní čeština disponuje mechanismy na vyjádření absolutních časů – přítomný, minulý, budoucí –, které jsou vyjadřovány v rámci slovesného oznamovacího způsobu, a relativních časových vztahů – současnost, předčasnost, následnost –, jež jsou vyjadřovány v rámci větné struktury.

Čas přítomný bývá většinou ve všech různých variantách vyjadřován nedokonavým videm. Vyjadřuje jak aktuální (*–Co dělá (právě teď)? –Učí se.*), tak neaktuální děje (*Učí se anglicky na jazykové škole.*).

Další možné užití přítomného času jsou takzvané mimočasové významy. Jedná se hlavně o atemporální děje, tj. děje, které mají obecnou platnost (*Země je kulatá*), anebo o výroky gnómičského charakteru (např. u přísloví: *Kdo jinému jámu kopá, sám do ní padá.*). Oba případy bývají vyjádřeny nedokonavým videm.

Přítomný čas může mít také význam historického přezentu, tj. aktualizování minulého děje („Můj pes najednou *zavěští*, potom *svěsí* hlavu a – *běží* podél lesa. *Jdu* za ním. Po několika krocích se zastavil, hlavou rozhrnul borůvčí, *čmucha*, *frká* a nakonec *ježí* srst.“, P. Jilemnický)². K tomuto slouží tvary jak dokonavé, tak nedokonavé. Podle Havránka (1960: 247) tady „slovesa dokonavá více zdůrazňují posloupnost vyprávěných dějů [...] a nedokonavá buď statickou popisnost, anebo ještě více zdůrazňují zpřítomnění [...]“.

² Příklad pochází z *České mluvnice* (1960: 247)

Obdobně jako u přítomného času i čas minulý může mít aktuální a neaktuální význam. Násobená slovesa vyjadřují vždy neaktuální děj (*Plakávala*)³, ostatní slovesa mohou vyjádřit jak aktuální, tak neaktuální děje (*Chodil před domem a čekal* oproti *Chodil do kurzu šití*).

Čeština má ještě možnost vyjádřit perfektum opisným tvarem *mám úlohu napsanou*, i když je tento mechanismus málo vyvinut a nelze ho považovat za plnohodnotnou časovou kategorii. Další zajímavostí v českém minulém čase je, že nedějová násobená slovesa mohou v určitých kontextech vyjádřit dávný děj (*Na tom místě stával pevný hrad*).⁴

Co se týká budoucího času, v aktuálním užití se mohou vyskytovat dokonavá a nedokonavá slovesa ve tvarech budoucího času – přítomní tvary u dokonavých sloves (*Zazvoním*) a tvary budoucího času slovesa *být* plus infinitiv u nedokonavých (*Budu zvonit*) –, ale také v tvarech přítomného času (*Zítرا odcházím*). Zvláštní případ českého futura z formálního hlediska tvoří slovesa pohybu. Tato slovesa tvoří budoucí čas předponou *po-*, která však sloveso neperfektivizuje. To, že se nejedná o dokonavá slovesa, dokazuje fakt, že tyto tvary nemají infinitiv (**pojít*) ani minulý čas (**pošel*). V neaktuálním významu najdeme jak dokonavá (*Na koncertně pravidelně usne*), tak nedokonavá slovesa (*Když bude zpívat, otevře okno*).⁵

Podobně jako ve španělštině mohou tvary budoucího času vyjádřit rovněž nejistotu o přítomném ději (*–Kolik mu je? –Bude mu kolem padesáti.*).

Co se týká relativních časů, mohou být vyjádřeny určitými anebo neurčitými tvary slovesa. V druhém případě se jedná o přechodníky, které jsou v dnešní češtině málo používané. Přítomný přechodník nedokonavých sloves vyjadřuje současnost (*Pokuřujíc psala Eva dopis*)⁶, u předčasnosti, která se vyjadřuje pomocí dokonavých sloves, se ještě rozlišuje mezi předčasností v budoucnosti, vyjádřenou přechodníkem přítomným (*Koupí si psa, aby byla, přijdouc domů, přivítána*), anebo v minulosti, vyjádřenou přechodníkem minulým (*Sebravše odvahu začali studovat matematiku. / Získavše půjčku, budou podnikat*).

Mezi určitými tvary má čeština zvláštní tvar, ačkoli poněkud archaický, pro vyjádření předčasnosti v minulosti – předminulý čas: *Tento zlý skutek jste byli učinili dobrovolně*.⁷

³ Příklady v tomto odstavci pochází z *Příruční mluvnice češtiny* (1996: 317)

⁴ Příklad pochází z *České mluvnice* (1960: 249)

⁵ Příklady v tomto odstavci pochází z *Příruční mluvnice češtiny* (1996: 318)

⁶ Příklady v tomto odstavci pochází z *Příruční mluvnice češtiny* (1996: 337-8)

⁷ Příklad pochází z *Příruční mluvnice češtiny* (1996: 317)

V rámci souvětí lze současnost a předčasnost také vyjádřit běžnými tvary pro vyjádření časů: děje současné se zpravidla vyjadřují slovesy nedokonavými (*Odložil knihu, kterou četl*) a děje předčasné slovesy dokonavými (*Odložil knihu, kterou přečetl / dočetl*).⁸ V tomto případě je význam současnosti anebo předčasnosti přímo výsledkem vidového charakteru slovesa.

2.2 Španělština

Popis španělského slovesného systému začínáme kategorií času. Španělština má rozsáhlý systém časů k vyjádření přítomnosti, minulosti a budoucnosti v indikativu a subjunktivu, v podobě jak absolutních, tak relativních časových souvislostí.

2.2.1 Čas

V našem stručném popisu španělského slovesného systému se budeme zabývat hlavně indikativem. Tvary subjunktivu jsou totiž do takové míry ovlivněny způsobem (s funkcemi jako vyjádření irreálnosti, hypotézy, přání anebo pochybnosti), že se v nich časové a vidové významy vytrácí. Důkazem toho je například fakt, že některé tvary jsou schopné vyjádřit více než jeden čas (*¡Ojalá esté [přít. subj.] en casa (ahora)!*, ‚Kéž je doma (teď)!‘, oproti *¡Ojalá haga [přít. subj.] buen tempo el fin de semana!*, ‚Kéž bude o víkendu hezky!‘).

Přítomnost je vyjádřena ve španělštině přítomným časem s významy habituálním (*Cada día me levanto a las siete*, ‚Vstávám každý den v sedm.‘), gnómickým (*La Tierra es redonda*, ‚Země je kulatá‘) a historickým (*Colón descubre América en 1492*, ‚Kolumbus objeví Ameriku v roce 1492‘). V mluveném jazyce narazíme také na užití tohoto času s významy blízké budoucnosti (*Ahora mismo voy*, ‚Hned přijdu‘), budoucnosti (*El mes próximo nos mudamos*, ‚Příští měsíc se stěhujeme‘) anebo rozkazu (*¡Ahora mismo te pones a trabajar!*, ‚Hned se pusťíš do práce!‘ > ‚Pusť se do práce!‘).

V minulosti najdeme dva absolutní časy. Minulý čas jednoduchý (Pretérito Perfecto Simple) vyjadřuje děj, který se odehrával v časovém úseku, který není aktuální (*Ayer llegó tarde al trabajo*, ‚Včera dorazil(a) pozdě do práce‘). Naopak, minulý čas složený (Pretérito Perfecto Compuesto) vyjadřuje děj, který se odehrával v časovém úseku, který je ještě

⁸ Příklad pochází z *České mluvnice* (1960: 249)

aktuální (*Hoy ha llegado tarde al trabajo*, ‚Dnes dorazil(a) pozdě do práce‘). Často se o tomto čase mluví jako o čase, který je spojený s přítomností. Tato poněkud abstraktní definice poukazuje na fakt, že tento čas často fokalizuje výsledek anebo výsledný stav příslušného děje (*Manuel ha adelgazado mucho*, ‚Manuel velmi zhubl‘). Nicméně je třeba říct, že je v dnešní španělštině tento význam v mnoha případech málo zřetelný a spojitost s přítomností se odráží hlavně v tom, že minulý čas složený označuje velmi často děje, které se odehrávaly v časovém úseku, který je aktuální v okamžiku promluvy (*dnes, tento týden, tento rok*, atd.). Další důležité užití tohoto času je vyjádření zkušenosti, to znamená, že informuje o tom, že se určitý děj už odehrál, aniž bylo řečeno něco o tom, kdy se to uskutečnilo (*¿Has estado alguna vez en Japón?*, ‚Byl(a) jsi někdy v Japonsku?‘). Vzhledem k tomu, že složené časy se slovesem *haber* bývají spojené s realizací vidového druhu perfekta, budeme se jimi zabývat v rámci výkladu vidu (viz níže).

Co se týká relativních časů, minulost může být vyjádřena předminulým časem (Préterito Pluscuamperfecto). Tento čas vyjadřuje předčasnost vůči jinému ději v minulosti, který je referenčním bodem (*Cuando llegamos a casa, ya habían cenado*, ‚Když jsme dorazili domů, už byli po večeři.‘). V rámci oznamovacího způsobu vyjadřuje relativní minulost také souminulý čas (Préterito Imperfecto). V mluvnicích bývá občas tento čas charakterizován jako projev děje, který probíhá současně s nějakým referenčním bodem v minulosti, to znamená na základě výhradně časových kritérií. Nicméně celá řada autorů souminulý čas považuje za realizaci nedokonavého vidu: děj prezentuje v jeho průběhu, bez ohledu na počáteční a koncovou hranici. Jako nedokonavý vid vyjadřuje také opakované děje anebo slouží k popisům v minulosti. S tímto je spojené jeho užití pro vyjádření okolností a příčin anebo stavů, a je proto ideálním kandidátem pro druhý plán vyprávění, to znamená jako podpůrná informace. Navíc jeho výskyt není určený časovým kontextem v tom smyslu, že se může vyskytovat v jakémkoli okamžiku v minulosti, a nepodléhá časové souslednosti.

Budoucnost je vyjádřena ve španělštině jako absolutní čas jednoduchým budoucím časem (Futuro Simple). Vedle časového významu nabývá tento čas také často modálního významu pravděpodobnosti (*–¿Qué hora es? –Serán las cinco*, ‚–Kolik je hodin? –Asi pět.‘). V mluveném jazyce se často používá ve zvolací větě jako zdůrazňovací hlavně negativních vlastností (*¡Seré tonto...!*, ‚To jsem ale blbec...!‘).

Relativní budoucnost je vyjádřena mimo jiné budoucím časem složeným (Futuro Perfecto), který vyjadřuje děj, který předchází jinému ději (*Cuando lleguéis ya habremos cenado*, ‚Až dorazíte, budeme už po večeři‘). Obdobně jako u jednoduchého budoucího času také složený budoucí čas vyjadřuje pravděpodobnost. Tento modální význam se vztahuje v tomto případě na minulý děj, o němž se předpokládá, že probíhal ve stále aktuálním časovém úseku (*Pablo no está en casa. Habrá salido a comprar algo*, ‚Pablo není doma. Asi si odskočil něco nakoupit‘).

Do způsobu indikativu řadíme ve španělštině také tvary podmiňovacího způsobu, španělsky nazývané *čas*y. Podmiňovací čas jednoduchý (Condicional Simple) je relativní čas charakterizovaný na základě časových kritérií jako budoucnost v minulosti. Tento čas má také modální význam: vyjadřuje pravděpodobnost o minulém ději, o němž se předpokládá, že probíhal v uzavřeném časovém úseku v minulosti (*Ayer Pablo no fue a trabajar, estaría enfermo*, ‚Pablo včera nešel do práce, asi byl nemocný‘).

Dál je relativní budoucnost vyjádřena podmiňovacím složeným časem (Condicional Compuesto), který působí jako složený budoucí čas v minulosti (*Nos prometieron que cuando volviésemos habrían hecho los deberes*, ‚Slíbili nám, že až se vrátíme, budou mít už hotový domácí úkol.‘).

2.2.2 Vid

Z předchozího popisu je snad patrné, že španělština má rozsáhlý systém časů. Vedle nich hraje vid také zásadní roli, ačkoli jeho platnost jako samostatné kategorie byla dlouho předmětem debaty. Důležitou roli hraje v této skutečnosti fakt, že španělština postrádá gramatické prostředky výhradně k vyjádření vidu. Jinými slovy, morfémy, které vyjadřují vid, vyjadřují zároveň i čas a způsob. Pokud vycházíme z principu, že připustíme přítomnost jedné gramatické kategorie jen tehdy, když se v dotyčném jazyce najdou opozice, které lze charakterizovat výhradně na základě této kategorie, tak to představuje určitou překážku. Španělská opozice jednoduchého minulého času (*canté*) a souminulého času (*cantaba*) je v tomto ohledu klasickým příkladem. Lingvisté ji často používali jako důkaz pro obhajobu buď existence, anebo absence kategorie vidu ve španělském slovesném systému. Někteří autoři ji považují za vidovou a snaží se dokázat, že z hlediska času nelze oba časy rozlišovat

(oba jsou minulé), zatímco jiní ji charakterizují výhradně prostřednictvím časových kritérií a tím odmítají potřebu kategorie vidu.

Velká část literatury tykající se španělského slovesného systému čerpá z popisu, který publikoval významný venezuelský lingvista Andrés Bello v roce 1847 ve své gramatice španělského jazyka. Bello popsal španělský slovesný systém na základě tří druhů časových faktorů: okamžik události, okamžik promluvy a referenční bod. Rozdíl mezi tímto schématem a Reichenbachovým je ten, že zatímco Reichenbach počítal s jediným, ale povinným referenčním bodem, Bello připustil jak nepřítomnost referenčního bodu, tak přítomnost více než jednoho. Díky tomu se Bellovi podařilo zachytit (časový) rozdíl mezi jednoduchým minulým a souminulým časem: první čas charakterizoval pomocí dvou elementů – čas promluvy a čas události – jako préteritum, tj. jako čas, který vyjadřuje předčasnost vůči okamžiku promluvy, zatímco druhý popsal pomocí tří elementů – čas promluvy, čas události a referenční bod – jako souminulý, to znamená jako označení události, která probíhá v první řadě souběžně s nějakým konkrétním bodem v minulosti, který předchází okamžiku promluvy. Bohužel autor nerozvíjí otázku, co tento rozdíl obnáší z hlediska sémantiky a tím pro užití obou časů. Naznačí pouze, že děj vyjádřený souminulým časem „může probíhat dlouho před ní [událostí, která funguje jako referenční bod] a pokračovat dlouho po ní a trvat ještě, když mluvím“ (Bello 1848: 433)⁹, ale všímá si také, že „ve vypravování souminulý čas zviditelní doprovázející informace a okolnosti a představuje, aby se tak řeklo, dekorace dramatu“ (Bello 1848: 434).¹⁰

Výsledky Reichenbachova přístupu vypadají poněkud jinak. Tím, že pro tohoto autora je referenční bod povinný, není možné stanovit dvě různé struktury pro tyto dva časy. Pro Reichenbacha odpovídají jak minulý jednoduchý, tak souminulý čas vzorci E,R-S (událost souběžná s referenčním bodem, který zároveň předchází okamžiku promluvy). Právě na tuto časovou ekvivalenci se odvolávají autoři, kteří zastávají potřebu existence kategorie vidu jako samostatné strukturní kategorie španělského slovesného systému.

Připustíme-li pojetí souminulého času na základě jeho významu současnosti s referenčním bodem v minulosti, můžeme tím vysvětlit některé případy užití tohoto času, ale

⁹ „[...] puede haber durado largo tiempo antes de ella, y haber seguido durante largo tiempo después, y durar todavía cuando hablo.“

¹⁰ „ En las narraciones el co-pretérito pone a la vista los adjuntos y circunstancias, y presenta, por decirlo así, la decoración del drama [...].“

jiné by zůstaly nevysvětlené. V následujících větách uvádíme malou ukázkou takových příkladů. Souminulý čas ve větě *a)* odkazuje na děj, který je jednoznačně současný s nějakým bodem v minulosti – v tomto případě s okamžikem, kdy Juan promluvil –, zatímco u příkladů *b)* a *c)* to neplatí:

- a) *Juan nos contó que María estaba triste.*¹¹
„Juan nám vyprávěl, že María je smutná.“
- b) *Juan nos contó que María estaba triste el día de su boda.*
„Juan nám vyprávěl, že v den své svatby byla María smutná.“
- c) *Napoleón dijo que Ana Bolena venía de buena familia.*
„Napoleon řekl, že Anna Boleynová pocházela z dobré rodiny.“

U věty *b)* příslovečné určení času *el día de su boda* („v den své svatby“) znemožňuje chápání predikátu *estaba triste* jako současný s Juanovou promluvou. U věty *c)* naopak predikát *vení*a de buena familia nemůže být současný s Napoleonovou promluvou, protože víme, že Anna Boleynová žila o dvě století dřív než Napoleon.

Podle našeho názoru charakterizace souminulého času jako souběžného s určitým bodem v minulosti nemusí být nekompatibilní s jeho definicí jako vidové realizace nedokonavého vidu. Je možné, že nejlepší přístup pro vysvětlení jeho užití v plném rozsahu je kombinace obou postojů. Koneckonců jak uvidíme v několika příkladech, které jsme použili v následující kapitole, nedokonavost a současnost jsou těsně spojené jevy.

Po stručném úvodu do problematiky vidu ve španělštině popíšeme v následujících odstavcích strukturu španělského vidového systému v minulosti. V lingvistické literatuře se ve španělštině rozlišují hlavně vidové kategorie dokonavost a nedokonavost. Někteří autoři k tomu přidávají *perfektum*, tj. pohled na děj, který fokalizuje výsledek anebo výsledný stav příslušného děje. Co se týká formální realizace vidu, španělština nepoužívá jako čeština prostředky derivační, tj. lexikální, nýbrž flektivní, které se přitom prolínají s vyjádřením času a způsobu. To znamená, že se ve španělštině vid projevuje teprve při časování. Nefinitní tvary jsou tedy z hlediska vidu neutrální.

Dokonavý vid je v minulosti reprezentován jednoduchým minulým časem a všemi složenými minulými časy (*haber* + přičestí). Složené tvary se však mohou interpretovat také jako *perfektum* (viz níže). Nedokonavý vid je reprezentován v minulosti souminulým časem a v přítomnosti přítomným časem. Budoucí a podmiňovací časy složené jsou dokonavé,

¹¹ Příklady pochází z García Fernández (2004: 63-5)

zatímco jednoduché časy budoucí a podmiňovací způsob bývají považované buď za nedokonavé, anebo z hlediska vidu za neutrální.

Aspektový kontrast je ve španělštině nejzřetelnější v minulosti. Proto se budeme v našem popisu a v naší práci věnovat vidu v minulých časech. V následujících odstavcích představíme stručný popis jeho představitelů.

Nedokonavý vid ve tvaru souminulého času představuje děje v jejich průběhu bez zřetele na jejich začátek anebo konec. García Fernández (1998: 20) uvádí následující tři hlavní významy nedokonavého vidu:

1. Kontinuální: tento druh fokalizuje určitý časový úsek v minulosti, v němž platil určitý stav anebo činnost, aniž je řečeno, jestli byla daná situace ukončená, anebo ne. Klasické případy zahrnují popisy v minulosti (*Pedro era muy simpático*, ‚Pedro byl velmi sympatický‘), okolnosti ve tvaru například takzvaného významu kontrafaktuálního, který označuje plánované události, které se nakonec neuskutečnily (*Se iban [nedok.] ayer, pero al final no se fueron [dok.]*, ‚Měli odjet včera, ale nakonec neodjeli‘), udávání důvodů anebo příčin (*Ayer no fui [dok.] al trabajo porque estaba [nedok.] enfermo*, ‚Včera jsem nešel do práce, protože jsem byl nemocný.‘), atd.
2. Průběhový: v tomto významu se naopak fokalizuje jeden bod na časové ose a poukazuje se na činnost anebo děj, který v tomto okamžiku probíhal (*En ese momento salía de casa*, ‚V tomto okamžiku vycházel z domova‘). Jako variantu tohoto významu zde najdeme užití nazývané *de conatu*, který označuje nastávající anebo začínající děj, který je pak přerušen (*Ya me iba cuando de repente sonó el teléfono*, ‚Už jsem se chystal k odchodu, když najednou zazvonil telefon‘). Velmi často najdeme také v této funkci průběhovou perifrastickou vazbu *estar* + přechodník (odpovídající anglické vazbě „to be + -ing“), kde se pomocné sloveso může vyskytovat v jakémkoli čase a vidu (*Ayer, cuando llamaste, estaba limpiando [nedok. průb.] los cristales*, ‚Včera když jsi volal(a), jsem zrovna myl(a) okna‘, oproti *Ayer estuve una hora limpiando [dok. průb.] los cristales*, ‚Včera jsem hodinu myl(a) okna‘).
3. Habituaální: tento význam se vyskytuje při označení situací anebo činností, které jsou charakteristické pro určité období anebo člověka v určité době (*En este pueblo vivían mis primos*, ‚V této vesnici bydleli moji bratřenci‘). Jako variantu zde často narazíme na opakovaný děj: *De pequeña me dormía siempre con la luz encendida*, ‚Jako dítě jsem vždy usínala s rozsvíceným světlem‘.

Ačkoli souminulý čas vyjadřuje ve španělštině zásadně nedokonavý vid, jsou také případy, ve kterých odkazuje tento čas na uzavřený děj, to znamená, že se vyskytuje ve funkci, kde bychom jinak očekávali dokonavý vid. Jedná se hlavně o tyto případy:

1. Narativní souminulý čas. Jedná se zde o fenomén, který se týká hlavně psaného projevu. Spočívá v užití souminulého času pro označení uzavřených dějů, neboť se nachází v prvním plánu vyprávění (*El 19 de octubre de 1911 Amundsen inició [dok.] su aventura. Al cabo de dos meses llegaba [nedok.] a la base de la Bahía de las Ballenas*, „Amundsen zahájil své dobrodružství 19. října 1911. Po dvou měsících dorazil na základnu v Zátocě velryb“). Souminulý čas zde situaci nějakým způsobem přiblíží čtenáři a zároveň ho do jisté míry zaskočí nečekaným tvarem.
2. Souminulý čas ve vedlejších větách, které jsou závislé na slovesech vyjadřujících vnímání. Jedná se zde o telické predikáty, které vyjadřují jednorázové ukončené děje a přitom se vyskytují v nedokonavém vidu. (*Vi [dok.] cómo María salía [nedok.] de su casa, encendía [nedok.] un cigarrillo y tiraba [nedok.] la cerilla al suelo*, „Viděl(a) jsem, jak María vyšla z domova, zapálila si cigaretu a hodila sirku na zem“).
3. Souminulý čas u vyprávění snů. Zde souminulý čas slouží jak k popisování situací, tak k posunutí toku událostí. O tomto jevu mluvíme v následujícím odstavci tykajícím se modálních významů souminulého času.

Vedle těchto významů může nabýt souminulý čas i celou řadu modálních významů. Mnoho autorů se shoduje v tom, že lze tyto významy, spojené s vyjádřením ireality anebo (časové) vzdálenosti, přisuzovat nedokonavé povaze souminulého času. Podle nich je tato spojitost dána tím, že děje označené nedokonavým videm nejsou *ukotvené* na časové ose. To umožňuje užití tohoto vidu jako způsobu oddalování od okamžiku promluvy. Jedná se o tyto významy:

1. Souminulý čas v podmiňovacích větách. V mluveném jazyce dochází občas k nahrazení tvarů podmiňovacího způsobu tvary souminulého času (*Si me tocara la lotería, me compraba [souminulý čas místo podmiňovacího compraría] un coche*, „Kdybych vyhrál v loterii, koupil bych si auto“).
2. Souminulý čas pro vyjádření zdvořilosti. Zvláště v mluveném jazyce souminulý čas vyjadřuje zdvořilost v prosbách a žádostech (*Quería [nedok.] pedirte un favor*, „Chtěl jsem tě poprosit o laskavost“).
3. Souminulý čas v dětských hrách. Velmi zajímavé je užití souminulého času při přidělení rolí na začátku dětských her. Toto užití se vyskytuje i v dalších románských jazycích, např. v italštině anebo francouzštině („*Yo era [soumin.] el médico y tú eras [soumin.] el paciente, ¿vale?*“, „Já jsem doktor a ty jsi pacient, jo?“).

4. Souminulý čas při vyprávění snů. Podobně jako u předchozího případu, toto užití souminulého času se vyskytuje v dalších románských jazycích. Jedná se o jeden z případů, kdy souminulý čas vyjadřuje děj anebo sekvenci dějů, které patří do oblasti ireality. (*Soñé que iba [nedok.] por la calle, de repente aparecías [nedok.] tú, me dabas [nedok.] un paquete y te ibas [nedok.]*, ‚Zdalo se mi o tom, že jdu po ulici, najednou se objevíš ty, dáš mi balík a odejdeš‘).

U dokonavého vidu se ve španělštině uznávají dva hlavní významy: ingresivní a terminativní. V prvním případě se jedná o příklady, kdy dokonavý vid označuje začátek děje v určitém okamžiku (*A las siete vimos una película*, ‚V sedm jsme se dívali na film‘), zatímco druhý a běžnější význam odkazuje na děj, který začal a skončil uvnitř uzavřeného časového úseku (*El año pasado estuvimos en Grecia*, ‚Minulý rok jsme byli v Řecku‘). Minulý čas jednoduchý nemá na rozdíl od souminulého času modální užití.

Složený minulý čas jsme již charakterizovali jako čas, který fokalizuje výsledek anebo výslednou situaci děje. Mluvili jsme také o jeho funkci jako vyjádření zkušeností bez časových údajů. Tyto významy odpovídají podle mnoha autorů dvěma druhům perfekta: rezultativní, jako u věty *Pedro ya ha llegado*, ‚Pedro už dorazil‘, a zkušenostní, jako u věty *¿Has estado alguna vez en Japón?*, ‚Byl jsi někdy v Japonsku?‘. Tato schopnost vyjádřit dva různé významy je výsledkem vývoje této kategorie, který jsme stručně popsali v oddíle 1.2.

Ve španělštině nedošlo ke čtvrté fázi v plném rozsahu, tj. kontrast mezi préteritem a perfektem se zachoval, i když v některých oblastech existuje v tomto směru určitá tendence. Proto složené tvary se slovesem *haber* mohou nabýt význam perfekta, tj. poukazují na minulý děj s výsledkem, který je nějakým způsobem spojený s přítomností, ale také préterita, to znamená ukončený děj v minulosti bez jakékoli spojitosti s přítomností. To lze znázornit následujícími příklady:

1. *El presidente había dimitido hacía dos días.*¹² ‚Prezident rezignoval již před dvěma dny‘. Zde se příslovečné určení času *hacía dos días* (‚před dvěma dny‘) vztahuje na děj *dimitir* (‚rezignovat‘) a způsobí tím aoristické čtení.
2. *Hacía dos días el presidente ya había dimitido.* ‚Před dvěma dny byl prezident již po rezignaci‘. Tady, naopak, příslovečné určení času *hacía dos días* (‚před dvěma dny‘) poukazuje na situaci v určitém okamžiku v minulosti, která byla způsobena dějem *dimitir*. Jedná se zde tedy o perfektem.

¹² Příklady pochází z García Fernández (1995: 370)

Jak jsme viděli v případě češtiny, významy z oblasti povahy slovesného děje, jako durativnost, opakovanost, fázové významy, atd., jsou těsně spjaty s významy dokonavosti a nedokonavosti. Jednak je často jejich formální realizace společná (např. fázové významy a dokonavý vid), anebo se vzájemně ovlivňují (nedokonavý vid způsobuje u některých sloves význam opakovanosti anebo naopak význam durativnosti umožní výskyt nedokonavého vidu). Vedle toho lze samozřejmě celou řadu významů vyjádřit i lexikálně.

Ve španělštině mají významy z oblasti povahy slovesného děje a významy dokonavosti a nedokonavosti do velké míry odlišnou realizaci. Například dokonavost a nedokonavost jsou vyjádřené hlavně slovesnou morfologií, zatímco velká část významů, které jsou česky vyjádřené derivačně (např. fázové významy), bývají ve španělštině vyjádřené perifrastickými vazbami. Oba druhy významů se ve velké míře volně kombinují, to znamená, že perifrastické vazby se můžou často vyskytovat jak v dokonavém, tak v nedokonavém vidu.

Mezi španělskými perifrastickými vazbami se běžně uznávají tři skupiny vazeb: fázové, to znamená, že fokalizují konkrétní fázi děje (začátek, průběh a konec), a kvantitativní, které popisují množství výskytů děje anebo jeho obvyklost. Třetí skupinu tvoří resultativní vazby, to znamená, že poukazují na výsledek děje. Příklady pro každou z těchto skupin by mohly být následující:

1. Fázové významy:

- Ingresivní: *empezar a* + infinitiv anebo *ponerse a* + infinitiv, v obou případech je význam ‚začít něco dělat‘
- Progresivní: *estar* + přechodník, ‚zrovna něco dělat‘, vyjadřuje průběh děje
- Terminativní: *acabar de* + infinitiv, ‚něco dokončit‘

2. Kvantitativní významy:

- Iterativní: *volver a* + infinitiv, ‚něco dělat znovu‘
- Habituační: *soler* + infinitiv, ‚mít něco ve zvyku‘

3. Resultativní významy:

- *tener* + přičestí, ‚mít + přičestí‘ (např. *Ya tenemos hecho el equipaje*, ‚Už máme sbaleno.‘)

Jak již bylo řečeno, tyto vazby se kombinují ve velké míře volně s dokonavostí a nedokonavostí. Existuje však určité omezení, které se týká dokonavého vidu, v němž se určité perifráze nemůžou vyskytovat. To se zdá být spojené s úrovní gramatikalizace těchto vazeb: málo gramatikalizované perifráze (např. fázové, ale i jiné, např. resultativní *tener* + přičestí, ‚mít + přičestí‘), ve kterých pomocné sloveso zachovává svůj původní význam, nevykazují

žádná omezení v jejich vztahu s videm, zatímco velmi gramatikalizované perifráze (např. habituální *solet* + infinitiv, ‚mít něco ve zvyku‘, apod.), kde je význam pomocného slovesa méně zřetelný a celá vazba nabývá nové významové vlastnosti (např. ukončenost děje), jsou často nekompatibilní s dokonavým videm.

3. VID V DISKURZU. SROVNÁNÍ MEZI ČEŠTINOU A ŠPANĚLŠTINOU

3.1 Cíl práce

Cílem této práce je vymezit a popsat podobnosti a odlišnosti v chování vidu v diskurzu v češtině a ve španělštině. Jak jsme již řekli, tato kategorie je těsně propojená s kategoriemi času a povahy slovesného děje. V této práci vycházíme z hypotézy, že rozdíly mezi oběma jazyky jsou dané tím, že tyto kategorie jsou v každém jazyce propojené a realizované poněkud jinak. Konkrétně si myslíme, že lexikální vlastnosti predikátu (jako například durativní anebo semelfaktivní, iterativní anebo jednorázový, atd.) určují v češtině do jisté míry chování vidu, zatímco ve španělštině je vliv tohoto druhu informací na vid nulový anebo minimální.

Podklad pro naši srovnávací práci nám nabídla teorie, která se zabývá analýzou diskurzu na základě jeho časové organizace. Tato teorie vychází z předpokladu, že jazyky disponují určitými prostředky pro označování a zařazování různých druhů informací do různých plánů vyprávění. Tyto dva plány se v angličtině obvykle nazývají podle Hoppera (1979) *foreground* (první plán vyprávění) a *background* (druhý plán vyprávění). Prostředek, který umožňuje umístit určitý druh informací do prvního plánu a naopak posunout jiný druh do druhého plánu, bývá anglicky nazýván *grounding*, a proto je tato teorie známa pod názvem *theory of grounding*.

V následujících odstavcích shrneme hlavní body této teorie:

1. První plán vyprávění prezentuje tok dějů, z nichž se skládají celkové události, zatímco druhý plán obsahuje podpůrný materiál. V prvním plánu se děje vyskytují ve stejném pořadí jako ve skutečnosti; v druhém plánu děje probíhají většinou současně s ději z prvního plánu. V následujícím příkladu jsme podtrhli první plán vyprávění, nepodtržený text patří k druhému plánu:

Než se dal na útěk, slyšel asi 12 výstřelů, dalších několik zaslechl, když vybíhal ze sportovního klubu. Odvedl s sebou ženu, kterou kulka zasáhla do stehna.
(www.lidovky.cz, 5.8.09)

2. Co se týká syntaktické struktury, informace v prvním plánu bývá zachycena v hlavních větách, zatímco podpůrné informace v druhém plánu jsou často podané ve formě vedlejší věty.

3. Protože první plán obsahuje hlavně konkrétní a vymežované děje, které posouvají tok událostí, narazíme zde hlavně na dynamické a často okamžité děje, zatímco v druhém plánu se nachází převážně stavové a durativní predikáty.

4. Některé jazyky disponují různými prostředky k označení prvního a druhého plánu. V některých slovanských a románských jazycích je tímto prostředkem slovesná morfologie: děje v prvním plánu jsou zachycené převážně v dokonavém vidu, zatímco v druhém plánu narazíme hlavně na nedokonavý vid.

5. Vid však v těchto jazycích není jediným způsobem, jak rozlišovat první a druhý plán. Často k tomu přispívá řada jiných faktorů (dynamičnost, telicitá, reálnost, atd.), které někteří autoři zahrnují pod pojem tranzitivity. Velká míra tranzitivity přispívá k interpretaci věty jako členu prvního plánu a naopak nízká tranzitivita k interpretaci věty jako členu plánu druhého.

Výchozí korpus pro naši práci tvoří sbírka 25 novinových článků v češtině a ve španělštině, které obsahují popis určité jednorázové události. Vzhledem k tomu, že se ve španělštině vid projevuje nejzřetelněji v minulosti, pracovali jsme výhradně s texty psanými v minulých časech. Prvním krokem bylo identifikovat první a druhý plán vyprávění. V další fázi jsme určovali vid u všech predikátů. Výsledek těchto kroků shrnují následující tabulky:

	<i>1. plán</i>	<i>2. plán</i>
čeština	281 pred.: 218 dok., 63 nedok.	107 pred.: 7 dok., 100 nedok.
španělština	195 pred.: 193 dok., 2 nedok.	73 pred.: 8 dok., 65 nedok.

Podle těchto výsledků se španělština chová v prvním plánu do větší míry podle očekávání *theory of grounding* než čeština, zatímco v druhém plánu jsou rozdíly menší.

V dalším kroku naší práce jsme se snažili vymežit případy, kde se projevují hlavní rozdíly mezi oběma jazyky. Za tímto účelem jsme se soustředili na chování vidu ve dvou jevech: prvním předmětem analýzy byla sekvence uzavřených dějů jako projev prvního plánu textu; pak jsme se zabývali vyjádřením současnosti, předčasnosti a následnosti v obou jazycích. V poslední části našeho srovnání jsme rozebírali souběžné vyjádření těchto časových souvislostí s vyjádřením habituálnosti, tj. opakovanosti dějů.

3.2 Sekvence uzavřených dějů

Jak již bylo řečeno, v kontextu sekvencí uzavřených dějů se ukázal jeden z hlavních rozdílů mezi češtinou a španělštinou: zatímco ve španělštině se děje v prvním plánu vyprávění vyskytují zásadně v dokonavém vidu, umožňuje čeština v prvním plánu jak dokonavý, tak nedokonavý vid.

Pro analýzu jsme predikáty v nedokonavém vidu v prvním plánu v českých textech rozdělili do tří skupin A, B a C. V průběhu práce jsme si všimli ještě potřeby přidat kategorii D, kde se snažíme spojit různé postřehy z předchozích oddílů:

A. Predikáty spojené s větnými členy s durativním významem. Například:

Debi Wozniaková, jejíž sestra na hodině tanců byla, vypověděla, že do místnosti prý vešel muž s vakem a zamířil do zadní části k činkám. Zde několik minut postával, pak vytáhl dvě střelné zbraně a začal pálit. (www.lidovky.cz, 5.8.09)

Obrovské štěstí měla matka v australském Melbourne, již sjel kočárek s půlročním synem do kolejiště zrovna ve chvíli, kdy do nádraží přijížděl vlak. Souprava kočárek s chlapečkem "nabrala" a asi třicet metrů vláčela kolejištěm. Dítěti se ale jako zázrakem nic nestalo. (www.idnes.cz, 16.10.09)

B. Iterativní anebo naopak semelfaktivní predikáty. Například:

Ve čtvrtek odpoledne si přišel jedenáctiletý chlapec pro balíček k sousedům, kteří mají rotvajlera. Čekal před bránou. Rozzuřený pes si podle mluvčího policie branku sám otevřel a na chlapce rovnou vyběhl. Povalil ho na zem a kousal do rukou. (www.idnes.cz, 13.11.09)

C. Stavové predikáty a predikáty se slovesy, která nemají dokonavý vid. Například:

Maturant nejprve rozsekal školní vrata sekerou. Potom vpadl do jedné z tříd a zaútočil na studenty zápalnými lahvemi. Sám se přitom zranil a vrtulník ho musel dopravit do nemocnice, tam už ho zatkla policie. (www.idnes.cz, 7.9.09)

D. Interakce různých větných členů

V posledním oddílu této části práce se podíváme na příklady toho, jak se různé větné členy vzájemně ovlivňují. Na základě těchto příkladů se pokusíme ukázat, jak je vid určen nejen jedním, ale i více větnými členy. Například:

- a) *Včera jsem (u)pekl dort.*
- b) *Včera jsem celé odpoledne pekl / *upekl dort.*

U věty *a)* jsou možné oba vidy – definitivní výběr bude záležet na tom, zda klademe důraz na výsledek, anebo na průběh děje –, zatímco u věty *b)* příslovečné určení času *celé odpoledne* určuje povinnost nedokonavého vidu.

3.2.1 Predikáty spojené s větnými členy s durativním významem

Predikáty, které nabývají durativní význam pod vlivem dalších větných členů, se vyskytují v českých textech poměrně často. I když je pravda, že v některých případech je možný i dokonavý vid, skutečnost, že se tento druh predikátů vyskytuje i v prvním plánu, kde bychom očekávali dokonavý vid, a hlavně kde ve španělštině narazíme výhradně na dokonavý vid, v nás vzbudila dojem, že v češtině hrají důležitou roli i jiné faktory než jen časové anebo diskurzivní. Cílem této části práce je zjistit, do jaké míry mají význam slovesného lexému a různé větné členy vliv na vid v češtině. Zkusíme zároveň zjistit, zda se podobné jevy nachází i ve španělštině. Je třeba připomenout, že se v následujících příkladech jedná vždy o jednorázové, nikoli o opakované děje.

3.2.1.1 Slovesný lexém. Slovesné lexémy označují různé druhy situací anebo událostí. Každá z těchto situací anebo událostí má svou konkrétní časovou strukturu, některé mohou být chápány jako durativní a jiné nikoli, některé jsou jednorázové a jiné jsou naopak chápány jako opakované, atd. Otázka, do jaké míry určují chování vidu a vztahy s dalšími větnými členy, je předmětem následujících úvah. Protože vycházíme z předpokladu, že tento druh informací hraje v češtině větší roli než ve španělštině, budeme v naší analýze vycházet z českých příkladů a potom je budeme srovnávat se španělskými větami.

3.2.1.2 Podmět věty. Jak víme, v češtině se může sloveso vyskytovat v nedokonavém vidu i v jednorázové sekvenci ukončených dějů, kde bychom očekávali převážně dokonavý vid. Podmět věty zde může hrát určitou roli: podměty v množném čísle umožňují nedokonavý vid. Nedokonavý vid je vyloučený, pokud je podmět v jednotném čísle – ledaže se jedná o opakovaný děj. Například:

- a) *Hosté přicházeli. V 19.30 začal ples. Poslední hosté odešli v 24 h.*
- b) *??/*Host přicházel. V 19.30 začal ples. On odešel v 24 h.*

Ve větě a) nedokonavý vid označuje, že hosté přicházeli postupně, jinými slovy že příchod hostů měl určité trvání. Naopak příchod hostů jako okamžitý děj lze vyjádřit pouze dokonavým videm, i když postupný příchod tady není vyloučený:

- c) *Hosté přišli. V 19.30 začal ples. Poslední hosté odešli v 24 h.*

Ve španělštině číslo podmětu věty vid neovlivňuje. Jak ukazují věty *a)*, *b)* a *c)* (které odpovídají českým větám *a)*, *b)* a *c)*), nedokonavý vid je v tomto kontextu vyloučený:

a') **Los invitados llegaban* [nedok.]. *A las 19.30h empezó el baile. Los últimos invitados se fueron a las 24 h.*

b') *El invitado llegó* [dok.]. *A las 19.30h empezó el baile. Se fue a las 24 h.*

c') *Los invitados llegaron* [dok.]. *A las 19.30h empezó el baile. Los últimos invitados se fueron a las 24 h.*

Dokonavost je tu dána tím, že děje vyjádřený v těchto větách chápeme jako sekvenci ukončených dějů: začátek jednoho děje předpokládá ukončení děje předchozího. Nedokonavým videm by tyto věty nabyly automaticky habituální význam. Ostatní predikáty by se musely vyskytovat rovněž v nedokonavém vidu:

d') *Los invitados llegaban* [nedok.]. *A las 19.30h empezaba* [nedok.] *el baile. Los últimos invitados se iban* [nedok.] *a las 24 h.*

Rozdíl, který v českých větách *a)* a *c)* zachycuje vid („přicházeli“ a „přišli“), nejsou španělské ekvivalenty („*llegaban*“ a „*llegaron*“) schopné vyjádřit. Pro případ, že potřebujeme zdůraznit, že příchod hostů probíhal po určitou dobu, má španělština možnost použít durativní perifrastické vazby, jako například *estar* + přechodník anebo *ir* + přechodník. V každém případě by ale pomocné *estar* anebo *ir* bylo v dokonavém vidu:

e') *Los invitados fueron llegando* [dok. průb.]. *A las 19.30h empezó el baile. Los últimos invitados se fueron a las 24 h.*

3.2.1.3 Přímý předmět. Co se týká přítomnosti a povahy přímého předmětu věty, narazíme opět v češtině a ve španělštině na některé rozdíly. V češtině se můžou durativní predikáty vyskytovat jak v dokonavé, tak v nedokonavé variantě, s tím, že nedokonavý vid zdůrazňuje průběh děje:

a) *Ráno vstal, snídal, psal článek, vařil oběd a obědval.*

b) *Ráno vstal, nasnídal se, napsal článek, uvařil oběd a naobědval se.*

Je však třeba upozornit, že u predikátů jako například *psal článek* a *napsal článek* nespočívá rozdíl jen v chápání děje jako uzavřeného anebo v jeho průběhu. Jedná se zde o skutečně odlišné děje: u věty *a)* nebyl článek napsán do konce, zatímco u věty *b)* ano. Touto poznámkou navazujeme na jeden z rozdílů mezi češtinou a španělštinou: v češtině se můžou v jedné sekvenci dějů vyskytovat oba vidy, zatímco ve španělštině jsou děje v jedné sekvenci buď všechny v dokonavém, anebo všechny v nedokonavém vidu.

Na druhou stranu hraje přímý předmět roli ještě v jiném ohledu: nepřítomnost předmětu u tranzitivních sloves občas vylučuje možnost dokonavého vidu:

- c) *Ráno vstal, snídal, psal, vařil a obědval.*
- d) *??/*Ráno vstal, nasnídal se, napsal, uvařil a naobědval se.*

U příkladu *d)* sloveso *napsat* vyžaduje přímý předmět. Obě slovesa jsou tranzitivní, to znamená že mají přímý předmět, a navíc jsou dokonavá, což znamená, že konce anebo vrcholu bylo dosaženo, což obnáší, že výsledek děje musí být v predikátu přítomný. Ve španělštině by se v tomto případě predikát vyskytl také v dokonavém vidu s přímým předmětem. Rozdíl oproti češtině je však v tom, že i kdyby nebylo cíle dosaženo, to znamená i kdyby tam nebyl přímý předmět, predikát by se v obou větách *c)* a *d)* vyskytl v dokonavém vidu.

Tím, že je vid do jisté míry spojený s vyjádřením časových souvislostí, přítomnost anebo nepřítomnost přímého předmětu ve větě může způsobit i změnu v interpretaci časových vztahů. Ukažme si to na následujícím příkladu:

- e) *Osmatřicetiletý útočník psal fixou na zdi metra, kvůli čemuž se dostal do konfrontace s policií.* (www.idnes.cz, 9.9.09)

Ve větě *e)* není časová souvislost mezi ději úplně jasná: ke konfrontaci s policií se mohl útočník dostat jak při psaní, tak po psaní na zdi metra. Kdybychom chtěli, aby posloupnost dějů byla jednoznačná, anebo kdyby naopak bylo důležité, aby přímý předmět ve větě figuroval, tak by bylo potřeba použít dokonavý vid. Například:

- f) *Osmatřicetiletý útočník napsal několik nápisů na zdi metra, kvůli čemuž se dostal do konfrontace s policií.*

Posloupnost dějů je zde jasná: nejdřív psal, pak se dostal do konfrontace s policií. V našem příkladu se nachází predikát *napsal několik nápisů* v hlavní větě. V rámci textu patří predikát prvnímu plánu vyprávění. Tento fakt je v ohledu přítomnost anebo nepřítomnost přímého předmětu ve větě velmi relevantní. Kdyby byl totiž predikát představen jako kontext k jinému ději, to znamená, v druhém plánu vyprávění, tak by zmíněné omezení neplatilo. Například:

- g) *Zrovna když psal několik nápisů na zdi, policie ho zastavila.*

Ve větě *g)* je predikát v nedokonavém vidu i při přítomnosti přímého předmětu. Jak vidíme, predikát je zde ve vedlejší větě a plní konkrétní funkci: odkazuje na časovou

souvislost mezi oběma ději, jinými slovy, tvoří kontext pro druhý děj, který je v češtině zpravidla vyjádřen nedokonavým videm.

Co se týká čísla přímého předmětu, podobně jako u podmětu, množné číslo umožňuje výskyt nedokonavého vidu, pokud lze predikát chápat jako durativní, dokonavý vid však není vyloučený:

g) *Tam se za ní sjel dav fanoušků, zpěvačka rozdávala / rozdala autogramy a odešla.*

Pokud se ale před předmětem nachází číslovka, je dokonavý vid povinný:

h) **Tam se za ní sjel dav fanoušků, zpěvačka rozdávala několik / deset autogramů a odešla.*

Hromadná podstatná jména se u přímého předmětu mohou vyskytovat jak s nedokonavým, tak s dokonavým videm, protože umožňují durativní pojetí situace:

i) *Maminka zatopila, já jsem nosil uhlí, připravoval dřevo a hrabal listí.*

j) *Maminka zatopila, já jsem přinesl uhlí, připravil dřevo a shrabal listí.*

Zatím jsme se zabývali příklady, které obsahovaly predikáty, kde byl durativní význam možný. Podívejme se teď na predikáty, které jako durativní chápat nelze. U okamžitých predikátů možnost volného kombinování vidu a čísla přímého předmětu zmizí. Nedokonavý vid lze použít pouze tehdy, pokud je předmět v množném čísle:

k) *Přišel jsem na party, tam jsem potkal kamaráda, chvíli jsme si povídali a pak jsem šel domů.*

l) *Přišel jsem na party, tam jsem potkal / potkával kamarády, chvíli jsme si povídali a pak jsem šel domů.*

Jak vidíme u věty k), když je přímý předmět v množném čísle, lze predikát vyjádřit jak dokonavým, tak nedokonavým videm. Naopak když je v jednotném čísle, je možný pouze dokonavý vid – ledaže se samozřejmě jedná o několik výskytů stejného děje:

m) *??/*Přišel jsem na party, tam jsem potkával kamaráda, chvíli jsme si povídali a pak jsem šel domů.*

Co se týká španělštiny, podobně jako u podmětu nemá (ne)přítomnost anebo číslo přímého předmětu na vid žádný vliv. Predikáty se všechny vyskytují v dokonavém vidu. Ostatně obecně platí, že u durativních predikátů lze tuto vlastnost vyjádřit perifrastickou vazbou (například *estar* + přechodník anebo *ir* + přechodník). Pomocné sloveso je však nutně v dokonavém vidu:

a') *Por la mañana se levantó, desayunó, escribió [dok.] / estuvo escribiendo [dok. prűb.] (un rato / un artículo), hizo [dok.] la comida y comió [dok.].*

„Ráno vstal, nasnídal se, chvílku psal (článek) / napsal článek, udělal si oběd a naobědval se.“

b') *Una nube de fans se le acercó, la cantante repartió [dok.] / estuvo repartiendo [dok. prűb.] unos autógrafos y se fue.*

„Sjel se k ní dav fanoušků, zpěvačka rozdala několik autogramů a odešla.“

Pokud jde o nedurativní predikáty, španělština dává jednoznačně přednost dokonavému vidu. Ale nejen nedokonavý vid je zde nevhodný, dokonce i durativní perifrastické vazby u množného čísla, kde by bylo durativní čtení možné, působí neobvykle:

c') *Llegué a la fiesta, allí encontré [dok.] / ?? estuve encontrando [dok. prűb.] a amigos, charlamos un rato y luego me fui a casa.*

„Dorazil jsem na večírek, tam jsem se potkal s přáteli, chvíli jsme mluvili a pak jsem odešel domů.“

Durativní vazba by byla vhodná pouze v případě, že bychom nějakým způsobem vyloženě zdůraznili, že situace probíhala po určitou dobu. V tomto případě by se však spíš jednalo o popis situace. Například:

d') *Llegué a la fiesta. Allí estuve toda la noche encontrando [dok. prűb.] a amigos. A las doce me fui a casa.*

„Dorazil jsem na večírek. Tam jsem se celý večer potkával s přáteli. Ve dvanáct jsem odešel domů“

3.2.1.4 Nepřímý předmět. U nepřímého předmětu narazíme v češtině na podobný jev jako u přímého. Zdá se, že u durativních predikátů nemá číslo nepřímého předmětu na vid vliv. Oba vidy jsou zde možné, nedokonavý vid zdůrazňuje průběh anebo trvání dějů:

a) *Když jsem si pejska přinesl domů, hned jsem ho mamince ukazoval / ukázal.*

b) *Když jsem si pejska přinesl domů, hned jsem ho dětem ukazoval / ukázal.*

Jak lze očekávat, u nedurativních predikátů je nedokonavý vid nepřijatelný ve spojení s nepřímým předmětem v jednotném čísle:

c) *Šel do pokoje, dal dítěti pusu, zhasnul a odešel.*

d) *??/* Šel do pokoje, dával dítěti pusu, zhasnul a odešel.*

Jak u podmětu, tak i u přímého předmětu jsme zjistili, že množné číslo umožňuje přítomnost nedokonavého vidu. U nepřímého předmětu se zdá, že i v případě množného čísla je spojení s nedokonavým videm neobvyklé, anebo nepřijatelné:

e) *Šel do pokoje, dal dětem pusu, zhasnul a odešel.*

f) *??/* Šel do pokoje, dával dětem pusu, zhasnul a odešel.*

Co se týká španělštiny, nelze v tomto ohledu vyzorovat žádný specifický jev spojený s nepřímým předmětem. Naopak opět platí, že u predikátů, které mohou být chápané jako durativní, lze durativnost vyjádřit perifrastickými vazbami (s pomocným slovesem v dokonavém vidu), a to nezávisle na povaze nepřímého předmětu. Následující věty odpovídají českým větám a) a b):

a) *Cuando llevé el perro a mi casa, se lo enseñé [dok.] / estuve enseñando [dok. průb.] a mi madre.*

b) *Cuando llevé el perro a mi casa, se lo enseñé [dok.] / estuve enseñando [dok. průb.] a los niños.*

Podobně jako v češtině působí nedokonavý vid u okamžitých predikátů neobvykle. Následující věty odpovídají českým větám e) a f):

c) *Entró en la habitación, les dio [dok.] un beso / *les daba [nedok.] un beso a los niños, apagó la luz y salió.*

Na rozdíl od durativních predikátů zde není možné užití durativních perifrastických vazeb ani v případě, že je nepřímý předmět v množném čísle:

d) *Entró en la habitación, les dio [dok.] un beso / ?? les estuvo dando [dok. průb.] un beso a los niños, apagó la luz y salió.*

3.2.1.5 Příslowce. Pokud některé větné členy, jako např. podmět nebo předměty, mohou ovlivnit výběr vidu na základě svých lexikálních vlastností, lze také očekávat, že příslowce přítomná ve větě mohou alespoň v některých případech hrát v tomto ohledu určitou roli, a zvláště pokud se vztahují na druh děje, na jeho průběh anebo počet výskytů. V kapitole 6, kde se věnujeme vyjádření opakovanosti děje, ukážeme tento fakt na příkladu násobeného predikátu. Příklady v této kapitole ukazují, že v češtině existuje tendence pojit příslowce *pořád* s nedokonavým videm, zatímco ve španělštině se predikát s příslowcem *continuamente* („pořád“) může vyskytovat jak s dokonavým, tak i s nedokonavým videm podle toho, zda je celá situace časově ohraničená, či nikoli.

České příslowce *pořád* vyžaduje nedokonavý vid pravděpodobně proto, že poukazuje buď na durativní vlastnost děje, anebo na jeho opakovanost. Podívejme se nyní na příslowce, která naopak odkazují na opakované děje, ale přitom zdůrazňují individuálnost každého z výskytu tohoto děje. Řeč je o číselných příslowcích jako *několikrát*, *mnohokrát*, *pětkrát*, atd. Dalo by se očekávat, že se tento druh informace v obou jazycích pojí přirozeně s dokonavým

videm. Tato příslovce se můžou vztahovat na dva druhy situací: jednak se může jednat o děj, který se odehrál vícekrát při různých příležitostech (věta *a*)), anebo se může jednat o iterativní děj, v tom smyslu, že se při jedné příležitosti konkrétní děj odehrává vícekrát po sobě (věta *b*)). V obou jazycích je jasná tendence oba druhy situace vyjádřit dokonavým videm, ve španělštině je dokonce dokonavý vid obligatorní:

- a) *Zatím mě navštívil / * navštěvoval třikrát.*
- a') *Hasta ahora me ha visitado [dok.] / * visitaba [nedok.] tres veces.*
- b) *Tenkrát než vstoupil do pokoje, zaklepal / ?? klepal třikrát na dveře.*
- b') *Aquella vez antes de entrar en la habitación llamó [dok.] / * llamaba [nedok.] tres veces a la puerta.*

Podívejme se teď na to, jak vypadají tyto predikáty, pokud mluvíme o situaci, která se v minulosti opakovala. Ukažme si to na následujících příkladech, které mají v obou jazycích stejný význam:

- c) *Vždycky když byl v Praze, navštívil / ?? navštěvoval mě třikrát.*
- c') *Cuando estaba en Praga, siempre me * visitó [dok.] / visitaba [nedok.] tres veces.*
- d) *Než vstoupil do pokoje, zaklepal / klepal vždycky třikrát na dveře.*
- d') *Antes de entrar en la habitación siempre * llamó [dok.] / llamaba [nedok.] tres veces a la puerta.*

Ve španělštině je výsledek jednoznačný: možný v obou případech je pouze nedokonavý vid z toho důvodu, že se v obou případech jedná o opakovaný děj v neohrazeném časovém úseku (anebo alespoň se o jeho hranicích nezmiňujeme). V češtině vypadají oba příklady trochu jinak: u věty *c*) je dokonavý vid přirozenější než nedokonavý, zatímco u věty *d*) jsou možné oba vidy. Domníváme se, že rozdíl v chování mezi slovesy *navštěvovat* a *klepat* může být spojený s různými lexikálními vlastnostmi obou sloves. V každém případě je podle našeho názoru rozdíl mezi oběma jazyky spojený s odlišnou rolí lexikálních vlastností predikátu v každém z nich.

V oddíle B se věnujeme iterativním a semelfaktivním predikátům. V tomto kontextu se zmíníme také o způsobu spojování mezi těmito slovesy a tímto druhem příslovcí.

3.2.1.6 Příslovečná určení. Náš korpus obsahuje několik příkladů příslovečných určení, která odpovídají na otázku *jak dlouho?*. Podle akademické *Mluvnice češtiny* (1987: 96) se tento typ výrazů pojí zpravidla se slovesy nedokonavými, i když dokonavý vid není vyloučen. Jeden z našich příkladů zní:

a) *Muž zde několik minut postával [anebo postál], pak vytáhl dvě střelné zbraně a začal pálit.* (www.lidovky.cz, 5.8.09)

Jistou podobnost vidíme u případů s příslovečnými určeními, která vyjadřují „prostor překonávaný nějakým pohybem“ (*Mluvnice češtiny*, 1987 III s. 86). Například:

b) *Souprava kočárků s chlapečkem „nabrala“ a asi třicet metrů vláčela kolejištěm.* (www.idnes.cz, 16.10.09)

Podobnost vidíme v tom, že v obou případech příslovečná určení (času a místa) přispívají k durativní interpretaci predikátu. Relevantní je pro nás to, že ve španělštině by nedokonavý vid nepřicházel ani v jednom z obou případů v úvahu. Věta a') odpovídá prvnímu českému příkladu, věta b') druhému:

a') *El hombre estuvo [dok.] / * estaba [nedok.] ahí parado unos minutos, después sacó dos armas de la bolsa y empezó a disparar.*

b') *El tren „enganchó“ el cochecito con el bebé y lo arrastró [dok.] / * arrastraba [nedok.] unos treinta metros por la vía.*

Ve španělštině příslovečná určení, která odkazují na uzavřené časové úseky, působí jako ohraničení děje, což obnáší, že se predikát vyskytuje nutně v dokonavém vidu. To, jak se zdá, platí i pro příslovečná určení, která odkazují na „prostor překonávaný nějakým pohybem“.

3.2.2 Iterativní anebo semelfaktivní predikáty

Dosud jsme se snažili zjistit, které sémantické faktory obsažené v slovesném lexému anebo v dalších větných členech ovlivňují užití vidu v češtině a ve španělštině. Jak jsme už uvedli, vycházíme z předpokladu, že vlastnosti spojené s průběhem děje hrají v češtině při výběru vidu zásadní roli. Zatím jsme pracovali hlavně s jednou z vlastností, které se můžou vyskytovat v predikátech: s durativností. U následujícího příkladu narazíme na jiný druh informace týkající se průběhu děje: množství výskytů děje.

Ve čtvrtek odpoledne si přišel jedenáctiletý chlapec pro balíček k sousedům, kteří mají rotvajlera. Čekal před bránou. Rozzuřený pes si podle mluvčího policie branku sám otevřel a na chlapce rovnou vyběhl. Povalil ho na zem a kousal do rukou. (www.idnes.cz, 13.11.09)

Některá česká slovesa zahrnují ve svém lexikálním významu informace o tom, že se děj odehrává vícekrát. Jsou to takzvaná násobená slovesa (např. *házet*, *kopat* anebo *mívat*, *mluvívat*). Naopak semelfaktivní slovesa (např. *hodit*, *kopnout*) označují jednorázové děje.

V našem příkladu předmět v množném čísle *do rukou* vypovídá o tom, že se děj odehrál několikrát, což lze vyjádřit v tomto případě pouze nedokonavým videm. Podobně jako se stává u durativnosti, i zde platí, že množné číslo u příslušného předmětu přispívá k interpretaci děje jako násobeného. Podobnou interpretaci násobenosti však získáme s jednotným číslem v kombinaci s nedokonavým videm: *pes by kousal do jedné ruky, ale několikrát*. Například:

a) *Pes povalil kluka na zem a kousal ho do ruky.*

Důvodem toho je, že české sloveso *kousat* označuje násobený děj. Naopak dokonavé sloveso *kousnout* v sobě nese opačnou informaci: děj se odehrává jen jednou a nelze ho z tohoto důvodu používat v kontextech, které tuto podmínku nesplňují:

b) *Pes povalil kluka na zem a kousl ho do ruky.*

c) **Pes povalil kluka na zem a kousl ho do rukou.*

Podobný výsledek dostaneme při pokusu kombinovat dvojice jako *kousat-kousnout* s příslovci, která odpovídají na otázky *jak často?* nebo *kolikrát?*:

d) *Pes povalil kluka na zem a několikrát ho kousl / *kousal.*

e) *Náš pes často kousal / *kousl.*

Jak je patrné, informace ohledně množství výskytů děje v příslovcích určuje u tohoto druhu sloves (násobená-semelfaktivní) výběr vidu. Jak uvidíme také v oddílu *D* věnovaném interakci větných členů, při přítomnosti přímého předmětu by byl u věty *e*) možný i dokonavý vid:

f) *Náš pes často někoho kousl.*

Zdá se však, že ne všechna slovesa obsahují takový druh informace, anebo aspoň nepůsobí taková omezení. I když lze říct, že existuje určitá tendence pojit dokonavý vid s číselnými příslovci jako *několikrát*, *třikrát*, atd. a nedokonavý vid naopak s příslovci jako *často*, *občas*, atd., zdá se, že s jinými slovesy nejsou omezení tak striktní jako s násobenými a semelfaktivními slovesy:

g) *Nakoupil jsem tam několikrát / často.*

h) *Nakupoval jsem tam několikrát / často.*

Jak uvidíme v následujících příkladech, ve španělštině se tyto dva druhy informací vzájemně neovlivňují. Podobně jako u předchozích případů by tady měl predikát formu dokonavého vidu z tohoto důvodu, že se jedná o jednorázovou sekvenci ukončených dějů:

a') *El perro tiró [dok.] al niño al suelo y le mordió [dok.] en las manos.*

„Pes povalil kluka na zem a kousal do rukou.“

b') **El perro tiró [dok.] al niño al suelo y le mordía [nedok.] en las manos.*

„Pes povalil kluka na zem a kousal do rukou.“

Nedokonavý vid by byl opět možný pouze v případě, že by se jednalo o habituální děj,

což by obnášelo, že i první sloveso ve větě by muselo být v nedokonavém vidu:

c') *El perro tiraba [nedok.] al niño al suelo y le mordía [nedok.] en las manos.*

„Pes povalil chlapce na zem a kousal ho do rukou.“ [habituální]

Na druhé straně, co se týká informací ohledně průběhu děje, nejsou španělská slovesa schopná sama pro sebe vyjádřit počet dějových výskytů, jinými slovy, španělskou slovesnou morfologií nelze zachytit rozdíl mezi českými slovesy *kousat* a *kousnout*. České predikáty „kousal do ruky“ a „kousl do ruky“ by ve španělštině zněly stejně, což znamená, že z predikátu nelze poznat, zda pes kousl jednou anebo vícekrát. Je sice pravda, jak uvidíme v kapitole 6 o opakovanosti dějů, že španělština má malou skupinu sloves, která se běžně nazývají *iterativní* (*parpadear*, mžikat, *tirotear*, několikrát střílet, atd.), protože mají význam násobenosti dějů, tyto lexémy však působí jako ostatní slovesa, která tento druh informace ve významu neobsahují; můžou se tedy volně vyskytovat v dokonavém i v nedokonavém vidu.

Dokonavý vid ve španělských větách tedy není ovlivněn ani číslem příslovečného předmětu, ani použitím příslovečného určení s významem násobenosti anebo jednorázovosti:

d') *El perro tiró [dok.] al niño al suelo y le mordió [dok.] en las manos [množ.č.] / en una mano [jedin.č.].*

„Pes povalil chlapce na zem a kousl ho do rukou / do ruky.“

e') *El perro tiró [dok.] al niño al suelo y le mordió [dok.] varias veces [„několikrát“] / una vez [jednou].*

„Pes povalil chlapce na zem a několikrát kousal / jednou kousl.“

Jak je patrné z posledního příkladu, rozdíl, který zachycuje česká dvojice *kousat-kousnout*, lze španělsky vyjádřit jedině lexikálně. Avšak podobně jako u některých z předchozích příkladů, také zde má mluvčí k dispozici vazbu *estar* + *přechodník*, pokud chce klást důraz na průběh anebo na iterativnost děje. Pomocné sloveso se však vyskytuje nutně v dokonavém vidu:

f') *El perro tiró [dok.] al niño al suelo y le estuvo mordiéndolo [dok. průb.] en una mano / en las manos / varias veces.*

„Pes povalil chlapce na zem a několikrát ho kousal do ruky / do rukou několikrát.“

3.2.3 Stavové predikáty a predikáty se slovesy, která nemají dokonavý vid

Paul J. Hopper (1980) konstatuje, že členy různých lexikálních kategorií vykazují více či méně formálních znaků charakteristických pro dané kategorie na základě toho, jestli jejich funkce v diskurzu je více či méně prototypická pro danou kategorii. Čím více prototypická pro určitou kategorii jejich role je, tím více těchto formálních znaků vykazují a naopak. Podle Hoppera (1980: 708) jsou sémantickými vlastnostmi sloves „visibility, movement (kinesis), and effectiveness“, z čehož vyplývá, že stavová slovesa jsou periferními členy kategorie sloves. Podle autora je to důvod, proč v mnoha jazycích stavová slovesa nevykazují určité vidové opozice, jako například durativní a nedurativní. Známým příkladem této skutečnosti je třeba omezení pro kombinace stavová slovesa a průběhový čas v angličtině a jak uvidíme, i ve španělštině.

Situace v češtině je podobná: slovesa, která vyjadřují stavy, často vykazují pouze nedokonavý vid v jakémkoli kontextu anebo plánu vyprávění. Nicméně, pokud je stavové sloveso spojené s jiným slovesem, druhé sloveso se chová, co se vidu týče, samostatně podle situace. V následujícím příkladu se jedná pouze o jeden výskyt tohoto děje, a proto musí být sloveso dokonavé:

*Maurant nejprve rozsekal školní vrata sekerou. Potom vpadl do jedné z tříd a zaútočil na studenty zápalnými lahvemi. Sám se přitom zranil a vrtulník ho musel dopravit [*dopravovat] do nemocnice, tam už ho zatkla policie. (www.idnes.cz, 7.9.09)*

V chování stavových sloves vidíme podstatný rozdíl mezi češtinou a španělštinou. Ačkoli ve španělštině, jak jsme výše, zmínili se stavová slovesa nemohou vyskytovat, stejně jako v angličtině, v průběhových vazbách jako *estar* + přechodník, můžou se vyskytovat jak v dokonavém, tak v nedokonavém vidu. Jak jsme již ukázali, v prvním plánu se všechna stavová slovesa našeho korpusu vyskytla v dokonavém vidu, zatímco v druhém plánu byla stavová slovesa bez výjimky v nedokonavém vidu. Zde dokonavý vid samozřejmě neodpovídá vnitřnímu předělu děje, protože stavy postrádají vnitřní časovou strukturu, nemíří k žádnému cíli, ale spíše vyhovuje potřebám diskurzu, to znamená, chová se podle toho, zda se stavy vyskytují v prvním anebo v druhém plánu vyprávění.

Nicméně lze ve španělštině u některých stavových sloves narazit na užití vidu za účelem poukázat na přítomnost anebo nepřítomnost konečného předělu situace. To se projevuje tak, že nedokonavý vid nevypovídá nic o následujících situacích, zatímco dokonavý vid

jednoznačně poukazuje na výsledek anebo následující tok událostí. Takový efekt vykazují například některá modální slovesa. Například:

a) *Esta mañana no me podía [nedok.] levantar de la cama.*

„Dneska ráno jsem nemohl vstát z postele. [bylo to pro mě těžké, ale vstal jsem]“

Nedokonavý vid zde informuje o tom, že autor věty měl ráno potíže, aby vstal z postele, ale nic nevyovídá o tom, zda nakonec vstal anebo nevstal, kdy měl. Na druhou stranu dokonavý vid ve větě *b)* jednoznačně poukazuje na následující výslednou situaci: dnes buď vůbec nevstal z postele, anebo alespoň nevstal, kdy měl.

b) *Esta mañana no me he podido [dok.] levantar de la cama.*

„Dneska ráno jsem nemohl vstát z postele. [skutečně jsem nevstal (včas)]“

3.2.4 Interakce různých větných členů

Dosud jsme se dívali na působení různých větných členů zvláště. Málokdy však jen jeden z nich určuje anebo ovlivňuje vid. Spíš se zdá, že vid je v češtině určen různými faktory, které se můžou ve větě vyskytovat. Když jsme mluvili o vlivu podmětu na výběr vidu, řekli jsme například, že podmět v množném čísle umožňuje občas durativní interpretaci predikátu, ale že ani dokonavý vid tuto interpretaci nevyklučuje, a proto je i tento vid možný. Například:

a) *Hosté přicházeli / přišli. V 19.30 začal ples. Poslední hosté odešli v 24 h.*

Pokud se však ve větě objeví prvek, který jednoznačně poukazuje na durativní vlastnost děje, dokonavý vid je vyloučený:

b) *Hosté přicházeli / *přišli od 18 do 19 h. V 19.30 začal ples. Poslední hosté odešli v 24 h.*

Z příkladu je patrné, že k určení vidu přispívá více faktorů. V tomto případě je vid daný zaprvé slovesným lexémem, což znamená konkrétním dějem, zadruhé množným číslem podmětů a zatřetí časovým příslovečným určením. Možná by bylo na místě představit si označování durativnosti jako kontinuum: čím více větných členů přispívá k durativní interpretaci predikátu, tím větší je pravděpodobnost, že se predikát vyskytne v nedokonavém vidu.

Rozdíl mezi větou *a)* a *b)* spočívá v přítomnosti příslovečného určení času *od 18 do 19 h*, které vysloveně poukazuje na trvání děje a tím na jeho durativní povahu. Ve španělštině se dá zjednodušeně říct, že tento druh příslovečných určení času má opačný efekt. Pro španělštinu je na nich naopak relevantní to, zda označují uzavřený časový úsek či nikoli, jinými slovy zda

poukazují na ukončenost děje či nikoli. Naopak skutečnost, že tato určení vyjadřují jisté trvání anebo odkazují na durativní povahu děje, se ve slovese neodráží. Zde tedy příslovečné určení *de 18 a 19h* vylučuje možnost nedokonavého vidu, protože dává ději určité hranice. Skutečnost, že příchod hostů probíhal během hodiny, se ve vidu neodráží. Jak ukázal náš příklad, predikát je ve španělštině v dokonavém vidu už jen z toho důvodu, že se jedná o sekvenci dějů, což je další způsob, jak poukázat na ukončenost všech dějů, které se v ní nachází. Proto věta vypadá stejně s příslovečným určením i bez něj:

a') *Los invitados llegaron [dok.] (de 18 a 19h). A las 19.30h empezó el baile. Los últimos invitados se fueron a las 24 h.*
,Hosté přicházeli (od 18 do 19 h). V 19.30 začal ples. Poslední hosté odešli v 24 h.‘

Samozřejmě máme ve španělštině zase možnost vyjádřit durativnost děje pomocí perifrastické vazby *estar* + přechodník anebo *ir* + přechodník. Pomocné sloveso by však bylo opět v dokonavém vidu:

b') *Los invitados estuvieron llegando [dok.prüb.] de 18 a 19h. A las 19.30h empezó el baile. Los últimos invitados se fueron a las 24 h.*
,Hosté přicházeli od 18 do 19 h. V 19.30 začal ples. Poslední hosté odešli v 24 h.‘

Zde by nedokonavý vid opět vyjádřil habituální děj. Byla by to však záležitost všech predikátů:

c') *Los invitados llegaban [nedok.] de 18 a 19h. A las 19.30h empezaba [nedok.] el baile. Los últimos invitados se iban [nedok.] a las 24 h.*
,Hosté přicházeli od 18 do 19 h. V 19.30 začínal ples. Poslední hosté odcházeli v 24 h.‘

Další příklad interakce různých větných členů najdeme při pozorování působení přímého předmětu ve větě. Při analýze chování násobených a semelfaktivních predikátů dokázaly příklady jako *f)* (který tady opakujeme jako *c)*), že semelfaktivní slovesa podléhají určitým omezením v kombinaci s určitými příslovci:

c) **Náš pes často kousl.*

Nutnost použít nedokonavý vid jsme v tomto případě přisuzovali významu násobenosti příslovce *často*. Jak jsme však viděli v jiných příkladech, přítomnost přímého předmětu občas vyžaduje dokonavý vid. Přímý předmět nějak *neutralizuje* efekt příslovce *často*:

d) *Náš pes často někoho kousl.*

Ve španělštině znovu zjistíme, že přítomnost anebo nepřítomnost přímého předmětu nehraje žádnou roli. Ve větě se může předmět vyskytovat i s příslovečným určením *a menudo* (‘často’), aniž by to způsobilo jakékoli omezení:

d') *Nuestro perro mordía* [nedok.] *a menudo* [‘často’].

e') *Nuestro perro a menudo* [‘často’] *mordía* [nedok.] *a alguien* [‘někoho’].

3.2.5 Závěr

V této kapitole jsme se zabývali vlivem různých větných členů na vid v sekvencích jednorázových dějů v češtině a ve španělštině. Náš dosavadní popis poukazuje na jeden podstatný rozdíl mezi oběma jazyky: český vid je úzce spojený s lexikálními vlastnostmi predikátu, zatímco španělský vid odpovídá do velké míry potřebám v diskurzu a je, dalo by se říct, imunní vůči vlastnostem děje.

Důkazem toho je například fakt, že číslo podmětu anebo předmětů nehraje ve španělštině žádnou roli, zatímco v češtině může v některých případech ovlivnit anebo určit výběr vidu. V našich španělských příkladech se naopak nedokonavý vid nevyskytoval. Důvod je ten, že vyjádření jednorázových uzavřených dějů ve španělštině vyžaduje vždycky dokonavý vid.

Při analýze funkce přímého předmětu na vid jsme zjistili, že existuje určitá souvislost mezi tímto předmětem a videm. Zdá se, že dokonavý vid tranzitivních sloves vyžaduje vždy přítomnost předmětu, pokud se predikát nachází v prvním plánu vyprávění, zatímco toto omezení neexistuje pokud se predikát nachází v druhém plánu vyprávění.

Ukázala se určitá korespondence mezi českým nedokonavým videm k vyjádření durativnosti a španělskými průběhovými perifrastickými vazbami. Pomocné sloveso se ale vždy vyskytovalo v dokonavém vidu.

Objevil se také rozdíl v efektu určitých příslovečných určení časů, které odkazují na časový úsek (např. *od 18 do 19 h*): v češtině vyvolávají tato určení význam durativnosti, zatímco ve španělštině působí jako ohraničení děje. V češtině vyžadují tedy nedokonavý vid, zatímco ve španělštině naopak vyžadují dokonavý vid.

V další části této kapitoly se podíváme na to, jak se tyto skutečnosti projevují při vyjádření časových souvislostí současnosti, předčasnosti a následnosti u jednorázových

situací. V kapitole 5 se pak budeme snažit zjistit, jakými prostředky čeština a španělština vyjadřuje opakovanost dějů.

3.3 Časové souvislosti

V této části naší práce se soustředíme na způsob vyjadřování časových souvislostí v češtině a ve španělštině. Přitom nás hlavně zajímá, jakou roli hraje vid při vyjádření současnosti, předčasnosti a následnosti v souvětí. Vycházíme tedy z předpokladu, že se chápání děje jako uzavřeného celku anebo v jeho průběhu může účastnit vyjádření těchto významů. V další části se budeme zabývat současným vyjádřením těchto významů a významem opakovanosti děje.

3.3.1 Současnost

Současností se rozumí, pokud se dva děje odehrávají souběžně v některé části svého trvání. Současnost může být částečná, anebo úplná. Částečná současnost spočívá ve spojení jednoho okamžitého děje s dějem, který tvoří okolnost celé situace. O úplné současnosti mluvíme, když dva děje probíhají zároveň během (aspoň přibližně) stejného časového úseku.

3.3.1.1 Částečná současnost

Toto spojení zpravidla vyjadřujeme jak v češtině, tak ve španělštině kombinováním dokonavého vidu pro okamžitý děj s nedokonavým videm pro děj, který tvoří okolnost. Informace o okolnostech situace obsahuje často vedlejší věta, zatímco okamžitý děj bývá vyjádřený hlavní větou. Objevuje se však i obrácené schéma. V každém případě bývají obě věty spojené pomocí obecné spojky *když/cuando* anebo specifictější *zatímco/mientras*. Specifické spojky jsou možné pouze v případě, že časová věta obsahuje okolnost situace a nikoli okamžitý děj. Velká část příkladů našeho korpusu odpovídá tomuto schématu:

- a) *Než se dal na útěk, slyšel asi 12 výstřelů, dalších několik zaslechl, když vybíhal ze sportovního klubu.* (www.lidovky.cz, 5.8.09)
- a') *El viejo tren [...] viajaba con 14 vagones [...]. Cuando el convoy entraba [nedok.] en la estación, algo falló [dok.].* (www.elpais.es, 01.07.09)
,Starý vlak [...] měl čtrnáct vagónů [...]. Když vlaková souprava vjížděla na nádraží, něco se porouchalo.'

Ve španělštině narazíme často na užití perifrastické vazby (např. *estar + přechodník*, *encontrarse + přechodník*) pro vyjádření okolnosti. Pomocná slovesa se ve většině těchto vazeb můžou vyskytovat podle situace jak v dokonavém, tak v nedokonavém vidu. Ve funkci vyjádření okolnosti se pomocná slovesa vyskytují vždy v nedokonavém vidu:

b') *Una mujer británica de 42 años murió [dok.] en Nerja (Málaga), cuando se encontraba tomando [nedok. průb.] unas copas en una cafetería [...].* (www.terra.es, 20.10.09)
,Dvačtyřicetiletá Angličanka zemřela v Nerje (Málaga), zrovna když popíjela v jedné z kaváren.'

Už jsme se zmínili o tom, že nedokonavý vid ve španělštině slouží i k vyjadřování habituálnosti. To je pravděpodobně důvod, proč v jednorázových situacích mluvčí dává přednost průběhovým vazbám pro vyjádření okolnosti i tam, kde je význam jednorázovosti zajištěn dokonavým videm pro okamžitý děj.

Výjimky z tohoto schématu najdeme v obou jazycích. V následujících odstavcích se snažíme tyto případy rozebrat.

1. Stavové a jiné atelické predikáty nemívají v češtině dokonavý vid. Ve španělštině není vid vázán na lexikální vlastnosti děje, a proto se všechny druhy děje můžou vyskytovat jak v dokonavém, tak v nedokonavém vidu. V podkapitole 5.2 věnované předčasnosti uvádíme, že dokonavý vid ve vedlejší větě vyjadřuje děj pojatý celostně, což způsobuje nutně význam předčasnosti, to znamená, že děj v hlavní větě je představen jako následný. S atelickými predikáty je však situace trochu jiná. Ve španělštině, kde se tyto predikáty můžou vyskytovat i v dokonavém vidu, význam současnosti s jednorázovým dějem vznikne nezávisle na vidu, v kterém se vyskytují. To samé, i když z jiných důvodů, se stává i v češtině. Například:

c') *Cuando estuve [dok.] / estaba [nedok.] en Roma me robaron [dok.] la cartera.*

b) *Když jsem byl v Římě, ukradli mi peněženku.*

d') *Cuando trabajé [dok.] / trabajaba [nedok.] en Roma conocí [dok.] a la familia de Paola.*

c) *Když jsem pracoval v Římě, seznámil jsem se s Paolinou rodinou.*

Ve španělských větách se jedná v obou případech – před a za lomítkem – o stejnou událost: během mého pobytu v Římě mi někdo ukradl peněženku; podobně: během mého pracovního pobytu v Římě jsem se seznámil s rodinou Paoly. Ve španělštině výběrem vidu u sloves *estar* (‘být’) anebo *trabajar* (‘pracovat’) představujeme děj jako celek, anebo v jeho průběhu. Výběr vidu je ve španělštině určen v mnoha případech na základě rolí predikátu v diskurzu, to znamená na základě jeho přítomnosti v prvním anebo v druhém plánu vyprávění. V izolovaných větách si může mluvčí občas vybrat, zda použít dokonavý anebo nedokonavý vid, aniž by to způsobilo rozdíl ve významu.

2. Další případ, ve kterém máme ve španělštině význam současnosti i při nepřítomnosti nedokonavého vidu, je spojený s předminulým časem. Už jsme se zmínili o tom, že tento čas fokalizuje výsledek anebo výsledný stav děje, proto má podobný efekt jako stavy: vyvolává význam současnosti s okamžitým dějem, který je v dokonavém vidu:

e') *Cuando Teresa le llamó [dok.] por teléfono, él ya se había dormido [předmin.].*
,Když ho Teresa volala, on už dávno spal [dosl. byl usnul].‘

3. V češtině jsme narazili na opačný případ: souvětí, kde kombinace dokonavého s nedokonavým videm nevyjadřuje současnost. Například:

d) *Mexičan vraždil v přeplněném metru, když mu zabránili psát po zdi.* (www.idnes.cz, 9.9.09)

Zde nedokonavé sloveso *vraždil* neslouží k vyjádření okolnosti druhého okamžitého děje, jak bychom mohli předpokládat. Naopak, jednoznačně se jedná o sekvenci dějů: nejdřív zabránili tomu člověku psát a on pak vraždil. Lze předpokládat, že význam posloupnosti zde vychází ze sémantiky: kdybychom děje chápali jako současné, znamenalo by to, že Mexičan vraždil a psal na zeď souběžně, což je těžko představitelné.

Pokud srovnáme význam věty d) s významem španělské věty se stejným vidovým schématem – a významem –, vyjde hned najevo odlišná interpretace obou vět:

f) *Un mexicano mataba [nedok.] / estaba matando [průb. nedok.] en el metro, cuando le impidieron [dok.] escribir en la pared.*

Význam věty f) je, že Mexičan zrovna vraždil, když mu policie zabránila psát. I přes podivnost významu nelze větu interpretovat jinak. Jakmile bychom však nahradili nedokonavý tvar *mataba* dokonavým *mató*, automaticky by vznikl význam posloupnosti. Podobný efekt bychom získali v češtině, kdybychom nedokonavé sloveso *vraždil* nahradili dokonavým *zavraždit*:

e) *Mexičan zavraždil několik lidí v přeplněném metru, když mu zabránili psát po zdi.*

U této věty je ale zajímavé, že sloveso *zavraždit* vyžaduje přímý předmět, čímž se vlastně vracíme k tématu předchozí kapitoly: vliv větných členů na vid. Aby se tady mohl vyskytovat dokonavý vid, je nutná přítomnost přímého předmětu. Za zmínku stojí fakt, že predikát *vraždil několik lidí* je možné v jiném kontextu, a sice jako okolnost k jinému ději:

f) *Mexičan zrovna vraždil několik lidí v přeplněném metru, když ve stanici vybuchla bomba.*

Rozdíl mezi větami *e)* a *f)* spočívá v tom, že u věty *e)* by patřil predikát *zavraždil* *několik lidí* pravděpodobně do prvního plánu vyprávění, zatímco predikát *vraždil* *několik lidí* jednoznačně patří k druhému plánu.

Volba nedokonavého vidu *vraždil* – a vynechání přímého předmětu – by mohla být spojená s tím, o čem mluví Mathesius (1938: 16): „V otázce [„*Kdo pak Vám to šil?*“], kde je důraz na vlastním výkonu, tedy na ději, užijeme slovesa dokonavého, kdežto v pochvale [„*Ušil Vám to pěkně a lacino.*“], kde zdůrazňujeme výsledek činnosti, užijeme slovesa dokonavého.“ V našem příkladu by se to dalo pochopit tak, že nedokonavým videm chce autor klást důraz na děj: zde není důležité, kolik lidí zavraždil, ale to, že kvůli tomu, že mu zabránili psát na zdi, byl schopný vraždit, jeho reakce byla tak extrémní, že dokonce vraždil. Důraz na děj je, zdá se, zřetelnější, pokud vynecháme přímý předmět. Nevylučujeme samozřejmě ani možnost, že by to mohlo být spojené s faktem, že se u této věty jedná o nadpis článku, čili mohlo by to být samozřejmě také proto, aby se ušetřil prostor. V každém případě je pro nás relevantní, že i s nedokonavým videm může mít věta význam posloupnosti, což ve španělštině není možné.

Vynecháním přímého předmětu se klade ve španělštině sice také důraz na děj, ale na rozdíl od češtiny to neovlivní výběr vidu. V této větě by se ve španělštině sloveso *zavraždit* vyskytlo nutně v dokonavém vidu i třeba bez přímého předmětu:

g') *Un mexicano asesinó [dok.] (a unas cuantas personas) en el metro, cuando le impidieron [dok.] escribir en las paredes.*

Na závěr shrneme postřehy o částečné současnosti takto: tato časová souvislost se vyjadřuje v obou jazycích zpravidla tak, že je okolnost prezentována nedokonavým videm a okamžitý děj naopak dokonavým videm. Atelické predikáty vyvolávají v obou jazycích význam současnosti v jakémkoli vidu – ledaže to je pragmaticky nemožné. V češtině může vzniknout touto kombinací vidu i význam posloupnosti.

3.3.1.2 Úplná současnost

Souvislost úplné současnosti se vyjadřuje v češtině a ve španělštině tím, že se predikáty obou vět vyskytují ve stejném vidu. Věty bývají spojené pomocí obecné spojky *když* v češtině a *cuando* ve španělštině. K explicitnímu významu úplné současnosti přispívají pak některé spojky, např. *zatímco* v češtině a *mientras* ve španělštině.

1. Situace úplné současnosti nastávají velmi často mezi durativními predikáty. To v češtině znamená, že v obou větách narazíme zpravidla na nedokonavý vid. Ve španělštině, jak hned uvidíme, jsou možné oba vidy. Podívejme se na příklady:

- a) *Zatímco jeho dům zaplavovala voda, zachraňoval jiné.* (www.rozhlas.cz, 20.08.2009)
a') *Mientras uno intentaba [nedok.] quitarle el bolso, el otro la toqueteaba [nedok.].* (www.elpais.es, 22.10.09)
,Zatímco se jeden pokoušel sebrat jí kabelku, druhý ji osahával.'

V obou případech se jedná o durativní predikáty spojené pomocí spojky, která vyjadřuje také durativnost. Jak vidíme v následujícím českém příkladu (věta *b*)), jakmile se pokoušíme spojku *zatímco* spojit s dokonavým videm, vznikne zvláštní význam. Ve španělštině toto omezení neexistuje. Jak jsme totiž viděli v předchozích oddílech, durativnost nemá ve španělštině vliv na vid, a proto spojka *mientras* nevylučuje dokonavý vid. Následující věty mají v obou jazycích stejný význam:

- b) ?? *Jan umyl svoje auto, zatímco ty jsi umyl svoje.*
b') *Juan lavó [dok.] / lavaba [nedok.] su coche mientras tú lavaste [dok.] / lavabas [nedok.] el tuyo.*

2. Vraťme se k větám s nedokonavým videm. U částečné současnosti je význam jednorázovosti dán dokonavým videm okamžitého děje. U úplné současnosti máme často v obou větách nedokonavý vid, což v češtině i ve španělštině umožňuje jak jednorázový, tak i habituální význam. K jednoznačnému jednorázovému anebo habituálnímu čtení dochází v obou jazycích pomocí lexikálních prostředků:

- c) *Zatímco jeho dům zaplavovala voda, celé odpoledne zachraňoval jiné.*
d) *Každý rok se mu stávalo to samé: zatímco jeho dům zaplavovala voda, on zachraňoval jiné.*
c') *Aquella tarde, mientras Clara lavaba [nedok.] los platos, los niños jugaban [nedok.] en el salón.*
,To odpoledne, zatímco Clara myla nádobí, děti si hrály v obývacím pokoji.'
d') *Cada tarde, mientras Clara lavaba [nedok.] los platos, los niños jugaban [nedok.] en el salón.*
,Každé odpoledne, zatímco Clara myla nádobí, děti si hrály v obývacím pokoji.'

3. Podívejme se na užití obecné spojky *když/cuando*. Spojka *cuando* (,když') se může pojit při vyjádření současnosti jak s nedokonavým, tak s dokonavým videm. Tím však že význam

současnosti není zajištěn specifickou spojkou, při užití dokonavého vidu může vzniknout také význam posloupnosti:

e') *Juan lavó [dok.] su coche cuando tú lavaste [dok.] el tuyo.*
'Juan myl svoje auto, když ty jsi myl svoje.'

Zde jsou možné obě interpretace: buď Juan myl svoje auto zrovna ve stejné době, jako ty jsi myl svoje auto, anebo Juan svoje auto myl po tom, co ty jsi myl svoje.

Výjimky tvoří zase atelické predikáty jak v hlavní, tak ve vedlejší větě, protože vždy způsobují čtení současnosti v jakémkoli vidu – ledaže je taková interpretace pragmaticky nemožná, jako u věty g'):

f') *Cuando estuve [dok.] en Roma, hacía [nedok.] / hizo [dok.] muy buen tiempo.*
'Když jsem byl v Římě, bylo hezké počasí.'

g') *Cuando su marido la dejó [dok.], estuvo [dok.] mucho tiempo sola.*
'Když ji opustil manžel, byla dlouho sama.'

Úplná současnost bývá tedy často vyjádřena nedokonavým videm. I když dokonavý vid není vyloučený, může v obou jazycích způsobit také význam posloupnosti, a v češtině je přípustný pouze při užití obecné spojky *když*. Z nedokonavého vidu v obou větách může vzniknout i význam habituálnosti. K jednoznačnému jednorázovému anebo habituálnímu významu dochází v obou jazycích lexikálně. Atelické predikáty způsobí ve španělštině význam současnosti v jakémkoli vidu.

3.3.2 Předčasnost

Předčasnost vzniká tehdy, když o dvou dějích říkáme, že se jeden odehrál před druhým. V souvětích, která vyjadřují tuto časovou souvislost, bývají predikáty spojené pomocí spojky s obecnějším významem *když / cuando*, anebo pomocí spojek, které mají specifičtější význam předčasnosti jako *poté, co / después de*, atd. Zatímco v češtině narazíme na stejné chování při užití obou druhů spojek, ve španělštině ve větách se spojkami, které přímo vyjadřují předčasnost, narazíme často na tvary subjunktivu. Nejdřív se proto podíváme na souvětí se spojkou *když* a pak probereme spojení pomocí spojek se specifičtějším významem předčasnosti.

1. Protože popis vedlejší věty vyžaduje delší vysvětlení, začneme krátkou poznámkou o hlavní větě. V hlavní větě se oba jazyky trochu liší: ve španělštině je děj v hlavní větě nutně v dokonavém vidu – z nedokonavého vidu, jak víme, vznikne význam současnosti –, zatímco

v češtině – jak jsme viděli při výkladu současnosti –, může být děj hlavní věty vyjádřen dokonavým, ale i nedokonavým videm:

- a) *Mexičan vraždil v přeplněném metru, když mu zabránili psát po zdi.* (www.idnes.cz, 9.9.09)
- b) *Když se včera přijeli podívat na svůj požárem zničený domek postavený v roce 1897, rozplakali se.* (www.idnes.cz, 16.10.09)

2. Co se týká vedlejších vět, tam se vyskytuje děj, který se odehrál dříve, což se v obou jazycích vyjadřuje zpravidla dokonavým videm:

- c) *Když balon přistál na jednom z coloradských polí a ukázalo se, že je prázdný, začalo velké pátrání po malém chlapci.* (www.lidovky.cz, 15.10.09)
- a') *Cuando [la mujer] cayó [dok.] de repente, él la cogió para llevarla hasta los vehículos de la ambulancia.* (www.elpais.es, 05.08.2009)
,Když [žena] nečekaně upadla, zvedl ji a odvedl až k vozům záchranné služby.'

To se zdá být zcela logické, když si uvědomíme, že aby druhý děj nastal, první musíme chápat jako ukončený, což vyjadřuje právě dokonavý vid. Telické predikáty jsou nejvhodnějšími kandidáty pro předčasné děje z toho důvodu, že mají inherentní konec. Nicméně narazíme na příklady s jinými druhy děje jak v češtině, tak ve španělštině.

3. V našem korpusu jsme narazili v češtině na nedokonavý vid i ve vedlejších větách s významem předčasnosti. Připomeneme, že bychom zde očekávali dokonavý vid. Například:

- d) *Když viděla, že vlak přijíždí, otočila kočár směrem ke kolejím, aby s ním mohla nastoupit.* (www.idnes.cz, 16.10.09)

Sloveso *vidět* má dokonavý protějšek *uvidět*, který má význam ‚dostat do zraku‘. V našem příkladu by se na první pohled mohlo zdát, že by dokonavé *uvidět* bylo vhodnější variantou pro vyjádření předčasnosti, a skutečně zde lze použít i dokonavé *uviděla*. U dvojice *vidět* – *uvidět* platí však to, že nedokonavé sloveso je nepříznamový člen dvojice, to znamená, že ho lze užít i tehdy, když predikát máme interpretovat jako ukončený.

Podobně jako v češtině, španělské sloveso *ver* nabývá význam začátku děje, což je vlastně význam našeho českého příkladu. V našem příkladu by se ve španělštině použil dokonavý vid i z druhého důvodu: na rozdíl od češtiny nemůže z nedokonavého vidu vzniknout význam předčasnosti. Španělská verze české věty *d)* by nutně obsahovala dva dokonavé vidy:

- b') *Cuando vio [dok.] que llegaba el tren [dok.] giró el cochecito en dirección a las vías [...].*

Za zmínku stojí ještě skupina španělských stavových sloves, kde je rozdíl mezi dokonavým a nedokonavým videm markantnější. Mluvíme o slovesech jako například *saber* (,vědět‘), *conocer* (,znát‘), *tener* (,mít‘), atd. Podobně jako u českých vidových dvojic působí tvary dokonavého anebo nedokonavého vidu u těchto sloves ze sémantického hlediska jako dva různé lexémy. Například sloveso *saber*, které v nedokonavém vidu znamená ,vědět‘, nabývá v dokonavém vidu význam začátku děje, čili ,dozvědět se‘, zatímco sloveso *tener* (,mít‘) může mít v sémanticky vhodném kontextu význam, že se někomu narodilo dítě:

c) *Cuando supo [dok.] lo de su madre se hundió.*
,Když se dozvěděl to o své matce, zhroutil se.‘

d) *Cuando Teresa tuvo [dok.] a Luis, ya tenía [nedok.] dos hijos.*
,Když se Tereze narodil Luis, měla už dvě děti.‘

4. U vyjádření předčasnosti ve španělštině narazíme často na tvary předminulého času:

e) *La mujer se encontró a dos vigilantes en el vestíbulo principal de la estación, cuando ya habían pasado todo.* (www.elpais.es, 22.10.09)
,Když už bylo po všem, žena potkala dva strážníky v hlavní nádražní hale.‘

f) *El doctor aseguró que Jackson había pedido reiteradamente que se le administrase ese anestésico.* (www.elpais.es, 24.08.2009)
,Doktor potvrdil, že Jackson opakovaně vyžadoval, aby mu bylo podáváno toto anestetikum.‘

Tento čas svou morfologií vyjadřuje předčasnost vůči jinému ději anebo časové referenci v minulosti. Rozdíl mezi tímto časem a jednoduchým minulým (Pretérito Indefinido) spočívá v tom, že jednoduchý minulý čas vyjadřuje bezprostřední předčasnost, zatímco u předminulého času oba děje můžou být oddělené libovolně dlouhým časovým úsekem. Jak už bylo řečeno v úvodu, tento čas může mít v určitých kontextech význam vidového druhu perfekta.

Čeština má rovněž možnost vyjadřovat předčasnost v minulosti tvary plusquamperfekta (*byl jsem přišel*), ale v dnešní době je tento čas již zastaralý. K vyjádření této časové souvislosti používá dnešní čeština tvary préterita dokonavých sloves:

e) *Než se dal na útěk, slyšel asi 12 výstřelů, dalších několik zaslechl, když vybíhal ze sportovního klubu. Odvedl s sebou ženu, kterou kulka zasáhla do stehna.* (www.lidovky.cz, 5.8.09)

f) *V lese nedaleko Chocenického Újezdu se fabie zastavila. Dál už jet nemohla. Zloděj totiž s vozem najel na velký kámen a auta uvízlo.* (www.idnes.cz, 16.10.09)

5. Co se týká spojek, které přímo vyjadřují předčasnost, jak jsme uvedli výše, čeština nevykazuje odlišný rozdíl v chování mezi těmito spojkami a spojkou s obecnějším významem *když*. Ve španělštině po spojkových vazbách *en cuanto* („zatímco“) anebo *después de que* („poté, co“) jsou dvě možnosti: pokud jsou podměty hlavní a vedlejší věty totožné, sloveso vedlejší věty se vyskytuje v infinitivu, zatímco pokud jsou podměty netotožné, ve vedlejší větě se vyskytuje ve tvaru určitém. V souvětí v minulém a v přítomném čase bývá sloveso v indikativu – i když po *después de que* („poté, co“) je možný i subjunktiv –, zatímco v budoucím čase je sloveso nutně v subjektivu, vzhledem ke schopnosti tohoto způsobu vyjádřit nereálnost a nejistotu. Například:

g') *El agresor [...] comenzó a disparar en un andén después de que un policía intentara [nedok. subj.] detenerlo cuando realizaba pintadas con un rotulador en los muros de la estación.* (www.elpaís.es, 19.09.09)

„Násilník začal střílet na nástupišti poté, co se jej policie snažila zadržet, když na nádraží čmáral fixem po zdech.“

h') *Una novia ha pasado su noche de bodas en una comisaría después de agredir [nedok. subj.] a un agente de los Mossos d'Esquadra [...].* (www.lavanguardia.es, 20.10.09)

„Nevěsta strávila svatební noc na policejní stanici poté, co napadla policistu z útvaru „Mossos d'Esquadra“.“

Jako shrnutí tohoto oddílu by se dalo říct, že předčasnost bývá v obou jazycích vyjádřená pomocí dokonavého vidu v obou větách. Čeština připouští nedokonavý vid nejen v hlavní větě, ale jak ukázal příklad se slovesem *vidět*, i ve větě vedlejší.

3.3.3 Následnost

Význam následnosti vznikne tím, že o dvou dějích říkáme, že jeden z nich nastal až po druhém. Mezi předčasností a následností je podstatný rozdíl v tom, že se v prvním případě fokalizuje konec prvního děje a vztah s nastupujícím dějem, zatímco v druhém případě je pro časovou souvislost relevantní začátek druhého děje. Co se týče spojek, u tohoto druhu časové souvislosti bývají používané hlavně spojky se specifickým významem následnosti. Klasické spojky v tomto významu jsou *než* a španělský ekvivalent *antes de*. Podívejme se nyní na chování vidu při vyjádření následnosti.

1. Začneme opět hlavní větou. Zde se vid chová v obou jazycích obdobně: může se tam vyskytovat jak dokonavý, tak i nedokonavý vid. U časové následnosti není ukončení prvního

děje podmínkou, aby nastal druhý děj. Proto se zdá zcela logické, že se u tohoto druhu časové souvislosti vyskytují v hlavní větě také děje, které ještě neskončily v okamžiku, kdy nastal druhý děj. Jinými slovy, v hlavní větě lze očekávat, že se vyskytnou neomezeně oba vidy.

Například:

a) *Podle hasičů muž zřejmě nezvládl zatáčku, jeho auto se pak kutálelo asi 15 metrů ze svahu, než se zarazilo o jeden ze stromů.* (www.idnes.cz, 24.10.09)

a') *Marta era [nedok.] muy confiada antes de que le robaran [nedok. subj.] el bolso.*
,Předtím než jí ukradli kabelku, Marta bývala velmi důvěřivá.'

Je třeba nicméně uvést dvě poznámky ohledně těchto dvou příkladů. V předchozích oddílech jsme už zjistili, že v češtině je vid úzce vázán na lexikální vlastnosti děje. V minulém oddílu jsme navíc také viděli, že se při vyjádření předčasnosti v hlavní větě můžou v obou jazycích vyskytovat oba vidy. Na druhou stranu jsme také výše mluvili o spojitosti mezi predikáty s příslovečnými určeními, která vyjadřují „prostor překonávaný nějakým pohybem“, a nedokonavým videm. Je proto pravděpodobné, že výskyt nedokonavého *kutálelo* je nezávislý na časové souvislosti mezi větami u českého příkladu a), ale je spíš spojený s lexikálními vlastnostmi děje.

Co se týká španělského příkladu, v našem korpusu jsme nenašli příklad této časové souvislosti s nedokonavým videm v hlavní větě. To je dáno tím, že se v našich textech líčí jednorázové sekvence dějů, což ve španělštině vyžaduje dokonavý vid.

2. Ve vedlejší větě vypadají fakta v obou jazycích poněkud jinak. V češtině je děj vyjádřen zpravidla dokonavým videm a v našem korpusu jsme našli pouze takové případy (věta a)). Že zde není vyloučen ani nedokonavý vid, nám ukáže příklad b), který pochází z *Příruční mluvnice češtiny* (1996: 449):

a) *Z vlaku vystoupil ještě před tím, než se dvojice přesunula do dalšího vagónu.*
(www.idnes.cz, 14.10.09)

b) *Než budeš číst ten román, prostuduj si životopis jeho autora.*

Podobně jako u předčasnosti se ve španělštině vyskytuje ve vedlejší větě buď infinitiv – který je neutrální z hlediska vidu –, pokud jsou podmínky hlavní a vedlejší věty shodné, anebo subjunktiv, pokud mají věty odlišné podmínky. Užití subjunktivu je zde opět dáno tím, že v těchto souvětích je děj vedlejší věty budoucí vůči ději hlavní věty. Například:

b') *Sus amigos la oyeron y salieron a socorrerla un instante antes de que el tren se fuera* [nedok. subj.]. *Consiguió que no le quitaran el bolso, pero uno de los hombres la tiró a la vía antes de huir* [inf.]. (www.elpais.es, 22.10.09)

„Její přátelé ji uslyšeli a vyběhli jí na pomoc jen okamžik předtím, než vlak vyjel. Podařilo se jí zabránit tomu, aby jí sebrali kabelku, ale jeden z mužů, ještě než utekl, ji shodil do kolejiště.“

Jak bylo zmíněno, u tvarů způsobu subjunktivu jsou časové a vidové významy zastíněné modálními významy tohoto způsobu. Proto u subjunktivního nedokonavého tvaru *fuera* není zřetelné, zda se děj má chápat jako ukončený, anebo nikoli. Pravděpodobně z tohoto tvaru vyplývá na prvním místě to, že děj začal, ale o jeho ukončení tvar nic nevyovídá.

3.3.4 Závěr

V této kapitole jsme se zabývali chováním vidu v češtině a ve španělštině při vyjádření časových souvislostí částečné a úplné současnosti, předčasnosti a následnosti. Vycházeli jsme z předpokladu, že chápání děje v jeho průběhu anebo jako uzavřený celek může sloužit k vyjádření časových vztahů. Zajímalo nás, zda lze v obou jazycích najít v tomto ohledu nějaké podobnosti.

Naše postřehy se dají shrnout takto: obecně se dá říct, že v obou jazycích vznikne z nedokonavého vidu význam současnosti, zatímco dokonavý vid vyvolává spíš význam posloupnosti. U částečné současnosti narazíme většinou na schéma *dok. + nedok.*, zatímco u úplné současnosti je hlavní podmínkou, aby byly obě věty ve stejném vidu, velmi často nedokonavém. U předčasnosti jsme očekávali, že časová věta obsahuje predikát v dokonavém vidu, což nám naše příklady většinou potvrdily. Co se týká následnosti, dalo se předpokládat, že tento význam není přímo vázán na dokonavý vid, protože odkaz na uzavřenost děje zde není podmínkou. U těchto dvou významů hraje však ve španělštině vid menší roli, protože se ve vedlejších větách vyskytuje buď infinitiv, anebo tvary subjunktivu, kde je význam dokonavosti a nedokonavosti zastíněn modálními významy.

V našem španělském korpusu jsme nenarazili na výjimky z těchto schémat, zatímco v češtině se vyskytovaly výjimky pro každé z nich. Výjimky spočívaly většinou v tom, že se nedokonavý vid vyskytoval i v místech, kde jsme očekávali vid dokonavý. Na začátku vzbudili naše postřehy dojem, že tam, kde je vid v češtině *ve službách* vyjádření časových souvislostí – například v časových větách s významem předčasnosti –, bude tato funkce mít

relevantnější roli než lexikální vlastnosti děje. Konstatovali jsme však, že lze i v těchto kontextech počítat s výjimkami – například s nedokonavým *vidět* ve vedlejší větě u předčasnosti.

Další kapitolu věnujeme současnému vyjádření zmíněných časových souvislostí ve spojení s vyjádřením opakovanosti děje. Lze očekávat, že se rozdíly mezi oběma jazyky nějakým způsobem odráží také v této oblasti.

3.4 Opakovanost dějů

Dosud jsme se zabývali jednorázovými ději. V této části naší práce se soustředíme na děje, které se opakovaly v minulosti. I když se tento druh predikátů vyskytuje v našem korpusu zřídka, myslíme si, že jeho analýza nám pomůže vymezit rozdíly v chování vidu v češtině a ve španělštině. Budeme postupovat podle stejného pořadí jako dosud: sekvence dějů, současnost, předčasnost a následnost. Zajímá nás konkrétně, jakou roli hraje vid při současném vyjádření těchto významů a významu opakovanosti.

3.4.1 Iterativnost a habituálnost

Nejdřív je třeba rozlišit mezi opakovaností dějů ve smyslu děje, který se po určité době opakuje jako zvyk, a opakovaností děje ve smyslu události, která se skládá z více výskytů stejného děje, jež se odehrávají po sobě. V prvním případě se jedná o význam takzvané habituálnosti. V druhém případě se jedná o iterativnost. Jak uvidíme v příštích oddílech, oba jazyky používají k vyjádření těchto významů jak lexikální, tak gramatické prostředky.

Začneme náš popis češtinou. V češtině používají někteří autoři pojem *násobenost* pro celou řadu významů, které obnáší více výskytů stejného děje. K vyjádření násobenosti slovesným systémem používá čeština prostředky, které jsou na rozhraní mezi lexikonem (násobený člen má samostatný význam) a gramatikou (většinou se u násobených členů jedná o odvozeninu od nenásobeného členu, s nímž navíc často tvoří vidovou opozici). Havránek a Jedlička (1960: 227) rozlišují následující druhy násobených sloves: A. slovesa typu *házet*, *vracet*, *dávat*, atd.; B. slovesa odvozená pomocí přípon *-íva-* a *-áva-* jako *mluvívat*, *čítávat*, atd.; C. slovesa pohybu jako *chodit*, *létat*, *běhat*, atd.; D. distributivní dokonavá slovesa odvozená od nenásobených dokonavých sloves jako *vyházet*, *přeskákat*, *propíchat*, atd. a E. distributivní dokonavá slovesa odvozená od sloves již násobených jako *pozavírat*. Násobená

slovesa z druhů A, B a C mohou zpravidla sloužit k vyjádření jak iterativnosti, tak i habituálnosti. Kromě toho disponuje čeština samozřejmě celou řadou lexikálních prostředků, jako jsou příslovečná určení, např. *často*, *obvykle*, *mnohokrát*, *tříkrát*, *každý den*, anebo spojky *kdykoli*, *pokaždé*, atd.

Co se týká španělštiny, vedle různých lexikálních prostředků, např. *a menudo* (‘často’), *cinco veces* (‘pětkrát’), *continuamente* (‘pořád’), atd., anebo spojek *siempre que* (‘kdykoli’), *cada vez que* (‘pokaždé’), atd., počítá tento jazyk s videm k vyjádření kontrastu mezi jednorázovým a habituálním dějem: nedokonavý vid je jednoznačně hlavním představitelem významu habituálnosti. V následujících oddílech se budeme snažit tuto záležitost popsat. Význam habituálnosti může být ve španělštině také vyjádřen různými perifrastickými vazbami jako *soler* + infinitiv, která odpovídá anglické vazbě *used to* + infinitiv, *tener la costumbre de* + infinitiv (‘mít ve zvyku’), atd., zatímco iterativnost bývá také vyjádřena lexikálně v některých slovesných lexémech: *parpadear* (‘mžikat’), *hojear* (‘listovat’), *besuquear* (‘hubičkovat’), *picotear* (‘zobat’), atd.

Následující oddíly věnujeme vyjádřením habituálnosti v češtině a ve španělštině a snažíme se přitom zachytit v tomto ohledu podobnosti a odlišnosti. Nejprve bychom chtěli představit stručný popis vyjádření iterativnosti v těchto jazycích. Naším cílem není ani morfologický, ani lexikální popis různých prostředků používaných k vyjádření iterativnosti, ale chování vidu v kombinaci s nimi.

Jak už bylo řečeno, iterativní děje chápeme jako komplexní událost, která se skládá z různých výskytů stejného děje. Jedná se tedy o jednorázové situace. V našem korpusu jsme narazili na dva druhy iterativních situací, které vykazují poněkud odlišné chování v obou jazycích. Na jedné straně jde o situace, kde jsou výskyty dějů vymezené konkrétním počtem, na druhé straně jsou to situace, kde se prohlásí, že se děj opakuje, aniž by se informovalo o konkrétním počtu jeho výskytů.

Podobné chování jsme zaznamenali v prvním ze zmíněných případů. V příkladech, kde je přítomná informace o počtu výskytů dějů, vykazují oba jazyky dokonavý vid. Například:

- a) *Petlicí, kterou měla v ruce, se snažila auto zastavit. Několikrát s ní udeřila do čelního skla. Poničila ho, ale zloděje nezastavila.* (www.idnes.cz, 16.10.09)

a) *Condenada por acuchillar a su novio, que la llamó "gorda" [...]. El hombre la humilló [dok.] varias veces durante una cena familiar.* (www.elmundo.es, 31.08.09)
,Odsouzená za to, že svého přítele, který ji nazval „tlustou“, pobodala [...]. Muž ji během rodinné večeře několikrát ponižil.‘

V obou příkladech máme zmíněn počet výskytů děje. Fakt, že nejde o konkrétní počet, není relevantní; pokud nahradíme neurčité číslovky *několikrát* anebo *varias veces* určitou číslovkou, získáme stejný výsledek:

b) *Pétkrát s ní udeřila do čelního skla. Poničila ho, ale zloděje nezastavila.*

b') *El hombre la humilló [dok.] tres veces durante una cena familiar.*
,Muž ji během rodinné večeře třikrát ponižil.‘

Pokud se jedná o jednorázovou situaci, je nedokonavý vid nepřijatelný v obou jazycích:

c) **Několikrát s ní mlátila do čelního skla. Poničila ho, ale zloděje nezastavila.*

c') **El hombre la humillaba [nedok.] varias veces durante una cena familiar.*
,Muž ji během rodinné večeře několikrát ponižoval.‘

Ve španělském příkladu a') by se dokonavý vid mohl také zdůvodnit tím, že se celá záležitost odehrává uvnitř uzavřeného časového úseku *durante una cena familiar* (‚během rodinné večeře‘), čímž se vlastně dostaneme k druhému druhu příkladů. V tomto druhu se jedná o opakované děje bez konkrétního údaje o jejich počtu. Například:

d) *Než se dal na útěk, slyšel asi 12 výstřelů, dalších několik zaslechl, když vybíhal ze sportovního klubu. Odvedl s sebou ženu, kterou kulka zasáhla do stehna. „Opakovala pořád ‚On mě zabije‘“, vyprávěl Walker.* (www.lidovky.cz, 5.8.09)

d') *Cuando cayó de repente, él la cogió para llevarla hasta los vehículos de la ambulancia. Durante el trayecto, la víctima volvió [dok.] a repetir una y otra vez "me matará".* (www.elpais.es, 5.08.2009)

,Když najednou upadla, zvedl ji a odvedl až k vozům záchranné služby. Během cesty oběť znovu a znovu opakovala „Zabije mě“‘.

Oba texty se vztahují ke stejné události. V češtině se o ní však mluví nedokonavým videm, zatímco španělština používá dokonavý vid. Jak už bylo řečeno, u iterativ se jedná vlastně o jednu komplexní událost, z hlediska vidu se však ve španělštině chovají jako ostatní predikáty. Zásadní ve španělském příkladu je to, že predikát je umístěn do uzavřeného časového úseku *durante el trayecto* (‚během cesty‘). Jak uvidíme v následujících oddílech, ve španělštině se uzavřený časový rámec vylučuje s nedokonavým videm, kromě případů, kdy lze celou komplexní událost chápat jako habituální. Pokud bychom v našem příkladu nahradili příslovečné určení *durante el trayecto* (‚během cesty‘) určením, které by odkazovalo

na otevřený časový úsek, jako například *todo el rato* („celou dobu“), tak by věta mohla vypadat takto:

e) *Cuando cayó de repente, él la cogió para llevarla hasta los vehículos de la ambulancia. Ella repetía [nedok.] todo el rato "me matará".*

Kdybychom však udávali počet výskytů dějů, potřebovali bychom znovu použít dokonavý vid. V češtině vypadá tato záležitost poněkud jinak. V tomto jazyce by časové určení *během cesty* nemělo žádný vliv na vid, sloveso by zůstalo nedokonavé:

e) **Odvedl s sebou ženu, kterou kulka zasáhla do stehna. „Během cesty zopakovala pořád, On mě zabije“, vyprávěl Walker.*

Podle našeho názoru je to dané lexikálními vlastnostmi slovesného lexému: dokonavé *zopakovat* by se dalo parafrázovat predikátem *řít ještě jednou*. V našem příkladu se však děj opakuje několikrát, je to tedy iterativní děj, a to lze vyjádřit pouze nedokonavým *opakovat*. Určitý vliv na vid má pravděpodobně i příslovce *pořád*, které podporuje iterativní význam, jenž zvýrazňuje význam iterativnosti celé události.

3.4.2 Habituálnost

Připomeňme, že o habituálnosti mluvíme tehdy, když o ději říkáme, že se opakoval v odlišných výskytech během určitého časového úseku. V příštích oddílech se budeme věnovat kombinaci tohoto významu s významy, které jsme probírali v předchozí kapitole: sekvence uzavřených dějů, částečná a úplná současnost, předčasnost a následnost. Vycházíme zde z předpokladu, že ve španělštině hraje vid v tomto ohledu větší roli než v češtině, a proto budeme vycházet zpravidla ze španělských příkladů.

3.4.2.1 Opakované sekvence dějů

Jak jsme ukázali, ve španělštině se jednotlivé predikáty jedné sekvence dějů vyskytují bez výjimky v dokonavém vidu nezávisle na lexikálních vlastnostech děje, pokud se jedná o jednorázovou událost. Následující větu – kterou níže přeložíme do češtiny jako a) – lze pochopit pouze jako jednorázovou sekvenci dějů:

a) *Por la mañana se levantó [dok.], se duchó [dok.], leyó [dok.] el periódico un rato y se fue [dok.] al trabajo.*

Při analýze sekvencí dějů v češtině jsme také zjistili, že se v tomto jazyce na rozdíl od španělštiny můžou v sekvenci jednorázových dějů vyskytovat jak dokonavá, tak nedokonavá slovesa. Jako příklad bereme českou verzi španělské věty a):

a) *Ráno vstal, osprchoval se, chvílku četl noviny a odešel do práce.*

Pokud by se jednalo u našeho příkladu o opakovanou situaci, máme ve španělštině, jak už víme, možnost vyjádřit habituální význam perifrastickou vazbou *soler + infinitiv*, ačkoli u dlouhých sekvencí dějů není zcela běžná. V tomto případě mluvčí většinou preferuje označovat význam habituálnosti u všech predikátů nedokonavým videm:

b') *Por la mañana se levantaba [nedok.], se duchaba [nedok.], leía [nedok.] el periódico un rato y se iba [nedok.] al trabajo.*

„Ráno vstával, sprchoval se, četl si chvílku noviny a odcházel do práce.“

Tato věta – i bez dalšího kontextu – může být chápána pouze jako habituální a zároveň jako sekvence uzavřených dějů. Významový rozdíl mezi touto větou a větou a') vychází výhradně z užití vidu bez potřeby lexikálních prvků (*toho dne, včera, atd. nebo každý den, vždycky, atd.*).

Kdybychom potřebovali upřesnit časový rámeček, v němž si lze španělskou větu b') představit, konstatovali bychom, že se jedná buď explicitně, anebo implicitně o otevřený časový úsek ve smyslu, že nemá (alespoň snadno určitelné) hranice (jako např. *když jsem byl malý, dřív, v té době, atd.*). Kdyby však kontext věty byl uzavřený časový úsek, všechny predikáty by byly v dokonavém vidu i při významu opakovanosti:

c') *Esa semana se levantó [dok.] cada mañana a las 7, se duchó [dok.], leyó [dok.] el periódico un rato y se fue [dok.] al trabajo.*

„Ten týden vstal každé ráno v sedm hodin, osprchoval se, chvílku si četl noviny a odešel do práce.“

Je zajímavé, že tato věta potřebuje opakovanost vyjádřit lexikálně výrazem *cada mañana* („každé ráno“) anebo nějak podobně. Kdyby tam takový výraz nebyl, tak by věta díky dokonavému vidu nabyla pravděpodobně automaticky význam jednorázovosti. V některých případech by bylo možné stejnou sekvenci dějů v uzavřeném časovém úseku vyjádřit nedokonavým videm, i kdyby se v tomto případě spíš jednalo o delší časové úseky a celá výpověď by zněla jako popis situace v minulosti, což probíhá ve španělštině zásadně pomocí nedokonavého vidu.

V češtině vypadá tato záležitost poněkud jinak. Pokud je nedokonavý vid schopen, jak jsme zjistili, vyjadřovat také uzavřené děje jedné jednorázové sekvence, lze očekávat, že v tomto jazyce nemusí být nedokonavý vid jediným reprezentantem významu habituálnosti. Jinými slovy, zatímco ve španělštině je význam habituálnosti jednoznačně spojený

s nedokonavým videm, v češtině bychom mohli očekávat, že se v habituálních predikátech můžou vyskytovat opět jak nedokonavý, tak i dokonavý vid.

Podívejme se na to blíže. Kdybychom tedy chtěli vyjádřit, že se děje v české větě *a)* odehrávaly opakovaně, má čeština více možností. Jednou z nich je určitě nedokonavý vid:

b) Ráno vstával, sprchoval se, chvíli četl noviny a odcházel do práce.

Tato věta má jednoznačně habituální význam. Můžeme však narazit na sekvence dějů v nedokonavém vidu, kde význam habituálnosti není tak jednoznačný. Například:

c) Pak se sprchoval, chvíli četl noviny a povídal si s manželkou.

Bez dalšího kontextu může být tato věta chápána buď jako jednorázová, anebo jako opakovaná sekvence dějů. K jednoznačné jednorázové anebo opakované interpretaci dojde pak buď pomocí kontextu, anebo užitím lexikálních prvků pro vyjádření konkrétního významu přímo ve větě:

d) Pak se to ráno sprchoval, chvíli četl noviny a povídal si s manželkou.

e) Pak se každý den sprchoval, chvíli četl noviny a povídal si s manželkou.

Vraťme se teď k větám *b)* a *c)*. Jaký je tedy mezi nimi rozdíl? Věta *c)* obsahuje tři durativní predikáty (*sprchoval se, chvíli četl noviny, povídal si*), zatímco věta *b)* obsahuje čtyři predikáty, z nichž jen dva jsou durativní (*sprchoval se a chvíli četl noviny*). U dalších dvou (*vstával a odcházel*) se jedná o děje, které jsou v dokonavém vidu okamžité. Protože tyto predikáty nelze chápat jako durativní, nabývají v nedokonavém vidu význam opakovanosti a právě tyto dva predikáty přispívají ve větě k tomuto významu.

Na druhou stranu, jak jsme uvedli, můžeme v češtině narazit i na sekvence opakovaných dějů, zásadně v dokonavém vidu:

f) Pak vstal, osprchoval se, chvíli četl noviny a odešel do práce.

Tato věta může mít jak jednorázový význam, tak i význam opakované sekvence dějů, i když bez dalšího kontextu je možná interpretace jednorázovosti přirozenější. K jednoznačné habituální interpretaci by došlo pomocí kontextu anebo pomocí časového výrazu jako *každé ráno*, atd. Jediné nedokonavé sloveso (*četl*) je zde třeba ponechat, pokud chceme zachovat u této věty stejné predikáty jako u věty *b)*, to znamená, že ten člověk nepřečetl celé noviny, ale pouze část. Kdybychom naopak chtěli vyjádřit to, že noviny byly každý den přečtené celé,

mohli bychom v češtině použít dokonavý i nedokonavý vid. V tomto případě bychom však potřebovali vynechat durativní časový výraz *chvilku*:

g) *Ráno vstával, sprchoval se, přečetl / četl noviny a odcházel do práce.*

Ve dvojici *číst-přečíst* je nedokonavý vid jednoznačně bezpříznakovým členem opozice, což ze sémantického hlediska znamená, že ho lze použít i s významem ukončeného děje, což je vlastně funkce dokonavého vidu. Naopak dokonavého vidu, jako příznakového členu opozice, lze užít jen tehdy, pokud chceme děj explicitně vyjádřit jako ukončený, a nemůže nabývat opačného významu, to znamená, nemůže odkazovat na děj jako neukončený anebo v jeho průběhu.

Abychom shrnuli to, co bylo dosud řečeno o vyjádření habituálnosti u sekvencí uzavřených dějů, dalo by se říct, že ve španělštině je vyjádření habituálnosti těsně vázané na nedokonavý vid, zatímco v češtině není tato korespondence tak přímočará: je sice pravda, že nedokonavý vid slouží často k vyjádření opakovanosti dějů, ale zdá se, že u některých sloves hrají lexikální vlastnosti děje relevantnější roli. To obnáší, že se v češtině můžou v sekvenci dějů kombinovat oba vidy. Jedná se zde o souhru působení všech predikátů ve větě: zatímco násobené sloveso poskytuje význam habituálnosti, jiné nedokonavé sloveso má za funkci vyjádřit neukončenost děje. A samozřejmě se můžou predikáty vyskytovat v dokonavém vidu a habituálnost vyjádřit lexikálně. Ve španělštině, jak jsme viděli u sekvencí dějů, které patří ke stejné situaci, se objevuje jen jeden vid.

3.4.2.2 Opakovanost při vyjádření současnosti

V tomto oddílu se budeme zabývat vyjádřením opakovanosti situací, které se skládají ze dvou dějů, mezi nimiž je souvislost současnosti. První část oddílu budeme věnovat částečné současnosti, druhou část pak úplné současnosti.

3.4.2.2.1 Opakovanost při vyjádření částečné současnosti

Pro přehlednost si připomeňme, že při analýze částečné současnosti jsme zjistili, že jak v češtině, tak i ve španělštině se nejběžnější schéma u této časové souvislosti skládá z kontextu, který bývá představen atelickým predikátem v nedokonavém vidu, a z okamžitého děje, kde se zpravidla jedná o telický děj v dokonavém vidu. Zmínili jsme se také o tom, že u

jednorázových situací je okolnost velmi často vyjádřena průběhovou vazbou. Jako příklad bereme následující věty, které mají v obou jazycích stejný význam:

a) *Když jsem se sprchoval, zazvonil telefon.*

a') *Cuando me estaba duchando* [nedok. průb.], *sonó* [dok.] *el teléfono.*

U obou vět se jedná jednoznačně o jednorázovou situaci. K této interpretaci přispívá hlavně dokonavost u sloves *zazvonil* a *sonó*. Z toho, co jsme ukázali v předchozím odstavci, vyplývá, že by ve španělštině stačilo dát sloveso *sonar* do nedokonavého vidu ve tvaru souminulého času, aby vznikl význam habituálnosti, což nám potvrzuje následující příklad:

b') *Cuando me estaba duchando* [nedok. průb], *sonaba* [nedok.] *el teléfono.*

„Zrovna když jsem se sprchoval, zvonil telefon. [habituální]“

Z příkladu jednoznačně vyplývá, že se tato situace opakovala pravidelně v nějakém časovém úseku v minulosti. Navíc je zachován význam současnosti díky průběhovému času ve vedlejší větě, který, jak vidíme, může představit okolnost i u opakovaných dějů, i když sám nemá význam opakování. Zkusme teď význam habituálnosti zdůraznit pomocí spojky *cada vez que* („pokaždé když“):

c') ?? *Cada vez que me estaba duchando* [nedok. průb.], *sonaba* [nedok.] *el teléfono.*

„Pokaždé, když jsem se zrovna sprchoval, zvonil telefon.“

Habituálnost je zde vyjádřena dvěma způsoby: lexikálně pomocí spojky *cada vez que* („pokaždé když“) a gramaticky díky nedokonavému vidu ve tvaru souminulého času v hlavní větě. Nicméně věta působí neobvykle. Důvodem je kombinace spojky *cada vez que* a průběhového času v těsné blízkosti uvnitř vedlejší věty. Podle našeho názoru je to dáno tím, že každý z těchto prvků odkazuje na odlišné informace: spojka má jednoznačně habituální význam, zatímco průběhový čas odkazuje na průběh konkrétního děje. Kdybychom však predikáty přehodili, výsledek by se stal přijatelnější:

d') *Cada vez que sonaba* [nedok.] *el teléfono, yo me estaba duchando* [nedok. průb.].

„Pokaždé, když zvonil telefon, jsem se zrovna sprchoval.“

Samozřejmě touto změnou dojde i ke změně významové (u věty c') je možné, že telefon zazvonil, i když jsem dělal něco jiného, než se sprchoval, což není možné u věty d'), a obráceně, u věty d') je možné, že jsem se občas sprchoval a telefon nezazvonil, což u věty c') možné není). Příklad je však důkazem toho, že spojení nedokonavého vidu ve tvaru souminulého času a spojky s významem opakování je vhodnější, pravděpodobně

vzhledem k přirozené spojitosti tohoto času s významem habituálnosti. Význam současnosti si navíc souvětí zachovává díky průběhovému času v hlavní větě. Důkazem toho je následující příklad, který je navíc pokusem vrátit se k významu původní věty *b'*):

e') *Cada vez que me duchaba* [nedok.], *sonaba* [nedok.] *el teléfono*.
,Pokaždé, když jsem se sprchoval, zvonil telefon.‘

Věta *e')* obsahuje dva predikáty v nedokonavém vidu ve tvaru souminulého času. Zde je význam habituálnosti sice zřetelný, ovšem na úkor významu současnosti, který se stal méně zřejmý. To je dáno tím, že jsme průběhový čas nahradili souminulým časem. Teoreticky nyní nic nebrání tomu, aby byly děje ve větě *e')* chápány jako odehrávající se po sobě. Důvodem je už zmíněný fakt, že opakované uzavřené děje jsou ve španělštině také vyjádřené nedokonavým videm. To, že se zde jedná o částečnou současnost, vyplývá v tomto případě do velké míry ze sémantiky. Samozřejmě k jednoznačnému významu může dojít i lexikálně.

Připomeňme, že v případě, že by se situace opakovala uvnitř uzavřeného časového úseku, byl by dokonavý vid opět přípustný i při významu opakovanosti:

f') *Cada vez que me duché* [dok.], *sonó* [dok.] *el teléfono*.
,Pokaždé, když jsem se sprchoval, zazvonil telefon.‘

Zde nicméně pozorujeme stejný efekt jako u věty *e')*: význam současnosti je méně zřetelný než u jednorázové situace.

Podobně jako při částečné současnosti u jednorázových dějů, význam opakované současnosti můžeme získat, pokud se v hlavní větě vyskytuje plusquamperfektum:

g') *Cada vez que Teresa le llamaba* [dok.] *por teléfono, él ya se había dormido* [plusq.].
,Pokaždé když ho Teresa volala, on už spal [dosl. *byl usnul*].‘

V češtině narazíme opět na poněkud jiná fakta. Víme, že v tomto jazyce můžou nedokonavá slovesa nabývat význam durativní anebo násobený. U dvojic, kde dokonavé sloveso vyjadřuje okamžitý děj, bychom mohli očekávat, že nedokonavé sloveso automaticky nabývá významu násobenosti, a tím i habituálnosti. Pokud postupujeme tedy jako ve španělštině a sloveso *zazvonit* nahradíme jeho nedokonavým protějškem, výsledek na rozdíl od španělského příkladu nemusí být jednoznačně habituální:

b) *Když jsem se sprchoval, zvonil telefon.*

Tato věta může sice v určitém kontextu nabýt významu opakované situace, ale může být také chápána jako situace jednorázová. K vysvětlení tohoto faktu nám pomůže další příklad:

c) *Když se učil, pouštěl si hudbu.*¹³

U této věty, která má sice také dvě možné interpretace – jako jednorázová situace a jako opakovaný děj –, je význam habituálnosti zřetelnější než u věty *b)*. Podle našeho názoru je důvod ten, že sloveso *pouštět* má iterativní význam, jinými slovy, chápeme ho jako několikanásobný výskyt stejného děje, což způsobí, že je celá situace interpretována jako opakovaná. Kdybychom místo predikátu *pouštěl si hudbu* stejnou situaci vyjádřili opisem *poslouchal hudbu*, tak by vznikl podobný efekt jako u věty *b)*:

d) *Když se učil, poslouchal hudbu.*

Bez dalšího kontextu zde nelze určit, jestli se situace odehrávala jednou, anebo vícekrát. Opět si myslíme, že je to dáno tím, že predikáty věty *d)* mají durativní povahu a, jak už víme, durativní děje mohou být v češtině vyjádřené nedokonavým videm, aniž by z toho vznikl habituální význam.

Jednoznačný habituální význam získáme u věty *a)* například pomocí spojek se specifickým významem opakovanosti:

e) *Kdykoli jsem se sprchoval, zazvonil telefon.*

Jak vidíme, při zajištění vyjádření opakovanosti lexikálním prostředkem mohou slovesa zůstat ve vidu, který se hodí k vyjádření druhu děje, o který se jedná – nedokonavý *sprchoval* k vyjádření kontextu celé situace, okamžitý *zazvonil* k vyjádření okamžitosti děje. Zde nehrozí jako ve španělštině, že by byly děje chápány jako odehrávající se po sobě, protože v češtině posloupnost dějů vyžaduje dokonavý vid v časové větě, a to i při opakovanosti dějů.

Na závěr shrneme hlavní body tohoto oddílu. Znovu jsme potvrdili, že v češtině není vyjádření habituálnosti jednoznačně dáno užitím nedokonavého vidu, zatímco ve španělštině ano. Na druhou stranu ve španělštině nelze významy jednorázovosti anebo habituálnosti zachytit pouze lexikálně, slovesná morfologie se tomu nutně přizpůsobuje, v češtině to takto být nemusí. Kromě toho se ukázalo, že čeština může vyjádřit habituálnost, aniž by se význam částečné současnosti stal méně zřetelný. Zde se ukázalo, že španělština má v tomto ohledu určitá omezení: její gramatické prostředky umožňují v rámci věty vyjádřit jednoznačnou habituálnost anebo jednoznačnou současnost, souběžné vyjádření obou významů pomocí

¹³ Příklad pochází z akademické *Mluvnice češtiny* (1987: III s. 474)

gramatických prostředků je však problematické. V tomto případě je španělština do jisté míry odkázána na lexikální prostředky a na kontext.

3.4.2.2.2 Opakovanost při vyjádření úplné současnosti

Jak jsme již viděli u jednorázových situací, význam úplné současnosti vznikne, když se dva predikáty vyskytují ve stejném vidu, často nedokonavém. Jako klasický příklad jak v češtině, tak ve španělštině jsme uvedli souvětí se spojkou *zatímco* a jejím španělským ekvivalentem *mientras*, i když obecná spojka *když/cuando* je také možná. Například (obě věty mají stejný význam):

- a) *Zatímco Clara vařila, děti si hrály v obýváku.*
- a') *Mientras Clara estaba haciendo [nedok. průb.] la comida, los niños estaban jugando [nedok. průb.] en el salón.*

U částečné současnosti pomohl v obou jazycích dokonavý vid v hlavní větě jednoznačně větu interpretovat jako jednorázovou. Naopak u úplné současnosti je jednorázový anebo habituální význam věty méně zřetelný díky tomu, že se v obou větách vyskytuje nedokonavý vid. Česká věta *a)* může mít jak jednorázový, tak i habituální význam. První čtení španělské věty *a')* je jako jednorázová situace díky průběhovým tvarům, které bez dalšího kontextu vyvolávají spíš význam jednorázovosti. Nicméně podobně jako v češtině může být lexikálně dosaženo jednoznačně habituálního, anebo jednorázového významu, to znamená pomocí různých příslovečných určení času (*toho dne, každý den*, atd.).

Oba jazyky disponují také řadou specifických spojek pro vyjádření opakovanosti dějů (*kdykoli, pokaždé když*, atd.). Česká věta *a)* by mohla nabýt habituálního významu pouhým nahrazením spojky *zatímco* spojkou *kdykoli*:

- b) *Kdykoli Clara vařila, děti si hrály v obýváku.*

V této větě je význam habituálnosti zajištěn spojkou *kdykoli*, zatímco význam současnosti je stále přítomen díky nedokonavému vidu. Kdybychom však použili obecnou spojkou *když* místo *kdykoli*, má čeština k dispozici zvláštní prostředek k vyjádření opakovanosti dějů. Tímto prostředkem jsou násobená slovesa. Věta by v našem případě věta vypadat takto:

- c) *Když Clara vařivala, děti si hrály v obýváku.*

U částečné současnosti jsme zjistili, že se při opakování může vyskytovat také dokonavý vid pro vyjádření okamžitého děje (*Kdykoli jsem se sprchoval, zazvonil telefon*). U úplné současnosti, jak víme, ani u jednorázových situací se dokonavý vid nevyskytuje, protože zde potřebujeme právě odkazovat na průběh děje, a nikoli na jeho celistvost. Tím pádem je i u opakování situací tohoto druhu dokonavý vid vyloučený.

Podívejme se teď na to, jaký dopad má stejné nahrazení u španělské věty *a'*):

b') ?? Siempre que Clara estaba haciendo [nedok. průb.] la comida, los niños estaban jugando [nedok. průb.] en el salón.

„Pokaždé, když Clara zrovna vařila, děti si hrávaly v obývacím pokoji.“

Ve větě *b'*) působí opět zvláště kombinace spojky *siempre que* a průběhový čas ve vedlejší větě. Průběhový čas, jak víme, odkazuje na průběh konkrétní situace, což často vyvolává význam jednorázovosti, zatímco spojková vazba *siempre que* má habituální význam. Nicméně ani nedokonavým videm ve tvaru souminulého času nezískáme lepší výsledek:

c') ?? Siempre que Clara hacía [nedok.] la comida, los niños jugaban [nedok.] en el salón.

„Pokaždé, když Clara vařila, děti si hrávaly v obývacím pokoji.“

Věta *c'*) má sice habituální význam, význam současnosti je však méně zřetelný než u původní věty *a'*) se spojkou *mientras* („zatímco“). Ve vhodném kontextu by mohlo z věty vyplývat, že se děje odehrávaly po sobě, protože, jak uvidíme, nedokonavým videm vyjadřujeme také opakované děje, které se odehrávají po sobě. Důkazem toho je jiný příklad:

d') Siempre que Clara hacía [nedok.] la comida, los niños [nedok.] se quedaban con hambre.

„Vždy když Clara vařila oběd, děti zůstávaly hladové.“

Podle našeho názoru je problém u věty *c'*) spojený s tím, že hlavní funkcí nedokonavého vidu je zde vyjádření habituálnosti, pravděpodobně na úkor významu průběhu. Tento význam je těsně spojený s významem současnosti. Jakmile z původní věty *a'*) zmizí prvky, které tento význam vyjadřují (spojka *mientras* a průběhový čas), stane se souvislost současnosti mezi oběma ději méně zřetelná.

Řešení by v tomto případě mohla nabízet kombinace spojky *mientras* s lexikálním prvkem, například s příslovcem *siempre* („vždy“). Slovesa by se vyskytla v souminulém čase,

nejvhodnějším k vyjádření opakovanosti dějů, s podporou příslovcem *siempre* (‘vždy‘), zatímco význam současnosti by byl zajištěn spojkou *mientras* (‘zatímco‘). Například:

e') *Mientras Clara hacía [nedok.] la comida, los niños siempre jugaban [nedok.] en el salón.*

‘Zatímco Clara vařila, děti si vždycky hrály v obýváku.’

Vedle toho je samozřejmě i možnost vyjádřit habituálnost perifrastickou vazbou *soler* + *infinitiv*. Vazba by se vyskytovala v hlavní větě a pomocné sloveso *soler* je vždy v nedokonavém vidu:

f') *Mientras Clara hacía [nedok.] la comida, los niños solían [nedok.] jugar en el salón.*

‘Zatímco Clara vařila, děti si vždycky hrávaly v obýváku.’

Zde je třeba znovu připomenout, že uvnitř uzavřeného časového úseku by opět připadal v úvahu dokonavý vid. Nicméně kombinace významu úplné současnosti s významem omezené opakovanosti se zdá být problematická:

g') ?? *Esa semana, mientras Clara hizo [dok.] la comida, los niños siempre jugaron [dok.] en el salón.*

‘Ten týden zatímco Clara vařila, děti si vždycky hrály v obýváku.’

Zde působí zvláště spojka *mientras* a dokonavý vid. Žádný z těchto dvou prvků nepodporuje význam opakovanosti. Podobně jako je tomu u průběhového času, spojka *mientras* odkazuje na průběh situace, což bez dalšího kontextu vyvolává spíše význam jednorázovosti. Kdybychom naopak spojkou *mientras* nahradili spojkovou vazbou *cada vez que* (‘pokaždé, když‘), výsledek by nebyl o mnoho lepší:

h') ?? *Esa semana, cada vez que Clara hizo [dok.] la comida, los niños jugaron [dok.] en el salón.*

‘Ten týden pokaždé, když Clara vařila, děti si hrály v obýváku.’

V tomto případě spočívá neadekvátnost spíše v tom, že se z věty vytrácí význam současnosti. Pravděpodobně je v tomto případě nejlepší variantou použít v obou větách nedokonavý vid, který podporuje jak význam současnosti, tak i opakovanosti. Tím, že se situace odehrává v uzavřeném časovém úseku, působí věta ale spíše jako část popisu toho konkrétního týdne anebo jako situace, která se celkově opakovala v minulosti – například že se v určitém týdnu opakovala každý měsíc. Zde by byla navíc přípustná jakákoli spojka:

- i') *Esa semana, cada vez que / mientras / cuando Clara hacía [nedok.] la comida, los niños jugaban [nedok.] en el salón.*
,Ten týden pokaždé, když / zatímco / když Clara vařila, děti si hrály v obýváku.'

Na závěr připomeneme hlavní body tohoto oddílu. Začali jsme konstatováním, že nedokonavý vid v obou větách může vyvolat v obou jazycích význam jak jednorázového, tak i habituálního děje. V češtině pak stačí nahradit spojku *když* spojkou s významem opakovanosti jako *kdykoli*, abychom získali habituální význam. Význam současnosti přitom zůstává díky nedokonavému vidu. Co se týká španělštiny, konstatovali jsme opět určitá omezení při souběžném vyjádření současnosti a habituálnosti. Při nahrazení spojky *mientras* (,zatímco') habituální spojkou *cada vez que* je význam současnosti méně zřetelný.

3.4.2.3 Opakovanost při vyjádření předčasnosti

V předchozích oddílech se objevil jeden ze zásadních rozdílů mezi češtinou a španělštinou při vyjádření habituálnosti: španělština k vyjádření kontrastu mezi jednorázovým a opakovaným dějem nutně používá slovesnou morfologii, zatímco čeština se bez této změny obejde. Přitom v češtině stačí použít spojku s významem opakovanosti anebo tento význam vyjádřit lexikálně. Při srovnání vyjádření předčasnosti u jednorázových dějů v češtině a ve španělštině vyšlo také najevo, že oba jazyky tuto časovou souvislost vyjadřují tím, že se ve vedlejší větě vyskytuje zpravidla dokonavý vid, čímž se odkazuje na ukončenost prvního ze dvou dějů. Naopak jako jeden z hlavních rozdílů mezi oběma jazyky se ukázalo to, že se v českých hlavních větách může objevit jak dokonavý, tak nedokonavý vid podle vlastností děje, zatímco ve španělštině se objevuje zpravidla dokonavý vid. Zkusme tato fakta znázornit na následujících příkladech. Vycházíme z těchto vět, které mají v obou jazycích stejný význam:

- a) *Když profesor vstoupil do třídy, žáci si stoupli.*
a') *Los alumnos se pusieron [dok.] de pie cuando el profesor entró [dok.] en clase.*

Pokud chceme vyjádřit, že se situace opakovala, vypadaly by věty takto:

- b) *Kdykoli profesor vstoupil do třídy, žáci si stoupli.*
b') *Los alumnos se ponían [nedok.] de pie cuando el profesor entraba [nedok.] en clase.*

Znovu připadá ve španělštině v úvahu užití vazby *soler* + *infinitiv* v hlavní větě:

- c') *Los alumnos solían ponerse de pie [nedok.] de pie cuando el profesor entraba [nedok.] en clase.*

V češtině, jak vidíme, stačilo nahradit spojku *když* spojkou *kdykoli*; význam posloupnosti je zachován díky dokonavému vidu. Ve španělštině jsme naopak nahradili dokonavý vid v obou větách nedokonavými tvary. V následujících řádcích se podíváme na to, co by způsobil nedokonavý vid v češtině, pokud ponecháme ve větě spojku *když*, a naopak, co by se stalo ve španělštině, kdybychom ponechali dokonavý vid a nahradili spojkou *cuando* spojkovou vazbu *cada vez que* („pokaždé když“). Začneme španělštinou.

1. V následujícím příkladu jsme nahradili spojkou *cuando* („když“) spojkovou vazbou *cada vez que* („pokaždé když“) v původní větě *a*):

d') *Los alumnos se pusieron [dok.] de pie cada vez que el profesor entró [dok.] en clase.*
„Pokaždé, když profesor vstoupil do třídy, žáci si stoupli.“

Význam této věty je jednoznačně opakovací díky použité spojce. Věta je navíc z gramatického hlediska naprosto správná. Nicméně ve velké části případů opakovanosti děje ji nelze použít. Podobně jako u opakované sekvence dějů narazíme i zde na potřebu určit širší časový rámec dané situace. Věta *d')* je sice přijatelná, ale pouze v určitém kontextu: uvnitř uzavřeného časového úseku, který se nesmí opakovat. Tento rámec by mohla vyjádřit příslovečná určení jako *aquella semana* („ten týden“):

e') *Aquella semana los alumnos se pusieron [dok.] de pie cada vez que el profesor entró [dok.] en clase.*
„Ten týden si žáci stoupli pokaždé, když profesor vstoupil do třídy.“

V případě jednorázové situace, by byl nedokonavý vid nepřipustný. Kdyby se naopak jednalo o opakovanou situaci, o konkrétní týden v měsíci anebo roce, kdy se žáci tradičně zvedali, když profesor vcházel do třídy, a situace by se pravidelně opakovala, tak by nedokonavý vid byl zase nevyhnutelný. Důvodem toho je už známá neslučitelnost dokonavého vidu s uzavřenými časovými úseky. Kdybychom u věty *e')* nahradili příslovečné určení *aquella semana* („ten týden“) jiným příslovečným určením, které by odkazovalo na otevřený časový úsek, tak by byl nedokonavý vid opět jediný možný:

f') *Antes los alumnos siempre se ponían [nedok.] de pie cada vez que el profesor entraba [nedok.] en clase.*
„Dříve si studenti pokaždé stoupali, když profesor vstupoval do třídy.“

2. V našich příkladech se zatím objevily v obou větách telické děje, to znamená děje, které směřují k dosažení nějakého konce anebo vrcholu a toho také dosáhnou. V dalších řádcích se

podíváme na případy, kde se v hlavní větě nachází stav. Už víme, že se ve španělštině všechna slovesa můžou vyskytovat jak v dokonavém, tak v nedokonavém vidu. Vycházíme z předpokladu, že se u jednorázové předčasnosti obě slovesa vyskytují v dokonavém vidu, zatímco u opakované předčasnosti se naopak obě slovesa vyskytují v nedokonavém vidu. Vycházíme z věty:

g) *Cuando puso [dok.] la radio, se sintió [dok.] mejor.*
,Když si pustil rádio, cítil se lépe.‘

V této větě máme telický predikát *poner la radio* (‘pustit rádio’) a stav *sentirse mejor* (‘cítit se lépe’). Oba predikáty jsou v dokonavém vidu, což způsobuje jednoznačný význam: děje se jednorázově odehrály po sobě. Zkusme nyní vyjádřit stejnou situaci jako opakovanou událost. K tomuto účelu musíme obě slovesa použít v nedokonavém vidu:

h) *Cuando ponía [nedok.] la radio, se sentía [dok.] mejor.*
,Když si pouštěl rádio, cítil se lépe.‘

Věta h’) může stejně jako předchozí příklady vyjádřit opakované děje odehrávající se po sobě, jiný význam je však také přípustný: situaci můžeme pochopit tak, že dotyčný člověk se cítil lépe už předtím, než si pouštěl rádio. Celé souvětí by se dalo parafrázovat takto: to, že si pustil rádio, šlo pokaždé pochopit jako znak, že se cítil lépe. Důvodem toho je právě povaha stavových predikátů, které, jak jsme viděli v kapitole o současnosti, způsobují význam současnosti. Kdybychom však spojku *cuando* (‘když’) nahradili spojkou *cada vez que* (‘pokaždé když’), pak by byl význam posloupnosti zřetelnější.

3. Vzhledem k tomu, že se v češtině do vidu promítají i lexikální vlastnosti děje, je popis v tomto jazyce složitější i z toho důvodu, že lexikální vlastnosti u děje v hlavní a ve vedlejší větě do velké míry určují vid a tím i časovou interpretaci věty. Jak jsme zjistili, význam nedokonavého protějšku některých dokonavých sloves, která vyjadřují okamžitý děj, se liší sloveso od slovesa. U dvojice *zvonit-zazvonit* může být první čtení nedokonavého *zvonit* vnímáno jako durativní situace. Ke čtení slovesa *zvonit* jako opakovaného děje pak dochází, jakmile do věty přidáme například příslovce *pokaždé* anebo samozřejmě na základě kontextu. Naopak u dvojice *pouštět-pustit* se ukázalo, že v obou případech lze děj chápat jako okamžitý, v nedokonavém vidu tedy jako opakovaný okamžitý.

V následujících řádcích se podíváme na to, jak přispívá český vid k současnému vyjádření předčasnosti a habituálnosti. Vzhledem ke známé roli lexikálních vlastností se nám zdá relevantní pozorovat při tom chování sloves s různými lexikálními vlastnostmi. Naše příklady obsahují neutrální spojku *když*, klademe teď totiž důraz na habituálnost vyjádřenou slovesem.

Jak jsme zjistili v předchozích oddílech, vyjádření habituálnosti pomocí vidu je vázané na užití nedokonavých sloves s významem násobenosti. Náš výklad začneme tím, že se podíváme na kombinaci vyjádření předčasnosti a habituálnosti, když se ve vedlejší větě nachází sloveso, které vyjadřuje okamžitý děj jako např. *zazvonit*:

a) *Když zazvonil telefon, leknul se.*

Ve větě *a)* máme dva okamžité děje, které se odehrály po sobě. Násobenost u okamžitého děje vyjadřujeme nedokonavým slovesem. U věty *b)* se pokusíme stejnou situaci vyjádřit jako opakovaný děj pomocí nedokonavého slovesa *zvonit*:

b) *Když zvonil telefon, lekal se.*

U věty *b)* se děje odehrávají po sobě několikrát. Na první pohled nás zde zarazí jedna věc: o několik stránek výše jsme konstatovali, že při pokusu vyjádřit částečnou současnost jako opakovaný děj slovesem *zvonit* se význam okamžitosti – povinný pro tuto časovou souvislost – stal méně zřetelný. Důvod byl ten, že v novém souvětí nabylo sloveso *zvonit* durativního významu. Pro přehlednost si příklady připomeneme:

c) *Když jsem se sprchoval, zazvonil telefon.* [jednorázový]

d) *Když jsem se sprchoval, zvonil telefon.* [jednorázový, opakovaný]

Věta *d)* má dvě možná čtení: jako jednorázová situace – *sprchoval jsem se a při tom telefon dlouho zvonil* – a jako opakovaná situace – *pokaždé když jsem se sprchoval, někdo volal*. Zdá se, že bez dalšího kontextu je první čtení – jako jednorázová situace – přirozenější, což jsme přisuzovali možnosti interpretovat děj jako durativní. V tomto případě může hrát určitou roli i to, že pro rodilého mluvčího by bylo přirozenější situaci popsat jinou formulací: *(Pokaždé) když jsem se sprchoval, někdo volal*. V každém případě je pro nás relevantní to, že v našem novém příkladu má u věty *b)* stejné sloveso – což znamená i stejný vid – jinou interpretaci než u věty *d)*. Ve větě *b)* (*Když zvonil telefon, lekal se.*) chápeme situaci přirozeně jako opakovanou v minulosti. V čem spočívá rozdíl mezi oběma větami? Proč v tomto

případě vyjde na povrch význam habituálnosti na prvním místě? Zdá se, že odpověď se nachází v druhém slovese souvětí. Zatímco *zvonit* lze chápat jako durativní děj, sloveso *lekat se* lze chápat pouze jako opakovaný děj okamžitý, a tím určuje interpretaci celého souvětí jako opakovaného děje. Důkaz toho najdeme v příkladu *e*).

Zkusme kombinovat dvojice *zvonit-zazvonit se* stavem, abychom zjistili, zda se tím interpretace věty změní. Například:

e) Když zazvonil telefon, nechtěl ho zvednout.

U příkladu *f*) nahradíme sloveso *zazvonit* jeho vidovým protějškem *zvonit* a zkusíme tím získat význam opakovaného děje. Věta by vypadala takto:

f) Když zvonil telefon, nechtěl ho zvednout.

Věta *f*) má dvě možná čtení. Může být chápána jako opakovaná situace, ale také jako jednorázová. Predikát *nechtěl ho zvednout* je durativní a vzhledem k tomu, že se sloveso *zvonit* dá chápat také jako durativní, je možné děje chápat jako probíhající jedenkrát vedle sebe.

V předchozích odstavcích jsme konstatovali, že slovesa, která lze chápat jako durativní, potřebují často přítomnost jiných prvků k vyjádření habituálnosti. Durativní povaha obnáší rovněž to, že význam posloupnosti se stane méně pravděpodobným a děje se můžou chápat jako současné. V následujících příkladech se podíváme na to, zda se slovesy jako *pustit-pouštět* ve vedlejší větě, která nelze chápat jako durativní, dosáhneme podobného výsledku. Vycházíme z věty:

g) Když pustil rádio, dítě se leklo.

Podobně jako u předchozí věty, i u *g*) se jedná o dva děje, které se jedenkrát odehrály po sobě. Když slovesa nahradíme jejich nedokonavými protějšky, vznikne věta:

h) Když pouštěl rádio, dítě se lekalo.

Věta *h*) obsahuje stejné děje jako věta *g*), u *h*) se však děje odehrály v minulosti vícekrát. Význam násobenosti vzniká díky tomu, že predikáty nelze chápat jinak než jako opakovaný okamžitý děj. Význam posloupnosti je proto zachován.

Než dokončíme náš přehled možností souběžného vyjádření habituálnosti a předčasnosti v češtině, podíváme se ještě na příklad, kde se v hlavní větě vyskytuje stav. Například:

j) Když si pustil rádio, bylo mu dobře.

Tuto větu lze chápat jako jednorázovou, děje se v ní odehrávají po sobě. Jak jsme zjistili už předtím, podobně jako u ostatních příkladů může věta nabýt podle kontextu jiných významů: věta by mohla označovat i habituální děj pomocí vhodného časového výrazu (např. *vždy, kdykoli*, atd.). Na druhou stranu, kdybychom s větou *j)* postupovali stejně jako s větou *h)*, nová věta by vypadala takto:

k) *Když si pouštěl rádio, bylo mu dobře.*

Věta *k)* může mít význam opakovaného děje a zároveň si zachovat význam posloupnosti. Na druhou stranu, díky tomu, že se v hlavní větě nachází stav, není vyloučen ani význam současnosti. Jaký je tedy rozdíl mezi větou *f)* (*Když zvonil telefon, nechtěl ho zvednout*) a větou *k)*? Podle našeho názoru spočívá rozdíl v odlišných lexikálních vlastnostech sloves *zvonit* a *pouštět*: zatímco durativnost u slovesa *zvonit* podporuje současné čtení, násobenost u slovesa *pouštět* podporuje naopak čtení posloupnosti.

Na závěr shrneme hlavní podobnosti a odlišnosti mezi češtinou a španělštinou v ohledu souběžného vyjádření habituálnosti a předčasnosti. Ve španělštině mizí dokonavý vid jako prostředek k vyjádření posloupnosti, nahrazuje ho nedokonavý vid. Podobně jako v předchozích případech může užitím nedokonavého vidu v obou částech souvětí a neutrální spojky *cuando* (,když‘)dojít, zvláště v případě, že máme v hlavní větě stav, k určitému vymizení časové souvislosti mezi ději. V tomto případě, jak jsme zjistili, pomůžou lexikální prvky anebo kontext.

Ukázalo se navíc, že funkce vyjádření habituálnosti je podřazená jiným funkcím slovesa, jako např. vyjádřením vlastností děje a vztahů mezi ději v časové souvislosti. Vyjádření habituálnosti není navíc povinné u všech sloves ve větě, často stačí jedno sloveso s významem násobenosti, aby celá věta nabyla významu habituálnosti.

3.4.2.4 Opakovanost při vyjádření následnosti

Mezi vyjádřením předčasnosti a vyjádřením následnosti jsou alespoň dva zásadní rozdíly. Za prvé, není potřeba při vyjádření následnosti fokalizovat konec prvního děje. Za druhé, při vyjádření následnosti mají všechny používané spojky vyloženě význam následnosti, čili nelze použít obecné časové spojky, jako například *když*. To v češtině znamená, že význam této časové souvislosti je vždy zajištěn spojkou, z čehož vyplývá, že tuto funkci nemusí mít na starost slovesa. Ve španělštině naopak víme, že slovesa musí vždy habituálnost vyjádřit a že

občas dochází ke ‚konfrontaci‘ mezi tímto významem a časovou souvislostí, která spojuje oba děje v souvětí.

Podívejme se, jak vypadá kombinace významu následnosti s významem habituálnosti. Začneme španělštinou. Už víme, že se v obou jazycích může v hlavní větě vyskytovat jakýkoli vid. Začneme dokonavým videm:

- a') *Antes de volver [inf.] a casa, se compró [dok.] el periódico.*
,Než se vrátil domů, koupil si noviny.‘

Ve vedlejší větě je sloveso v infinitivu, protože podmínky v obou větách jsou totožné. Zkusme teď vyjádřit stejnou situaci jako habituální děj. Už víme, že ve španělštině nelze vyjádřit habituálnost výhradně pomocí lexikálních prostředků. Zkusíme to tedy pomocí vidu. Infinitiv časové věty zůstává a už víme, že v hlavní větě máme nahradit dokonavý vid nedokonavým:

- b') *Antes de volver [inf.] a casa, se compraba [nedok.] el periódico.*
,Před návratem domů si kupoval noviny.‘

Věta b') má jednoznačně habituální význam. Navíc je význam následnosti zachován díky spojce. Na rozdíl od předchozích příkladů je zde význam věty jednoznačný. Podívejme se nyní na jiný druh predikátu. Už jsme viděli v předchozích oddílech, že stavové predikáty vykazují poněkud zvláštní chování. V následujícím příkladu obsahuje hlavní věta stavový predikát:

- c') *Antes de ir [inf.] al médico, estaba [nedok.] muy nervioso.*
,Předtím než šel k lékaři, byl velmi nervózní.‘

Věta c') může mít jak jednorázový, tak i habituální význam. Pokud chceme, aby byl habituální význam jednoznačný, nemůžeme postupovat jako dosud: infinitiv časové věty se nemění a v hlavní větě je predikát už vyjádřen nedokonavým videm. Zde je španělština odkázána na lexikální prostředky, například příslovce *siempre*:

- d') *Antes de ir [inf.] al médico, siempre estaba [nedok.] muy nervioso.*
,Předtím než šel k lékaři, býval vždy velmi nervózní.‘

Stejný význam lze vyjádřit perifrastickou vazbou *soler* + *infinitiv* (‚mít ve zvyku‘, anglicky ‚used to‘):

- e') *Antes de ir [inf.] al médico, solía [nedok.] estar muy nervioso.*
,Předtím než šel k lékaři, býval vždy velmi nervózní.‘

Podívejme se teď na češtinu. Už jsme v předchozích oddílech zjistili, že lexikální vlastnosti predikátu můžou ovlivnit výběr vidu jak při jednorázové, tak i při opakované situaci. Proto považujeme za zajímavé brát v úvahu různé druhy predikátů. Začneme z přeložené španělské věty *a'*), která obsahuje dva telické predikáty:

a) *Než se vrátil domů, koupil si noviny.*

Teď se pokusíme větu předělat, abychom vyjádřili, že se děj opakoval. Nejdříve zkusíme habituálnost vyjádřit lexikálně:

b) *Než se vrátil domů, vždycky si koupil noviny.*

U věty *b*) je následnost vyjádřena spojkou, zatímco habituálnost je vyjádřena příslovcem *vždycky*. Predikáty zůstávají v dokonavém vidu. Zkusme nyní habituálnost vyjádřit pomocí vidu. Jak jsme zjistili v předchozích případech, z nedokonavého vidu nevzniká nutně význam opakovanosti. Věta *a*) by v tomto případě vypadala takto:

c) *Než se vrátil domů, kupoval si noviny.*

U věty *c*) jsme nahradili dokonavé sloveso *koupit* nedokonavým *kupovat*. Toto sloveso může mít iterativní význam, a proto nabývá věta významu habituálnosti. Sloveso vrátit se může proto zůstat v dokonavém vidu.

Podívejme se teď na příklad, kde se v hlavní větě nachází stavový predikát, který je zpravidla v nedokonavém vidu. Nahradíme tedy predikát *koupit si noviny* predikátem *být nervózní*:

d) *Než se vrátil domů, byl nervózní.*

V tomto případě máme samozřejmě možnost habituálnost vyjádřit lexikálně, například příslovcem *vždycky*. Vedle toho má čeština také možnost používat násobené sloveso:

e) *Než se vrátil domů, býval nervózní.*

Zkusme teď vybrat souvětí s jiným druhem predikátu ve vedlejší větě. Ve větě *f*) máme telický predikát *vystřelit*, kde konci děje předchází určitý průběh. Jednorázová situace je následující:

f) *Než vystřelil, něco vykřikl.*

Vyjádření habituálnosti pomocí vidu by mohlo vypadat takto:

h) *Než střílel, něco vykřikl.*

Podobně jako u příkladu *c)* ve větě *h)* máme jeden predikát v dokonavém vidu a druhý v nedokonavém vidu. Věta je znovu příkladem toho, že vid každého z predikátů ve větě může plnit jinou funkci: nedokonavý *střílet* vyjádří habituálnost, zatímco *vykřiknout* vyjádří, že se děj odehrál pouze jednou, opačný vid by naopak vyjádřil iterativnost: člověk by před střílením vykřikoval několikrát.

Výklad o současném vyjadřování následnosti a habituálnosti se jeví jednodušší než u předchozích časových souvislostí. Význam následnosti je vždy zajištěn specifickou spojkou *než / antes de*. Ve španělštině jsme opět konstatovali, že se pro vyjádření habituálnosti uplatňuje hlavně nedokonavý vid. Pouze v případech, kde je jednorázová situace už vyjádřena nedokonavým videm – jako u stavových predikátů –, je španělština odkázána na lexikální prostředky anebo samozřejmě na kontext. Důvodem je to, že u vedlejší věty máme buď infinitiv, anebo subjunktiv, což v případě opakovanosti zůstává. V češtině jsme naopak konstatovali znovu vliv lexikálních vlastností predikátů na vid a možnost vyjádřit habituálnost výhradně pomocí lexikálních prostředků.

3.4.2.5 Závěr

Při analýze současného vyjádření habituálnosti s dalšími časovými souvislostmi jsme narazili na několik podstatných rozdílů mezi češtinou a španělštinou. Hned na počátku vyšlo najevo, že španělština spoléhá na vid jako na gramatický nástroj pro vyjádření habituálnosti. I při přítomnosti dalších prostředků ve větě, jako například příslovcí, vazeb, atd., je nedokonavý vid u všech predikátů povinný. Jedinou výjimku tvoří případy, kdy se celková situace opakuje uvnitř uzavřeného časového úseku.

Narazili jsme také na fakt, že ve španělštině dochází k určitým omezením při současném vyjádření habituálnosti a jiných časových souvislostí, jako např. současnosti: jakmile jsme ve větě nahradili spojkou *mientras* („zatímco“) habituální spojkovou vazbou *cada vez que* („pokaždé, když“), význam současnosti se stal méně zřetelný. To jsme přisuzovali faktu, že, jak jsme již zjistili v kapitole 4, španělská slovesa nemají na rozdíl od českých sloves schopnost vyjádřit durativnost.

V češtině jsme naopak zjistili, že na rozdíl od španělštiny není nedokonavý vid jediným prostředkem k vyjádření habituálnosti. Je sice pravda, že některá nedokonavá slovesa mají význam opakovaného okamžitého děje, ale jiná nedokonavá slovesa mají jednoznačně

durativní význam, což se často spojuje s jednorázovými situacemi. Některá nedokonavá slovesa mohou nabýt dokonce obou významů a v takových případech je význam predikátu dán kontextem.

Tím, že se v češtině můžou dokonavý a nedokonavý vid vyskytovat jak u jednorázových, tak i u opakovaných situací, pravděpodobnost, že se význam časové souvislosti mezi ději v souvětí vytrácí ve spojení s habituálním významem, je menší než ve španělštině.

Z předchozího odstavce vyplývá, že rozdíl mezi jednorázovým a habituálním významem lze česky zachytit výhradně pomocí lexikálních prvků, což španělsky nelze.

4. ZÁVĚR

Závěry naší práce shrneme do několika bodů.

1. První bod se týká role lexikálních vlastností při výběru vidu. V průběhu naší srovnávací práce jsme několikrát narazili na fakta, která potvrdila náš předpoklad, že jeden z rozdílů v chování vidu mezi češtinou a španělštinou je ten, že v češtině je vid do velké míry ovlivněn lexikálními vlastnostmi děje, zatímco ve španělštině nehrají tyto vlastnosti v tomto ohledu žádnou roli. V češtině je například možný nebo občas nezbytný nedokonavý vid u predikátů, které lze chápat jako durativní. Durativní význam může být dán slovesným lexémem anebo dalšími větnými členy ve větě, např. podměty anebo předměty v množném čísle, určitými příslovečnými určeními s durativním významem, atd. (např. *Hosté přicházeli / *přišli od 18 do 19 h.*). U opakovaných dějů jsme naopak zjistili, že je občas povinný nedokonavý vid (např. *Povalil ho na zem a kousal do rukou.*) a jindy je naopak povinný dokonavý vid (např. *Pes povalil kluka na zem a několikrát ho kousl / *kousal.*).

Ve španělštině jsme konstatovali, že rozhodující pro výběr vidu jsou jiné faktory než lexikální vlastnosti. Španělská slovesa nejsou totiž schopna videm rozlišovat významy jako durativnost, iterativnost, atd. Tyto významy jsou vyjádřené lexikálně pomocí příslovečných určení času, způsobu, atd. anebo pomocí různých perifrastických vazeb, jako například *estar* + přechodník (např. *Ayer estuve esperando [dok. průb.] a Juan más de media hora*, 'Včera jsem čekal(a) na Juana déle než půl hodiny').

Většina významů z oblasti povahy slovesného děje, které v češtině mají společnou realizaci s videm, mají ve španělštině naopak samostatnou realizaci, a proto se můžou s videm libovolně kombinovat: pomocné sloveso u velké části perifrastických vazeb se může vyskytovat v dokonavém anebo nedokonavém vidu. Podle našeho názoru lze proto říct, že vid je ve španělštině subjektivní kategorie do větší míry než v češtině.

2. Na rozdíl od češtiny je ve španělštině vid tedy jednoznačně ovlivněn časovými a diskursivními faktory (o diskursivních faktorech mluvíme v oddíle 7). Na jedné straně, pohled na děj jako na uzavřený celek anebo v průběhu může být způsoben tím, zda se děj odehrává v uzavřeném, anebo v otevřeném časovém úseku. V prvním případě, jak lze očekávat, máme dokonavý vid (např. *Ayer trabajé [dok.] cuatro horas*, 'Včera jsem pracoval čtyři hodiny'), v druhém nedokonavý vid (např. *Ayer a las cuatro estaba trabajando [nedok. průb.]*, 'Včera ve čtyři jsem pracoval'). Na druhé straně, další kontrast, který zachycuje španělský vid, je ten mezi jednorázovými ději a opakovanými ději. Jednorázové děje se vyskytují zpravidla

v dokonavém vidu (např. *Ayer fui [dok.] al cine*, ‚Včera jsem šel do kina‘), kromě případů, kdy tento děj představuje kontext k jinému ději (např. *Ayer cuando iba [nedok.] al cine, me encontré [dok.] a María*, ‚Včera když jsem šla do kina, potkal jsem (na cestě tam) Marii‘). Opakované děje se naopak vyskytují zpravidla v nedokonavém vidu (např. *Antes me levantaba [nedok.] cada día a las 7*, ‚Dřív jsem vstával každý den v 7‘). Tyto dva časové faktory se mohou také kombinovat: opakované děje se vyjadřují nedokonavým videm, pokud se odehrávají v otevřeném časovém úseku, v opačném případě se vyjadřují dokonavým videm (např. *Aquella semana me levanté [dok.] cada día a las 7*, ‚Ten týden jsem vstával každý den v 7‘). Jak vidíme, kontrast mezi otevřeným a uzavřeným časovým úsekem, ve kterém se děj odehrává, a kontrast mezi jednorázovým a opakovaným dějem musí být ve španělštině nutně označený videm. O jiných časových faktorech jako je vyjádření časových souvislostí mluvíme v oddíle 3.

3. Obdobné chování mají naopak oba jazyky při vyjádření časových souvislostí. Obecně se dá říct, že v obou jazycích podporuje nedokonavý vid význam současnosti, zatímco dokonavý vid spíše podporuje význam posloupnosti. V časových větách se tedy dokonavý vid vyskytuje k vyjádření předčasnosti a do velké míry i následnosti, zatímco nedokonavý vid se vyskytuje ve větách, které vyjadřují současnost. Při analýze časových vět ve španělštině jsme nenarazili na výjimky z tohoto schématu. V češtině naopak výjimky jsou možné (např. *Když viděla [místo dokonavého uviděla], že vlak přijíždí, otočila kočár směrem ke kolejím.*). Na výjimky jsme však narazili pouze při vyjádření posloupnosti. Zdá se tedy, že při vyjádření současnosti je nedokonavý vid vždy povinný. V hlavních větách se vid řídí v každém jazyce podle zmíněných faktorů: časových ve španělštině a spojených s lexikálními vlastnostmi děje v češtině.

4. Při výkladu habituálnosti jsme se již zmínili o tom, že ve španělštině je tento význam nutně vyjádřen nedokonavým videm – kromě případů, kdy by se děj opakoval v uzavřeném časovém úseku. K tomuto významu mohou přispívat také perifrastické vazby jako *soler + infinitivo*, kde pomocné sloveso je vždy v nedokonavém vidu. V češtině naopak může být habituálnost vyjádřená jak nedokonavým, tak i dokonavým videm. Protože nedokonavá slovesa mohou nabýt jak durativní význam, tak i význam opakovanosti, k jednoznačnému významu dochází často na základě kontextu anebo pomocí lexikálních prostředků. V rámci věty může být v češtině habituálnost vyjádřena výhradně lexikálními prostředky pomocí například příslovečných určení.

Na rozdíl od španělštiny není v češtině vyjádření habituálnosti povinné u všech predikátů věty. Narazíme proto často na souvětí, kdy je habituálnost vyjádřená jedním predikátem, zatímco druhý predikát má funkci například vyjádření časové souvislosti mezi oběma ději (např. *Než se vrátil domů, kupoval si noviny.*).

5. Co se týká současného vyjádření habituálnosti a dalších časových souvislostí, narazíme opět na několik rozdílů mezi češtinou a španělštinou. Ve španělštině dochází zřejmě k omezení možností souběžného vyjádření habituálnosti a současnosti pouze pomocí vidu a spojek (např. ?? *Siempre que Clara hacía [nedok.] la comida, los niños jugaban [nedok.] en el salón.* ‚Pokaždé, když Clara vařila, děti si hrávaly v obývacím pokoji.‘). Důvodem toho je fakt, že ve španělštině z nedokonavého vidu vzniká často význam habituálnosti, což obnáší, že v některých kontextech může dojít ke „konfrontaci“ mezi oběma významy. V takových případech dojde pak k jednoznačnému významu věty (současnost a habituálnost) pomocí lexikálních prostředků (např. *Mientras Clara hacía [nedok.] la comida, los niños siempre jugaban [nedok.] en el salón,* ‚Zatímco Clara vařila, děti si vždycky hrály v obývacíku.‘) V češtině k takovému omezení zpravidla nedochází, z nedokonavého vidu vznikne totiž na prvním místě význam současnosti (např. *Kdykoli Clara vařila, děti si hrály v obývacíku* anebo *Když Clara vařivala, děti si hrály v obývacíku.*).

6. Funkce dokonavého a nedokonavého vidu v obou jazycích bychom shrnuli takto: dokonavý vid má v obou jazycích funkci vyjádřit pohled na děj jako uzavřený celek; z našich postřehů však vyplývá, že nedokonavý vid má v každém z jazyků poněkud odlišné funkce. V češtině má nedokonavý vid schopnost vyjádřit hlavně durativnost anebo průběh děje, v jiných případech opakovanost děje. Ve španělštině má nedokonavý vid schopnost vyjádřit průběh děje a opakovanost děje, nevyjádří však durativnost. K vyjádření průběhu děje slouží často také perifrastické vazby jako *estar* + přechodník, k významu durativnosti slouží pouze tyto perifrastické vazby.

Dokonavý a nedokonavý pohled na děj odpovídá tedy jak v češtině, tak i ve španělštině pohledu na děj jako uzavřený celek anebo děj v průběhu. Tyto pohledy jsou však často, jak vidíme, jinak motivované.

7. Co se týká diskurzivních faktorů, to znamená přítomnost v prvním anebo v druhém plánu vyprávění, lze říct, že španělština očekávání z *theory of grounding* splňuje do větší míry než čeština. V našem korpusu vykazuje španělský vid konsistentní chování vidu s hypotézou, že

predikáty v prvním plánu – který představuje tok událostí – se vyskytují zpravidla v dokonavém vidu, zatímco predikáty v druhém plánu – s podpůrnými informacemi – jsou zpravidla v nedokonavém vidu. V češtině se naopak ukázalo, že lexikální vlastnosti predikátu hrají občas větší roli než funkce predikátů v rámci vyprávění.

LITERATURA

- ALARCOS LLORACH, E.: *Estudios de gramática funcional del español*. Gredos, Madrid 1982
- ARSLAN, C.: «Io era il ladro e tu la guardia»: l'imperfetto nei bambini, un tempo fantastico». *Rassegna Italiana di Linguistica Applicata* 15, 1983, s. 317-332
- BACHE, C.: Aspect and Aktionsart: Towards a Semantic Distinction. *Journal of Linguistics* 18, 1982, s. 57-72
- BELLO, A.: Significado de los tiempos. In: *Gramática de la lengua castellana destinada al uso de los americanos*. Madrid, Arco Libros 1988
- BOSQUE, I.: *Tiempo y aspecto en español*. Madrid, Cátedra 1990
- BOSQUE, I., DEMONTE, V.: *Gramática Descriptiva de la Lengua Española*, Madrid, Espasa Calpe 1999
- BYBEE, J.: *The Evolution of Grammar: Tense, Aspect and Modality in the Languages of the World*. Chicago, The University of Chicago Press 1994
- BYBEE, J., DAHL, Ö.: The creation of tense and aspect in the languages of the world, *Studies in language* 13, s. 51-103
- BYBEE, J.: Aspect, tense and mood inflections in the languages of the world. In: *Morphology: A Study of the Relation between Meaning and Form*. Amsterdam, John Benjamins Publishing Comp 1985
- COMRIE, B.: *Aspect. An Introduction to the Study of Verbal Aspect and Related Problems*. Cambridge, Cambridge University Press 1976
- COSERIU, E.: Verbalaspekt oder Verbalaspekte? Einige theoretische und methodische Fragen. In: COSERIU, E.: *Formen und Funktionen. Studien zur Grammatik*. Tübingen: Niemeyer (1987), s. 119-132
- MLUVNICE ČEŠTINY. Praha, Academia 1987
- DANEŠ, F.: Pokus o strukturní analýzu slovesných významů. *SaS* 32, 1971, s. 193-207
- DECLERCK, R.: From Reichenbach (1947) to Comrie (1985) and betone. *Lingua* 70, 1988, s. 305-366
- DE MIGUEL, E.: El aspecto léxico. In: BOSQUE, I., DEMONTE, V.: *Gramática Descriptiva de la Lengua Española*, Madrid, Espasa Calpe 1999
- DOKULIL, M.: K otázce morfologických protikladů. *SaS* 19, 1958, s. 81-103
- DOSTÁL, A.: *Studie o vidovém systému v staroslovenštině*. Praha, SPN 1954

- FLEISCHMAN, S.: Discourse Functions of Tense-Aspect Oppositions in Narrative: Towards a Theory of Grounding. *Linguistics* 23, 1985, s. 851-882
- FLEISCHMAN, S.: Imperfective and Irrealis. In: BYBEE, FLEISCHMAN: *Modality in Grammar and Discourse*. Amsterdam, John Benjamins Publishing Comp 1995
- FLEISCHMAN, S.: Temporal Distance: A Basic Linguistic Metaphor. *Studies in Language* 13, 1989, s. 1-50
- GALTON, H.: *Slovesný vid a čas*. *SaS* 30, 1969, s. 1-10
- GARCÍA FERNÁNDEZ, L.: *El aspecto gramatical en la conjugación*. Madrid, Arco/Libros 1998
- GARCÍA FERNÁNDEZ, L.: Sobre la naturaleza de la oposición entre pretérito imperfecto y pretérito perfecto simple. *Lingüística Española Actual* 31, 1999, s. 169-199
- GARCÍA FERNÁNDEZ, L.: *La gramática de los complementos temporales*. Madrid, Visor libros 2000
- GARCÍA FERNÁNDEZ, L., CAMUS BERGARECHE, B. (eds.): *El pretérito imperfecto*. Madrid, Gredos 2004
- GARCÍA FERNÁNDEZ, L.: La interpretación temporal de los tiempos compuestos. *Verba: Anuario galego de filoloxia* 22, 1995, s. 363-396
- GARCÍA FERNÁNDEZ, L.: *Diccionario de perífrasis verbales*. Madrid, Gredos 2006
- GILI GAYA, S.: *Curso superior de sintaxis española*. Barcelona, Biblograf 1969
- GIVÓN, T.: Tense-Aspect-Modality. In: *Syntax. A Functional-Typological Introduction*. Volume I. Amsterdam, John Benjamins Publishing Comp 1984
- GÓMEZ TORREGO, L.: *Gramática didáctica del español*. Madrid, Ediciones SM 1998
- GUTIÉRREZ ARAUS, M. L.: Relevancia del discurso en el uso del imperfecto. *Revista Española de Lingüística* 26:2, 1996, s. 327-336
- HAMPLOVÁ, S.: *K problematice vidovosti v italštině*. Praha, Univerzita Karlova 1994
- HATAV, G.: Aspect, Aktionsarten, and the Time Line. *Linguistics*, 27-3, 1989, s. 487-516
- HAVRÁNEK, B.; JEDLIČKA, A.: *Česká mluvnice*. Praha, SNP 1960
- HOPPER, P.: Aspect and foregrounding in discourse. In: GIVÓN, T.: *On understanding grammar*, New York, Academic Press 1979
- HOPPER, P.; THOMPSON, S.: Transitivity in Grammar and Discourse. *Language* 56, 1980, s. 251-299
- HOPPER, P., THOMPSON, S.: The Discourse Basis for Lexical Categories in Universal Grammar. *Language* 56, 1984, s. 703-753

- ISAČENKO, A.V.: *Slovesný vid, slovesná akce a obecný charakter slovesného děje*. SaS 21, 1960, s. 9-16
- PŘÍRUČNÍ MLUVNICE ČEŠTINY. Praha, Nakladatelství Lidové Noviny 1996
- KLEIN, H. G.: Tempus, Aspekt und Aktionsart. *Romanistisches Arbeitsheft* 10, 1974
- KOPEČNÝ, F.: Dva příspěvky k vidu a času v češtině. SaS 10, 1947-48, s. 151-158
- KOPEČNÝ, F.: K neaktuálnímu významu dokonavých sloves v češtině. SaS 11, 1948-49, s. 64-68
- KOPEČNÝ, F.: K vidovým rozdílům ve způsobu rozkazovacím. SaS 12, 1950, s. 15-17
- KOPEČNÝ, F.: Kritické poznámky k francouzské studii o slovesném vidu v nové češtině. SaS 11, 1950, s. 103-108
- KOPEČNÝ, F.: K pojmu 'neaktualnost' ve vidové soustavě českého slovesa. SaS 26, 1965, s. 23-26
- KOPEČNÝ, F.: Ještě ke gramatické „neaktualizaci“ českého slovesa. SaS 27, 1966, s. 258-26
- KORTMANN, B.: The Triad Tense-Aspect-Aktionsart. Problems and possible Solutions. In: Vetter, C. et al.: *Perspectives on Aspect and Aktionsart*. Bruxelles, Ed. de l'Université de Bruxelles, 1991
- KUČERA, H.: Some aspects of aspect in Czech and English. *Folia Slavica* 2, 1979, s. 196-210
- KURYŁOWICZ, J.: La genèse d'aspects verbaux slaves. *Sborník prací I. Sjezdu slovanských filologů v Praze 1929*, II, s. 1006-1009
- KURYŁOWICZ, J.: Vývoj gramatických kategorií. In: *Dvanáct esejů o jazyce*. Praha, Mladá fronta 1970, s. 63-79
- MORIMOTO, Y.: *El aspecto léxico: delimitación*. Madrid, Arco/Libros, 1998
- MATHESIUS, V.: O konkurenci vidů v českém vyjadřování slovesném. SaS 4, 1938, s. 15-19
- NĚMEC, I.: Vývojové problémy soudobé nauky o vidu. *Slavia* 28, 1959, s. 301-325
- NĚMEC, I.: K vyjadřování opakovanosti slovesného děje v češtině. SaS 25, 1964, s. 157-160
- PÉREZ BOUZA, J.A.: *El aspecto verbal: cuestiones interlingüísticas*. Tesis doctoral, Universitat de Barcelona, Barcelona 1991
- POLDAUF, I.: Atemporalnost jako gramatická kategorie českého slovesa?. SaS 11, s. 121-132
- POLDAUF, I.: Neaktualnost jako gramatická kategorie českého slovesa?. SaS 27, s. 23-28
- REICHENBACH, H.: The Tenses of Verbs. In: MANI, I.; PUSTEJOVSKY, J.; GAIZAUSKAS, R.: *The Language of Time: a Reader*. Oxford, Oxford University Press 2005
- ROJO, G., VEIGA, A.: El tiempo verbal. Los tiempos simples. In: BOSQUE, I., DEMONTE, V.: *Gramática Descriptiva de la Lengua Española*, Madrid, Espasa Calpe 1999
- SEIDEL, E.: O problemech vidu. SaS 21, Praha 1960, s. 249-256

- SILVA-CORVALAN, C.: Tense and Aspect in Oral Spanish Narrative: Kontext and Meaning. *Language* 59, 4, 1983, s. 760-780
- SOLÀ, J. et alii: *Gramàtica del català contemporani*, Barcelona, Empúries 2002
- SMITH, C.: A theory of Aspectual Choice. *Language* 59, 3, 1983, s. 479-499
- ŠMILAUER, V.: Slovesný vid a způsob slovesného děje. *Hovory o českém jazyce*, Praha, Prometheus 1940, s. 65-79
- TAYLOR, J.R.: *Linguistic Categorization: prototypes in linguistic theory*. London, New York 1995
- TRUBECKOJ, N. S.: *Grundzüge der Phonologie*. Göttingen. Vandenhoeck & Ruprecht, 1977
- VEIGA, A.: La no independencia funcional del aspecto en el sistema verbal español, *Español Actual* 57, 1992, s. 65-80
- VENDLER, Z.: Verbs and Times, *Philosophical Review* 56, 1957, s. 143-160
- WALLACE, S.: Figure and Ground: the Interrelationships of linguistic categories. In: HOPPER, P.: *Tense-Aspect: Between Semantics and Pragmatics*. Amsterdam 1982
- WEINRICH, H.: *Estructura y función de los tiempos en el lenguaje*. Madrid, Gredos 1968
- ZAVADIL, B.: *Současný španělský jazyk II. Základní slovní druhy: slovesa*. Praha 1995